

A Bükk térség és Dél-Zemplén aktív turizmusának lehetőségei

2022. november

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. Szakirodalom feldolgozása	6
2.1 Az aktív turizmus elméleti megközelítése	6
2.1 Fogalmi háttér	7
2.2 Kutatási előzmények	7
2.2.1 A vízitúrázás megjelenése a kutatásokban	10
2.3 Fogalmi háttér	13
3. Módszerek	16
4. Eredmények	17
4.1 Turisztikai trendek az aktív turizmusban	17
4.2 A kerékpáros turizmus helyzetértékelése	20
4.3 A vízitúrázás keretrendszere	24
4.3.1 A szolgáltatói kínálat	29
4.3.2 A szolgáltatások kettőssége	30
4.3.3 A szolgáltatók tipizálása	31
4.4 Társadalmi-gazdasági adottságok	35
4.5 Turisztikai kínálat	46
4.5.1 Turisztikai infrastruktúra	46
4.5.2 Az aktív turizmus fő vonzerői	50
4.5.3 Az aktív turizmus szempontjából másodlagos vonzerők	58
4.6 Turisztikai kereslet	66
4.6.1 Vendégforgalom	66
4.6.2 Célcsoportok	70
5. Következtetések és javaslatok	72
5.1 A fejlesztések céljai	72
5.2 Tervezett eredmények, hatások	73
5.3 Fejlesztendő infrastruktúra és szolgáltatások	73
6. Összefoglalás	75
7. Irodalomjegyzék	76
8. Nyilatkozat a tanulmány eredetiségéről	85

1. Bevezetés

A téma jelentősége

A gazdasági szempontból kevésbé fejlett térségek számára kiemelt feladat, hogy tisztában legyenek adottságaikkal, és minden erejükkel az legyenek, hogy minél teljesebb mértékben ki tudják használni a kedvező adottságaikat. A gazdasági szektorok közül azonban az ipar és a mezőgazdaság is olyan, lassan változó adottságokra épül, amelyek kihasználására a mindennapi megélhetésük érdekében már évtizedek, sőt, évszázadok óta rákényszerültek a helybeliek. A társadalmi-gazdasági folyamatok átalakulásával azonban újabb ágazatok kerülnek fókuszra. Egy térség számára az egyetlen lehetőség a minél rugalmasabb alkalmazkodás az új igényekhez. Ezért kell folyamatosan az ezen trendekhez igazodó adottságokkal tisztában lenni. A turizmus mint a világgazdaság egyik legdinamikusabban fejlődő ágazata, óriási keresletet jelent az egyes térségek irányában. Ehhez viszont az adottságoknak egy, a korábbiakban megszokotthoz képest lényegesen eltérő kezelése szükséges. A turizmus számára az egyes földrajzi tényezők az erőforrások, hasonlóan a primer és szekunder szektorhoz. Ám esetünkben ezeket az erőforrásokat oly módon kell felhasználni, hogy azok ne használódjanak el. Nem kitermeléssel, hanem bemutatással elégíthetjük ki a fogyasztói igényeket. Ennél fogva a turizmus – ha jól csináljuk – tökéletes módon hozzájárul a fenntartható gazdálkodáshoz, tehát a közösségek a megélhetősüket biztosító gazdasági tevékenységük során nem élik fel erőforrásaikat.

Célkitűzések

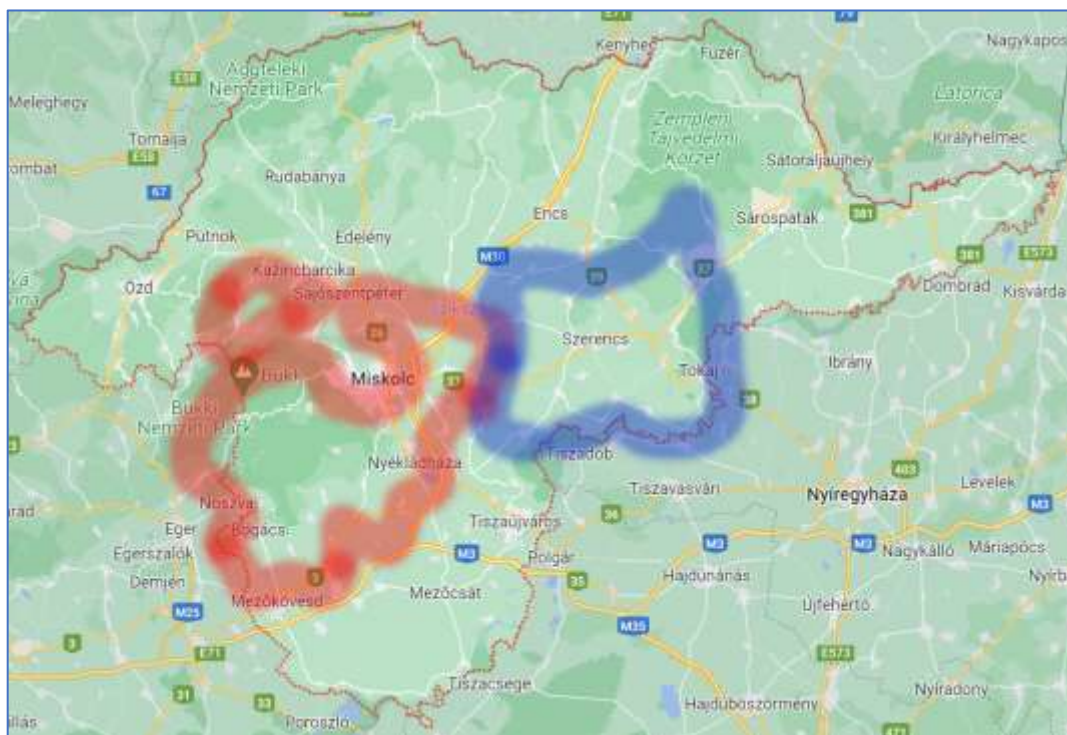
A turizmus fejlesztése tehát minden térség számára kiemelt jelentőségű kell legyen. Azonban az a szerencsés, ha tudjuk szűkíteni a fejlesztendő területeket. Nem csak földrajzilag, hanem a turisztikai termékeket tekintve is. A Bükk és a dél-zempléni térség esetén vizsgálataink célja az, hogy kiderüljön, a már meglévő turizmus, valamint a még kihasználatlan adottságok miképpen tudnak hozzájárulni ahhoz, hogy a jelenleg viszonylag koncentrált vendégforgalom a térség egészében megjelenjen, továbbá maga az aktív turizmus hogyan tudja összekapcsolni ezeket a településeket és azok számára várhatóan milyen előnyökkel járna. Ezek a célok elsődlegesen a speciális adottságok feltárásával, illetve a turizmus jelenlegi helyzetének feltárásával érhetőek el.

Témakör

A tanulmány Borsod-Abaúj-Zemplén megye két központi fekvésű térségével foglalkozik. A turizmusban az egyes desztinációk határai ritkán követik a mesterséges határokat. A tanulmány a Bükk-Térségi LEADER Egyesület és a Dél-Zempléni Vidékfejlesztési Szövetség által lefedett területtel foglalkozik, azonban az egyes kistájak azonos jellemzői miatt a megállapítások túlmutatnak a két szervezet határain. A fókuszban a szervezeteket alkotó települések vannak (egy település nem Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található), de ahhoz, hogy a turisztikai fejlesztések sikeresek legyenek (azaz megvalósulásukat követően

tartósan képesek legyenek vendégeket vonzani és megfelelő jövedelemtermelő képességgel rendelkezzenek), azokat a környező természetföldrajzi egyégek, kistájak egészét is meg kell vizsgálnunk.

A turizmus, azon belül is az aktív turizmus áll a vizsgálatok középpontjában. Ehhez azonban alaposan fel kell tárni a természeti és a társadalmi-gazdasági, valamint a turisztikai adottságokat.

A témaválasztás indoklása

A vizsgált térségek egy részében kedvezőek az adottságok a turizmus számára. Ez az évtizedek óta jelenlévő vendégforgalomból látható. Ezeknek a településeknek a vizsgálatával képet kaphatunk arról, hogy milyen feladatokat kell elvégezni ahhoz, hogy más településeken is megjelenjen a turizmus. Ezeken a területeken is vannak kedvező adottságok, és mivel az aktív turizmus fejlesztése viszonylag kevés beavatkozással, környezetátalakítással jár, minimális kockázattal érhetőek el eredmények. Emellett az aktív turizmus jellemzően belföldi vendégkörre épül, amelynek megvannak az előnyei a fogadóterületek számára (például a kisebb szezonális).

A szelíd turizmus, illetve azon belül az aktív turizmus fejlesztésével a térségi együttműködések magasabb szintje is elérhető, aminek multiplikátor hatása is lesz más ágazatokra.

Fontosnak tartjuk, hogy alaposan feltárjuk az aktív turizmus részleteit. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt mutatják, hogy egyes turisztikai termékekről a kívülállóknak, azaz a nem turisztikai szakembereknek – közjük sorolva sok esetben a helyi és térségi döntéshozókat is – pontatlan elképzelései vannak. Érdekes a szokásosnál jobban elmélyülni a kutatási előzményekben, hogy mindenki számára világosak legyenek egyrészt az aktív turizmusból

származó várható előnyök, másrészt az ehhez vezető út első lépéseként a szükséges fejlesztések egyes lépései, akár a kínálat fejlesztését illetően, akár a szükséges marketing tevékenységet illetően.

Felépítés

Valamennyi turisztikai fejlesztésre, de a sérülékenyebb termékekre, így az aktív turizmusra fokozottan is igaz, hogy először valamennyi érintett szereplőnek meg kell ismerni az adott terméket, azok jellemzőit és azokat a trendeket, amelyek az elmúlt időszakot jellemezték, illetve ami a közeljövőben várható ezen a területen. Ezért a tanulmány kiemelten foglalkozik az aktív turizmus kutatási előzményeivel, ismertetve a legfontosabb eredményeket. A módszertani eszközök ismertetését követően az eredmények jól átgondoltan kerülnek bemutatásra. Az egyes, a vizsgált térségekre is jellemző aktív turisztikai tevékenységek trendelemzését a társadalmi-gazdasági adottságok feltárása követi, majd a turisztikai kínálati és keresleti oldal elemzésének eredményei. Ezek a fejezetek alapozzák meg a következtetéseket és javaslatokat, amelyek alapján megkezdődhet az egyes fejlesztési elképzelések részletes kidolgozása.

2. Szakirodalom feldolgozása

2.1 Az aktív turizmus elméleti megközelítése

A turizmust tekinthetjük a társadalmi–gazdasági fejlődés velejárójának. Változó, hogy az egyes térségekben előnye vagy hátránya van több, azonban egyelőre úgy tűnik, szerepének a növekedését nem lehet megállítani. A társadalom, különösen a helyi közösségek annyit tehetnek, hogy a turizmusnak azokat a fajtáit részesítik előnyben, amelyek kisebb környezeti terheléssel járnak. A minimális terheléssel járó turizmus kialakításához igen sok előkészületre van szükség. A nem helyben élő, az adott területhez kevésbé kötődő fogyasztók és a (természeti és épített) környezet találkozása enélkül számos konfliktussal jár, ideértve azt az alapvető veszélyt is, hogy a turizmus spontán fejlődése, alakulása épp önmaga egyik feltételét, a vonzó környezetet semmisítheti meg.

A konfliktusok megelőzésének egyik módja szerint érdemes arra törekedni, hogy a vendégfogadás során ne csak a vendéget, a turistát ériék élmények, hanem magának a fogadóterületnek, az ott élő lakosságnak is valamilyen élményt jelentsen a turizmus. Ez az „élmény” elsődlegesen anyagiakban kifejezhető. Ha a turizmusból származó bevételek nem vándorolnak el, hanem helyben maradnak, a helyi gazdaságot, és ezzel a helyi közösséget gyarapítják. Bár a turizmus valamennyi szegmensének vannak geográfiai vonatkozásai, ez az elsőként említett élmény főleg közgazdasági kötődésű.

Jelen tanulmány a bükki és dél-zempléni térség esetében egy másik fajta élmény jelenlétéből indul ki. A turisták által végzett tevékenységek bizonyos turisztikai termékek esetén párhuzamba állíthatók a helyi lakosság igényeivel. A rekreáció mint az ember fizikai és szellemi felfrissülésének, újjáépülésének lehetősége, egyrészt kiterjed a mindennapi tevékenységekre, tehát a lakóhely földrajzi terében történik, másrészt pedig idegen környezetben. A rekreáció, a megismerésre váró táj izgalmaival kiegészülve a turizmus legtöbb formájának alapmotivációja is. Az aktív turisztikai termékek többsége természetközeli tevékenységet takar, ahol a földrajzi környezet meghatározó szerepet tölt be. A vizsgálatok tárgyát képező térségek adottságai alkalmasak lehetnek többféle aktív turisztikai tevékenység fejlesztésére. Ezen tevékenységek esetében pedig már rendelkezünk elegendő nemzetközi és hazai tapasztalattal abból a szempontból, hogy érdemes-e azokból önálló turisztikai terméket kialakítani.

A turisztikai szektor számára egyes aktív turisztikai tevékenységek csekély gazdasági erejű tevékenységek, a szabadidősport oldaláról pedig nem minden esetben van meg a megfelelő turisztikai szakértelem. A korábbi vizsgálatok egy része a versenysport felől közelítik meg, más része pedig csak a rekreációs szerepüket vizsgálja, alig érintve a turisztikai vonatkozásokat. Eközben a tevékenységek érzékelhetően jelen vannak a turizmusban.

A téma aktualitását az adja, hogy az egyes aktív turisztikai tevékenységek iránt egyre komolyabb kereslet mutatkozik évről évre Magyarországon, amellyel azonban a szolgáltatások nem minden esetben tudnak lépést tartani.

A dinamikusan bővülő gazdasági ágazatnak a földrajzi adottságok teremtik meg az alapvető feltételeit, így azok elsődleges erőforrásnak számítanak. Az aktív turizmus egyes fajtái történeti fejlődésükből fakadóan számos ellentmondást foglalnak magukba. Elsőként azzal kell kezdeni a vizsgálatokat, hogy bár a közvélekedés szerint megfelelőek, sőt, kitűnőek a

hazai adottságaink, ez mennyiben állja meg a helyét a Bükkalján és a Dél-Zemplénben. A hazai természeti alapú vonzerők egy része jelenleg nem termel megfelelő jövedelmet. Különösen erős a kontraszt, ha az ezzel szemben kiemelkedő szerepű, a gyógyvizeken alapuló egészségturizmusra gondolunk.

2.1 Fogalmi háttér

Egy angolszász megközelítés szerint az aktív turizmus egy olyan felelős utazási forma, amely fizikai és mentális részvételt is igényel a turista részéről, a fenntarthatóság, a biodiverzitás védelme és a kultúra megőrzésének kritériumait maximálisan figyelembe véve (www.active-tourism.com/HomeFramesOrg.html). A turisztikai termék fontos részei a rekreáció és oktatás, a tisztelet és szemlélődés, illetve egy helyi szakértő – professzionális túravezető – aktív részvétele az adott utazás során.¹ Az aktív turizmusnak három fő célja van: a rekreáció, az oktatás–tanulás és a – helyi szinten keletkező – haszon. Egyesek szerint az aktív turizmus fogalmkörébe nem tartozik bele sem az egészségturizmus, sem az ökoturizmus, sem pedig a falusi turizmus, annak ellenére sem, hogy ezek a termékek is gyakran aktivitásra ösztönzik a vendégeket (CSAPÓ J.–SAVELLA O.–REMENYIK B. 2011). Mások még élesebben különítik el a turizmust a rekreációtól (HALL, C. M.–PAGE, S. J. 2002, DÁVID L.–LONTAI-SZILÁGYI Zs.–BAROS Z. 2010). Fejlesztési dokumentumokban lehet találkozni gyakorlatias megközelítésekkel. Ezek között – a környezettudatosság, a természetközelség és az egészséges életmód mellett – szerepel (meglehetősen félrevezető módon, archaikusan megközelítve a kérdést), hogy a turista részéről nem igényel nagyobb anyagi ráfordítást (Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2003).

2.2 Kutatási előzmények

Az aktív turizmus kifejezést a hazai turizmusban több eltérő értelmezésben alkalmazták, illetve alkalmazzák. A korábbi évtizedekben volt elterjedt a pénzügyi értelmezés, miszerint a passzív turizmussal ellentétben az aktív turizmus a bevételek túlsúlyára utal a turisztikai kiadásokkal szemben (DONKA A.–SZTRUNGA E. 2008, KARDOS Z.–NÉ /szerk./ 2011). Egyes helyeken (például a középfokú turizmus oktatási anyagokban) még ma is találkozhatunk ezzel a megközelítéssel. Ehhez hasonló egy másik értelmezés, amely egyszerűen a beutazó turizmust nevezi aktívnak, míg a kiutazó turizmusra alkalmazza a passzív turizmus kifejezést (FEKETE M. 2006). A termék-szemléletű értelmezéshez közelebb álló megközelítés egy–egy (általában sport-) eseményen a nézőket tekinti a passzív, míg a résztvevőket az aktív turizmus részeseinek. Maga a fogalom a nemzetközi szakirodalomban ugyan nem számít elterjedtnek (KNOP, P. 1990, MICHALKÓ G. et al. 2011), sokkal inkább az aktív sportturizmus kifejezést alkalmazzák.

---

¹A szemlélődés képességét nem csak Arisztotelész tartotta nagyra, annak különös jelentősége van a felgyorsult világban, gondoljunk akár az olvasási szokásokra (WOLF, M.–BARZILLAI, M. 2009), akár az új élményekkel kapcsolatos befogadóképességre.

CSAPÓ J. (2010) az aktív turizmus motivációit piramis-szerűen határozta meg, ahol alapvető a mozgás, ami fölött a természeti környezet és az ember alkotta vonzerők helyezkednek el, és ezen alapul az aktivitás, a sporttevékenység, és maga az aktív turizmus, majd legmagasabb szinten a kaland és az élmény áll (MICHALKÓ G. et al. 2011). Az élmény megélése napjainkban az egyik legfontosabb turisztikai hajtóerő (MICHALKÓ G.–RÁTZ T. 2005). Turisztikailag annál vonzóbb egy termék, minél egyedibb az élmény (POMPL, W. 2001).

MICHALKÓ G. (2002) szerint az aktív turizmus során a turista a hétköznapitól eltérő, intenzívebb mozgást végez, miközben valamilyen fajta árut, vagy szolgáltatást is vásárol. A szerző ugyanitt határozta meg az aktív turisztikai tevékenységekhez kapcsolódó turisztikai termékeket, illetve egy másik művében részletesen foglalkozott az aktív turizmusnak mint turisztikai termékcsoporthoz a részletes vizsgálatával is (MICHALKÓ G. 2005b). A Magyar Turizmus Rt. (2003) kevésbé mélyen, azonban a hozzá tartozó termékek meghatározásával együtt definiálta az aktív turizmust. Szerintük ez olyan turizmusforma, amely esetében a turista utazásának motivációja valamilyen fizikai aktivitást igénylő szabadidős vagy sporttevékenység gyakorlása, és a fogalomkörébe tartozik többek között a természetjárás, a kerékpáros turizmus, a víziturizmus, a lovas turizmus, továbbá a kaland- és extrém turizmus, valamint a golf-, a horgász-, a vadász- és a kempingturizmus is. Az aktív turizmus formáival foglalkozik PETROMAN I. M.–VĀDUVA L. (2021) tanulmánya.

Az egyes aktív turisztikai tevékenységek (mint létrejött, vagy csak reménybeli turisztikai termékek) tudományos vizsgálatok tárgyaként történő megjelenése és a tevékenységeknek a turizmusban betöltött szerepe között (akár a vendégszámok, akár a jövedelemtermelő képesség tekintetében) szoros összefüggés áll fenn. Így a természetjárás (annak bármely formája) viszonylag ritkán jelenik meg kutatásokban (BŐSZE J.–LAKATI R. 2007, HOLLMANN, W. 2008, SÜTŐ L. 2012, CSEMEZ A.–MAGYAR V. 2013), csakúgy mint a vízitúrázás (CHOLEWA, J. 2020), miközben például a lovas- és a vadászturizmussal (NÉMETH A. 2004, RÁCZ SZ. 2008, ORMOS B.–OBÁDOVICS Cs. 2013, JÓNÁS-BERKI M. 2021), de akár a kerékpáros turizmussal is (BÁNHIDI M. 2002, TEPERIC S.–BUJDOSÓ Z. 2002, BÁNHIDI M. 2003, SÜLYÖK J.–MAGYAR Zs. 2014, BÁNHIDI M. 2007, SOMOGYI B. 2010, MARTON G.–JÓNÁS-BERKI M. 2013) jóval gyakrabban foglalkoznak. Egyes szerzők a horgászturizmusban rejlő potenciált vizsgálták (RAFFAY Z. 2021). A kalandturizmus turisztikai kutatásokban történő megjelenésével foglalkozott GROSS, S.–SAND, M. (2019). Kifejezetten az aktív turizmus gazdasági szerepével foglalkozik WRIGHT, R. K.–DICKSON-AJIEE R. O. (2021) tanulmánya, míg a turisták körében legnépszerűbb mozgásformákat vizsgálta VILA, N. A.–BREA J. A. F.–ARAÚJO, A. F. (2020).

Egy aktív turisztikai termékkel foglalkozó tanulmány (KISS R.–RÁTZ T. 2006) szerint a sport és a turizmus kapcsolatát négy dimenzió mentén érdemes vizsgálni: maguknak a tevékenységeknek a behatárolásával, valamint a sporttevékenységi célok, a fogyasztók részvétele és a vonzerők alapján. MARTON G. (2015) szerint az egyes termékcsoporthoz tartozó átfedések miatt mind a hazai, mind pedig a nemzetközi terminológiában problematikus az aktív- és a sportturizmusba egyaránt sorolható termékek kérdése. GONDA T.–CSAPÓ J. (2019) az aktív turizmusban tapasztalható fogyasztói szokásokat, míg ANTONIO, J.–PABLODE, F.–ARAÚJO, C. N. (2020) a motivációkat vizsgálta. IJSPEERT, R.–HERNANDEZ-MASKIVKER G. (2020) a különböző korosztályok eltérő igényeit, ZSARNÓCZKY M. ÉS

ZSARNÓCZKY–DULHÁZI F. (2019) pedig a fogyatékossgal élők aktív turizmusban történő részvételét tanulmányozta.

A fizikai aktivitás egyfajta szabályok vagy kialakult szokások alapján végzett formája a sportolás. Akár hétköznapi rekreációról, akár a lakóhelytől távolabb, turistaként végzett tevékenységről van szó, magának a sportolásnak azonosak a jellemzői. A sporttevékenységen alapuló aktív turisztikai termékek azonban ennél jóval alaposabb kutatást igényelnek, hiszen nemcsak a sportoló személy az egyedüli szereplő (mint a mindennapi önként végzett sportolás során), hanem itt már egy komplex szolgáltatás-halmaz iránt támasztott kereslet kielégítésére létrejött iparágat is kell vizsgálni. És az sem közömbös, hogy ezeket a vizsgálatokat a sporttudomány vagy a turizmus (és ezen belül a földrajztudomány vagy a közgazdaságtan) oldaláról közelítjük meg. MICHALKÓ G. (2002) szerint a lakosság igényeit kiszolgáló zónák az aktív turizmust szolgáló fejlesztéseknek is célterületei lehetnek. Egyes térségekben az aktív turizmus növekvő szerephez jut, így megfigyelhető a korábbi sporttevékenységek turisztikai terméké alakulásának folyamata (PHALAVANDISHVILI, N.–ROBITASHVILI, N.–BAKHTADZE, E. 2021).

2.2.1 A vízitúrázás megjelenése a kutatásokban

A vízitúrázás – bár nagy forgalmat bonyolít le (köszönhetően a célterületek, az alkalmas folyópartok nagy kiterjedésének),– infrastrukturális feltételei országszerte alacsony szinten vannak (DONKA A.–GILA CS. 2013), így gazdasági szerepe is csekély. A vízitúrázást érintő korábbi vizsgálatok egy része a sport, azon belül is a versenysport felől közelíti meg a tevékenységet (DREYER, A. 1995, BÁNHIDI M. 2011, LASZTOVICZA D. 2012), más része pedig a rekreációs szerepét vizsgálja (VEAL, A. J. 1992, BOKOR J. 2005, KOVÁCS T. A. 2007), egyaránt kevésbé érintve a turisztikai vonatkozásokat. Hasonlóképpen mellőzi a turisztikai vonatkozásokat, miközben minden más, az egyéni túrázót érdeklő részletre kiterjed UMANN K. (1998) gyűjteménye, amely ismeretterjesztő jelleggel készült, és az internet hazai elterjedésének kezdeti időszakában jelent meg a világhálón.

A tevékenységgel foglalkozó tanulmányok száma folyamatosan bővül (DÁVID L.–TOMORI T. 2001, BUJDOSÓ Z. et al. 2002, FALUSI TURIZMUS SZABOLCS–SZATMÁR–BEREG MEGYEI SZERVEZETE 2006, BALOGH J. 2007, CSERHÁTI L. 2007, DÁVID L. 2007, REMENYIK B. 2011, BARNA GY. et al. 2012), ám a kutatások nem vizsgálják azokat a folyókat, amelyek egyelőre nem jellemző a vízitúrázás, miközben az adottságaik esetleg lehetővé tennék azt. A vizsgálatok fókuszában a Tisza, a Bodrog, a Dráva, a Rába és az Ipoly áll, emellett eddig különösen népszerű volt a Tisza-tó is, mind a kutatók körében (TÓZSA I. 1992, KOVÁCS Z. 1992, MARTONNÉ E. K.–BODNÁR R. 2003, MICHALKÓ G. 2005a, BODNÁR R. 2006, VASVÁRI M. et al. 2011, BÉKI P.–GÁL A. 2013, NÁDASY L. Z. 2014), mind pedig korábban a Magyar Turizmus Zrt. kampányaiban.

Érdeemes kitekinteni, hogy más tevékenységek esetében milyen vizsgálatokat végeztek, és milyen eredményekre jutottak a szerzők. Bár korábban is végeztek turisztikai termékfejlesztéssel kapcsolatos kutatásokat (ANTAL K. 1994, BOKOR J. 2003), az egyre speciálisabb valós vagy potenciális turisztikai termékek, illetve azok háttérének vizsgálata a fogalom (a turizmus teljes rendszerével egyidejűleg történt) definiálását (LENGYEL M. 2004) követően kezdődött meg. Általánosságban a térspecifikus vonatkozásokat vizsgálták (MICHALKÓ G.–RÁTZ T. /szerk./ 2004), vagy mindezt az adott területek társadalmi–gazdasági jellemzőinek függvényében (SZEPESI J. et al. 2012). Megjelentek továbbá az egyes régiók egészére (GONDA T. 2013, DÁVID L. et al. 2007) vagy bizonyos településtípusokra, például a vízparti településekre vonatkozó termékfejlesztési kutatások is (SULYOK J. 2014).

SÜTŐ L. (2012) a természetjárás egyik formájával, a teljesítménytúrázással foglalkozik. Kísérletet tett arra, hogy megvizsgálja, mennyire felelnek meg a teljesítménytúrák az aktív sportturisztikai rendezvények szokásjog alapján kialakul kritériumainak, illetve, hogy miként megy végbe ennek a tevékenységnek a menedzselése. A tanulmány a természetjáró mozgalom tevékenységét tekinti kiindulópontnak, ami, ha történetileg talán helytállóan is tekinthető, turisztikai szempontból nehezen indokolható, hiszen például a hivatkozott Magyar Természetjáró Szövetség szabályzatában nem foglalkoznak a turizmussal. Így a tanulmány is talán túlzottan elfogult, amikor egyértelműen létező és jól működő turisztikai terméknek tartja a teljesítménytúrázást, amelynek egyelőre nincs önálló és összefogott marketingje, és nem jelennek meg benne az alapvető szolgáltatások sem, úgy, mint a szállás, étkezés. A tanulmány szerint a teljesítménytúrázás a marketingmenedzsment művek (KOTLER, P.–KELLER, L. K. 2006) alapján is megfelel a kritériumoknak, holott a hivatko-

zott mű sem foglalkozott a turizmus rendszere felőli megközelítéssel. Ez a megközelítés tehát már előre felhívja a figyelmünket, hogy csak kellően távolról, minél csekélyebb elfoglaltsággal szabad vizsgálni az egyes rekreációs vagy turisztikai tevékenységeket, ha valóban használható eredményre szeretnénk jutni.

Mivel igen speciális, kockázatokat rejtő közegben történő turisztikai tevékenységről van szó, több kiadvány azzal foglalkozik, hogy útmutatást nyújtson a túrázók számára általánosságban a vízitúrák lebonyolításáról (HOLLÓ D. 1989), vagy egyes folyók, folyószakaszok vízitúrázási célú bemutatásáról (KÁLLAY GY. 1992, HORVÁTH B. 2000, CZAKÓNÉ CZÉDLI J. 2004), de csak ritkán sikerült a tudományos célú munkáknak a folyók túrázási célú leírásán túliértékelésbe bocsátkozniuk (BUJDOSÓ Z.–DÁVID L.–TOMOR T. 2002, BUJDOSÓ Z.–DÁVID L. 2002, GYŐRI F.–HORVÁTH A. 2018). A természetbarát szövetségek rendszeresen jelentettek meg tankönyveket is a vízitúravezető-képzés segítésére (LIELI GY. /szerk./ 1988, LIELI GY. et al. 2000, VARGA B. /szerk./ 2000), bár ezekből a kiadványokból (és a képzés tananyagából) is szinte teljes mértékben hiányoznak a turisztikai ismeretek, ellentétben a németországi szervezetek képzési anyagával (Deutscher Kanu-Verband e. V. 2002).

A vízitúrázás témájú munkák a külföldi irodalomban is ezt a kettősséget mutatják: egyrészt tudományosan igyekeznek megközelíteni a kérdést, hogy hozzájáruljanak a tevékenység turisztikai célú fejlesztéséhez (BEEDLE, J. 2008, ROGERS, J. 2003, KLINE, C. et al. 2012, DERMAN, E.–YILDIZ, S. 2017, DOROZ-TOMASIK H.–JANKOWSKI G. 2017, LEWANDOWICZ E.–BAC-BRONOWICZ J. 2022), másrészt alapos ismereteket nyújtanak a résztvevőknek (MAREIK, R. 1992, NEJEDLY, H. 1994, STEINBACH, J. 1995, GRÜNKE, B.–STÖCKER D. 2007, HENNEMANN, M. 2009). Németországban turisztikai terméként kezelik a vízitúrázást, ennek ellenére visszafogottan jelenik meg a terület tudományos kutatásokban, sokkal inkább túrázással foglalkozó szervezetek felméréseire korlátozódik.

A Kárpát-medence természeti és társadalmi adottságai miatt a víziturizmus kapcsán is megkerülhetetlenek a határon átnyúló közös kutatások. A vízitúrázásra vonatkozóan különösen jelentős volt a közelmúltban befejeződött Watertour-projekt (GYŐRI F. 2020a, 2020b), amely a Tisza menti települések értékeinek feltárásával kívánt hozzájárulni a vízitúrázás ösztönzéséhez. Hasonlóképpen a Szerbia és Magyarország közötti víziturisztikai fejlesztésével foglalkozott UJVÁRI K. (2008), NAGY I. et al. (2019), illetve TOTH B. (2020), míg a román–magyar térséget CSOKA, G-E. (2018), az ukrán–román határmenti területek folyókhoz kötődő turizmusát pedig PORCUȚAN, A.–POPA, L. (2010) kutatta. Az ukrán–magyar határmenti térség folyókhoz kötődő fejlesztésével több szerző is foglalkozott (BOZHUK, T. I.–BUCHKO, Z. I. 2018, DONKA A. 2011). A bemutatott tanulmányok a folyók és a turizmus kapcsolatának vizsgálata során ritkán foglalkoznak kifejezetten az evezős turizmussal. Az evezős turizmust vizsgáló kutatásokban (BEEDLE, J. 2008, KLINE, C. S. et al. 2012, WERNER, S. 2014, KLINE, C. S. 2014, CHOLEWA, J.–TOMIK, R.–ZUBER D. 2015, CHOLEWA, J. 2020) pedig nem jelennek meg geográfiai aspektusok. Látható, hogy a síkvízi folyók turisztikai hasznosítására irányuló kutatások igen kiterjedtek, azonban közülük kevés foglalkozik az egyes vízhez kötődő tevékenységek speciális igényeivel

Részben az evezés és a vízitúrázás népszerűsítése volt a céljuk azoknak a műveknek, amelyek egy-egy kiemelkedő teljesítményről (TÖRÖK I.–MORVAI K. 1989, VEDRES L. 1971, VEDRES L. 1972) számoltak be, vagy az evezés, vízitúrázás mindennapjait ábrázolták (Tö-

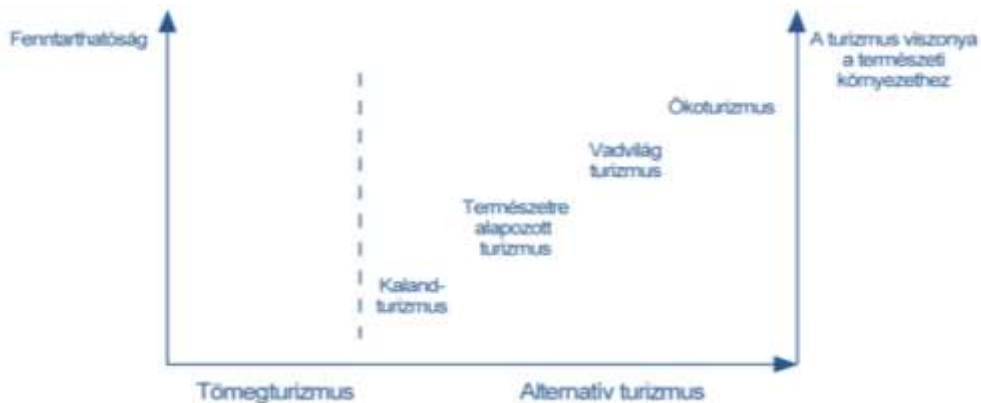
RÖK R. 1937, JEROME, K. J. 1972). Ezek a művek – bár más társadalmi viszonyok között készültek,– napjainkban is használhatók a marketing tevékenység során.

2.3 Fogalmi háttér

Bár bizonyos változások időnként bekövetkeznek a turisták motivációjában (LIPP SZ. 2004), a turizmus résztvevői a mindennapok egyhangúsága megszakítása céljából kelnek útra, ezért a szabadidő eltöltését egyre inkább az aktív pihenés határozza meg (JANDALA Cs. 1997, MICHALKÓ G. 2005b). Az aktív turizmus növekvő kínálata világszerte vezető helyen van a termékek között (TURCO, D. M. et al. 2002, GÖSSLING, S. et al. 2012, GÖSSLING, S.–HALL, C. M.–SCOTT, D. 2015, FOLGADO-FERNÁNDEZ, J. et al. 2018), hasonlóan dinamikusan fejlődik, mint a turizmus egésze (DREYER, A. 2002), de Magyarországon a súlya egyelőre messze elmarad a lehetőségektől, a külföldi turisták nem azonosítják hazánkat az aktív turizmussal (DONKA A.–GILA Cs. 2013).

Speciális képzési programokra van szükség, mivel egyre újabb desztinációk kapcsolódnak be a turizmusba, illetve maguk a turisztikai termékek is egyre inkább specializálódnak (JANDALA Cs. 2010). Az aktív turizmus turisztikai terméként való meghatározásakor abból kell kiindulni, hogy a vizsgált termék turisztikai vonzerőkre alapozott, a vendég igényeinek összességét kielégítő szolgáltatáshalmazként legyen meghatározható (MICHALKÓ G. 2005b). Ez a vízitúrázás esetén még erősen hiányos.

Az egyes tevékenységeknek – függetlenül attól, hogy azok turisztikai terméknek tekinthetők vagy sem, – eltérő a viszonyuk a természeti környezethez. És minél szorosabb a kapcsolat, annál szűkebb szegmensen érint az adott tevékenység, ennél fogva kevésbé kell tartani a tömezturizmusra jellemző káros hatásoktól is (1. ábra). A vízitúrázás fejlesztése során tehát különösen ügyelni kell arra, hogy a várható mennyiségi fejlődés nagyrészt minőségi kínálatból fakadjon (RAFFAY Z. 2021).

1. ábra

A természeti környezet, az alternatív turisztikai termékek és a fenntarthatóság összefüggései

(forrás: NEWSOME, D.–MOORE, S. A.–DOWLING, R. K. 2002)

Az aktív turizmus körébe tartozó tevékenységeket, illetve turisztikai termékeket általában az igénybe vett eszközök jellege szerint csoportosítják (MICHALKÓ G. 2002, Magyar Turizmus Rt. 2003, HEGYI ZS.–HERLICKSKA K.–KOMLÓS A. 2006, CSAPÓ J.–SAVELLA O.–REMENYIK B. 2011). Így azonban általában keverednek az adott tevékenységek fő jellemzői, valamint a termékek turisztikai infrastruktúra iránti igényei. Jelentős eltérés van példá-

ul a lovas turizmuson belül a lovas túrák, a csikósbemutatók és a fogathajtás között, vagy a víziturizmus esetén a vitorlázás, a csónakázás, a hajókirándulás vagy a jet ski használata között. MARTON G. (2015) szerint a fizikai aktivitás fő jellemzői közé tartozik, hogy bármilyen sportág esetében értelmezhető, független a fizikai tevékenység típusától és intenzitásától, illetve, hogy lehet elsődleges, de másodlagos motiváció is.

Az aktív turizmus – definíciójából fakadóan – a tevékenységek jellegére, az aktív testmozgással járó turisztikai formákra terjed ki. A leggyakrabban használt csoportosítás (MICHALKÓ G. 2002, HEGYI ZS.–HERLICSKA K.–KOMLÓS A. 2006) ennél jóval szűkebb. Ez a szűk értelmezés azonban azzal a kockázattal jár, hogy akár a feltárás, akár a fejlesztések során megfélemedezünk olyan sportágakról, melyek vagy komoly (tehát megfelelő jövedelemtermelő képességgel rendelkező) termékei lehetnek az aktív turizmusnak (például a gyalogtúrázás), vagy már ma is jelen vannak termékként (például a kerékpározás), vagy a téves csoportosítás miatt kerülnek ki a figyelem középpontjából (például a víziturizmus homogén kezelése).

A sokoldalú megközelítésből adódóan nem egyszerű az aktív turizmus mérése sem. A Központi Statisztikai Hivatal az aktív turizmus helyszínei között – meglehetősen egyszerűsítve a kifejezés tartalmát – mindössze a lovas turizmus (minősített) bázisait és a víziturizmussal rendelkező településeket sorolja. Utóbbi esetén a víziturizmust a kiépített és nagyhajók, jachtok fogadására alkalmas kikötőhelyekkel azonosítja (KSH Területi Számjelrendszer 2004-2017).

Az aktív sporttevékenységek turizmusban való megjelenése világszerte nagyban hozzájárult a turisztikai kínálat színesítéséhez. Azáltal, hogy a vendég aktivitása a kínálati oldallal szemben más jellegű követelményeket is támasztott, a turisztikai iparág jelentős bővülésen ment keresztül, mind a fogadóterületek kiterjedését, mind pedig a szolgáltatások összetételét illetően. Tekintettel arra, hogy világszerte egyre nagyobb igény mutatkozik az aktív tevékenységek iránt, különös figyelemmel kell kezelnünk az ennek megfelelő adottságainkat. A felkészülés első lépései között – a feltárást követően – a belföldi vendégek fogadására való professzionális felkészülésnek kell lennie, amely fokozatosan megalapozhatja a hasonló motivációval rendelkező, de nehezebben megszólítható külföldi vendégek számának növekedését.

Egyes szabadidős, a turizmusban is helyet kereső tevékenységek (például a természetjárás vagy a vízi sportok) szervezői jelenleg nagyrészt turisztikai szakemberek részvétele nélkül kínálják szolgáltatásaikat. Ezáltal elenyészőek azok a társadalmi–gazdasági előnyök, amelyeket a turizmus szereplői elvárnak az ágazattól, hiszen ezek a szolgáltatások esetlegesek, elemi szintűek, és csak ritkán foglalják magukba a turisztikai alapszolgáltatásokat. Emellett nincs kapcsolat a turisztikai szolgáltatók között sem.

Az aktív turizmus súlya Magyarországon egyelőre messze elmarad a lehetőségektől (DONKA A.–GILA Cs. 2013), és ez tükröződik a felsőoktatásban betöltött szerepében is. A jogszabályban meghatározott követelmények viszonylag pontosan szabályozzák a turizmus szakok tartalmát. Eszerint a szakmai törzsanyagban belül lehet helyet adni a turisztikai termékek, ezen belül pedig az aktív turizmus oktatásának, tíz másik ismeretkörrel (és a szakiránnyal) versengve a mintatantervben a kreditértékekért. Így igen szűk az a keret, amelyben egyéb más termékekkel versenyezve az aktív turizmus oktatása is bekerülhet. Ebből következően nem is jellemző a hazai intézményekben a jelenléte.

3. Módszerek

A primer kutatások alapját a terepi felmérések jelentették. Bejárva a településeket, illetve a külterületeket, képet kaphattunk arról, hogy milyen adottságok állnak rendelkezésre, illetve milyen szintű azoknak a jelenlegi turisztikai célú kihasználása. Felmértük a szolgáltatókat és az attrakciókat, valamint a szálláshely-kapacitásokat.

A szakirodalom tanulmányozása során világossá vált, hogy nagy számú olyan forrás áll rendelkezésre, amely tudományos alapossággal vizsgálja az aktív turizmust. Ezen belül kiemelt jelentőségűnek tartjuk a gyalogos, a kerékpáros és a víziturizmus kutatási előzményeinek feltárását.

A szakirodalmi források bemutatása mellett azokra az egyes altémák feldolgozása során is szükség volt, mivel ezek a korábbi kutatások sok esetben komoly iránymutatással szolgáltak az elvégezni kívánt értékelésekhez. Hasonlóképpen a szekunder források között kell megemlíteni a vendégforgalmi adatok elemzését. Bár hazánkban nem jellemző az egyes attrakciók forgalmi adatainak központi és nyilvánosan hozzáférhető kezelése, a közvetlen szálláshely-statisztikák mellett közvetett módszerekkel igyekeztünk vizsgálni a helyi turizmus vendégkörét.

A szakirodalom vizsgálata kiterjedt a helyspecifikus kutatási eredményekre is, illetve az ágazati és a termékszintű kutatásokra is.

A fejlesztési elképzelések megformálásához elengedhetetlen volt a vendégforgalom fő jellemzőinek számbavétele, ide értve a forgalom nagyságát, a vendégek összetételét, a szezonaritást, valamint a területi eloszlást.

4. Eredmények

4.1 Turisztikai trendek az aktív turizmusban

Az elmúlt másfél évtizedben, a hazai turizmus forgalmának dinamikus emelkedésével, illetve az európai uniós csatlakozással számos ágazati stratégia készült el, elsősorban az uniós tervezési időszakokhoz igazodva (egészségturizmus, ökoturizmus, kerékpáros turizmus, lovas turizmus, kulturális turizmus, ifjúsági turizmus). A vállalkozásokat (illetve más, a fejlesztésben résztvevő szervezeteket, például az önkormányzatokat vagy a nonprofit szervezeteket) nemcsak a jogszabályi környezet, hanem az elfogadott fejlesztési dokumentumok is keretek közé szorítják.

A stratégiák, tartalmukat tekintve sok esetben merész fejlesztési, fejlődési ütemmel terveztek, a kitűzött célok jórészenek megvalósulása továbbra várat magára. Mivel jelenleg az aktív turisztikai tevékenységek, illetve termékek nagyobb részének alacsony a jövedelemtermelő képessége, azok lassan indulnak el növekedési pályán. A forgalom így lassan ível fel, amihez az erősen hiányos infrastruktúra is hozzájárul. Ezért különösen fontos, hogy az utóbbiak fejlesztéséhez központi források is kapcsolódjanak, akár a turistaházak, a kerékpárutak és más kerékpáros létesítmények, az ökoturizmus vagy a vízitúra-megállóhelyek terén (DONKA A. 2017).

Amennyiben a modern turizmus hazai kialakulásának időszakában, tehát az 1960-as évektől a rendszerváltozásig terjedő időszakban jellemző tevékenységeket tekintjük a modern értelemben vett aktív turisztikai termékek elődjének, akkor a természetjárás, illetve a természetjáró mozgalom tapasztalatait is figyelembe kell vennünk. Tágabb értelemben a természetjárás a nem művi környezetben zajló aktivitást jelenti. Magyarországon sokkal inkább a természetbarát mozgalom által évtizedeken keresztül meghonosított mozgásformákat értjük alatta, így elsősorban a gyalogtúrázást, valamint a kerékpározást, a vízitúrázást, a hegymászást és a barlangászatot. Ezen tevékenységek mindegyike tulajdonképpen a természetjárás része, amely esetén megfontolandó a nem elhanyagolható részarányban történő együttes fejlesztésekben történő gondolkodás. Részben ezért, részben pedig a tevékenységek nagyfokú hasonlósága miatt elengedhetetlen, hogy a természetjárás aktuális fejlesztéséről átfogó képet kapjunk, értékelve ezek szükségességét is.

1. A természetjárás turisztikai vonatkozásainak vizsgálata

A kormányzati koncepcióban 2010-ben bekövetkezett változások is az ágazati és termékstratégiák újragondolását tették szükségessé. Egyúttal az aktív turizmushoz kapcsolódóan is sok feltétel módosult, amelyek meghatározóak lehetnek a következő években a turisztikai termékek forgalmának alakulásában. A legjelentősebb változások a következők.

2. Meghirdetésre került az Új Széchenyi Terv

Az Új Széchenyi Terv az egészségturizmust nem csak szűkebb értelemben kezeli, oda sorolja az egészség megőrzése érdekében végzett szabadidősport-tevékenységeket is, köztük elsősorban az aktív turizmus keretében végzett sportolást mint a megelőzés, az egészség megőrzésének leginkább hatékony módját (DONKA A. 2016, VILA, N. A.–BREA J. A. F.–

ARAÚJO, A. F. DE 2020). Ez a tágabb értelmezés teremtette meg az alapját annak, hogy az aktív turizmus, és annak részeként a természetjárás is komoly szerepe kapjon a tervezési időszak pályázataiban.

3. Átalakult a Magyar Természetbarát Szövetség

A Magyar Természetbarát Szövetség 2012-ben nem csak nevet változtatott, hanem átalakultak feladatai is. A sportmozgalmi jelleget meghagyták, más területek azonban más szervezetekhez kerültek. Sokat elárul a szervezet által képviselt értékekkel kapcsolatos szándékokról, hogy a szervezet új vezetője a természetjáró és kerékpáros turizmus fejlesztéséért felelős miniszterelnöki megbízott lett.

4. A Magyar Kajak–Kenu Szövetség lett a vízitúrázás új gazdája

A vízitúrázás mint szabadidősport új feladatkörként az új nevén Magyar Természetjáró Szövetségtől átkerült a Magyar Kajak–Kenu Szövetséghez, ideértve a turisztikai kapcsolódásokat is. Bár a szövetség elsődleges tevékenységei továbbra is a versenysporthoz kapcsolódnak, az új kihívásoknak is igyekeznek megfelelni.

5. Meghirdetésre került a Nemzeti Turistaház-fejlesztési Program

A gyalogos természetjárás széles körben elterjedt aktív turisztikai forma, egyike a legnépszerűbb szabadidő-eltöltési lehetőségeknek, amelyet az ország szinte bármely területén lehet végezni (SULYOK J.–MAGYAR Zs. 2014). Részben ennek a népszerűségnek köszönhető, hogy az aktív turizmus érintő fejlesztések első szakaszában főleg a gyalogtúrázáshoz kapcsolódó infrastruktúra-fejlesztés ment végbe. A Nemzeti Turistaház-fejlesztési Program keretében, elsősorban a belföldi aktív turizmus fellendítése érdekében turistaházak felújítására került sor.

A természetjárás turisztikai termékként történő fejlesztésének a következő lépése az útvonalak felújítása volt. Annak ellenére, hogy az országban hozzávetőlegesen 24 ezer km jelzett turistaút van, a legnagyobb figyelem általában az Országos Kéktúra útvonalára irányul. A központi forrásból megvalósult fejlesztés során felújították a túra 1160 km-es útvonalát. Ez nem csupán az útvonal infrastruktúráját (jelzéseket, pihenőket) érintette, hanem kialakítottak kerékpárral is igénybe vehető szakaszokat, továbbá különböző kedvezmények igénybevételeire is alkalmas természetjáró kártyarendszer került kidolgozásra, valamint mobiltelefonos applikációt, online erdei szálláskereső és a Természetjárók Térinformatikai Rendszere.

6. Meghirdetésre került a Bejárható Magyarország Program

Az utóbbi évek fejlesztései kezdetben szinte kizárólag a gyalogos természetjárásra terjedtek ki. A folytatásban azonban más aktivitási formák fejlesztése is megkezdődött. A Bejárható Magyarország Keretprogram a Svájcban alkalmazott SwitzerlandMobility rendszer hazai adaptációján alapul. A hazai rendszer öt turisztikai közlekedési módot (ún. jármódot) fog össze, melyek a természetjárás hagyományosan széles rétegek által elérhető tevékenységeire (gyalogtúrázás, kerékpározás, vízitúrázás) és csak magasabb költséggel elérhető tevékenységekre (lovaglás, vitorlázás) terjed ki. A program célja egyrészt a belföldi turizmus erősítése, másrészt az egészség- és környezettudatos szemléletmód kialakítása. Ennek

keretében termékfejlesztési feladatokat vállal fel, továbbá alapfokú tananyagok összeállításával és az oktatók motiválásával már gyermekkorban igyekszik kialakítani ezt a szemléletmódot.²

A gyalogos természetjárás elsősorban alacsony infrastrukturális igényeit tekintve, a lovas turizmus pedig komoly infrastruktúra-szükséglete, illetve a turisztikai termék minőségi jellemzői miatt is jelentősen eltér a vízitúrázástól, a feltételrendszerek tekintetében. A kínálati oldalt vizsgálva az aktív turisztikai termékek közül – fő jellemzőit tekintve – a kerékpáros turizmus tekinthető legközelebb állónak a vízitúrázáshoz.

A kereslet oldaláról a résztvevők által átélhető élményt is érdemes megvizsgálni, mielőtt konkrét fejlesztési irányokat határoznunk meg. Ezen belül is azt, hogy az egyes tevékenységek önmagukban milyen mértékben jelentenek önálló élményforrást. Az aktív turisztikai tevékenységek közül a kerékpározás mellett a gyalogtúrázás esetén is alacsony szintű a szorosan magához a tevékenység végzéséhez kapcsolódó élmény. Más tevékenység általában egyedül is elegendő élményt nyújt a résztvevők számára (2. ábra), ezt azonban eltérő előkészítettséggel, eltérő nagyságrendű infrastrukturális háttérrel érik el. Egyes tevékenységek (mint például a vadászat vagy a barlangászás) olyan mértékben a természeti adottságokon alapulnak, hogy a szervezethez túl a technikai feltételek kevésbé számottevőek. Az eszközigeny révén a vízitúrázás már magasabb infrastrukturális szükséglettel rendelkezik mint ahogy a lovaglás, a vitorlázás, valamint az extrém sportok többsége is.

2. ábra

Az egyes aktív sportturisztikai tevékenységek által nyújtott élmények és a speciális infrastruktúra közötti vázlatos összefüggések (szerk.: Donka A.)

A kerékpározással ellentétben a vízitúrázáshoz – a közeg jellegéből adódóan – nem feltétlenül szükséges más termék vagy tevékenység ahhoz, hogy a legteljesebb élményt éljék át a túrázók. A korábbi évtizedek fejlődése során láthattuk, hogy a vízitúrázás önmagában, további programelemek nélkül is életképes. Abban az esetben azonban, ha valódi, és több szegmensnek is eladható turisztikai terméket akarunk belőle fejleszteni, kínálati elemként mindenképpen szükség van kiegészítő szolgáltatások tervezésére is.

A lovaglás, azon belül is a tereplovaslás számára hasonlóan kedvezőek a hazai természeti adottságok (NÉMETH A. 2004), mint a kerékpáros turizmus számára. A lovas turizmust nem

²A program beépítésre került a Nemzeti Alaptantervbe is (A Kormány 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról)

csak a jóval komplexebb eszközigénye különbözteti meg más aktív turisztikai tevékenységtől, hanem az alkalmazott humán erőforrás minősége is (MARTON G.–JÓNÁS-BERKI M. 2013). Emiatt kezdettől fogva közelebb volt ahhoz, hogy turisztikai terméknek nevezzük. Annak ellenére, hogy jóval nagyobb beruházásra van szükség egy lovasturisztikai vállalkozás indításakor (HELGADÓTTIR G.–INGIBJÖRG SIGURÐARDÓTTIR, I. 2008), mint más tevékenység esetén, a megtérülés feltételei jóval kedvezőbbek (OROSZ ZS.–GALGÓCZY-NÉMETHA. 2011, GELÁNYI I.–OBÁDOVICS Cs. 2014). Magyarországon más aktív turisztikai tevékenységhez képest a kínálati oldalnak több eleme áll rendelkezésre, annak ellenére, hogy maga a lovaglás önmagában is kielégíti a vendégek élmények iránti igényeit (GYÖRFFY-VILLÁM A. 2001), így – hasonlóan a vízitúrázáshoz – nem feltétlenül van szükség további attrakció-elemek jelenlétére.

Az ökoturizmus egyébek mellett annyiban eltér a különböző eszközökön alapuló aktív turisztikai tevékenységektől, hogy itt a résztvevőknek a környezethez való viszonyulása, illetve a tevékenység fogadóterületre gyakorolt hatása kerül előtérbe (SULYOK J. 2001, EP-LEER WOOD, M. /ed./ 2002, DÁVID L. 2002, FÜLEP T. 2003, MAGYAR ZS.–SULYOK J. 2014). Ilyen formában, ha az egyes termékeket horizontálisan értelmezzük, az ökoturizmus vertikálisan átfogja szinte valamennyit (3. ábra). A vízitúrázásban tehát a fő motivációk a sporttevékenység mellett – eltérő hangsúllyal – lehetnek az ökoturizmusra jellemző motivációk is. Azonban azt is meg kell jegyezni, hogy az ökoturizmus csak megfelelően tervezetten értelmezhető. A kínálati elemek és a lebonyolítás módja határozza meg, hogy egy vízitúra-programot az ökoturizmushoz sorolhatunk-e, automatikusan nem lehet kijelenteni, hogy maga a vízitúrázás ökoturisztikai tevékenység.

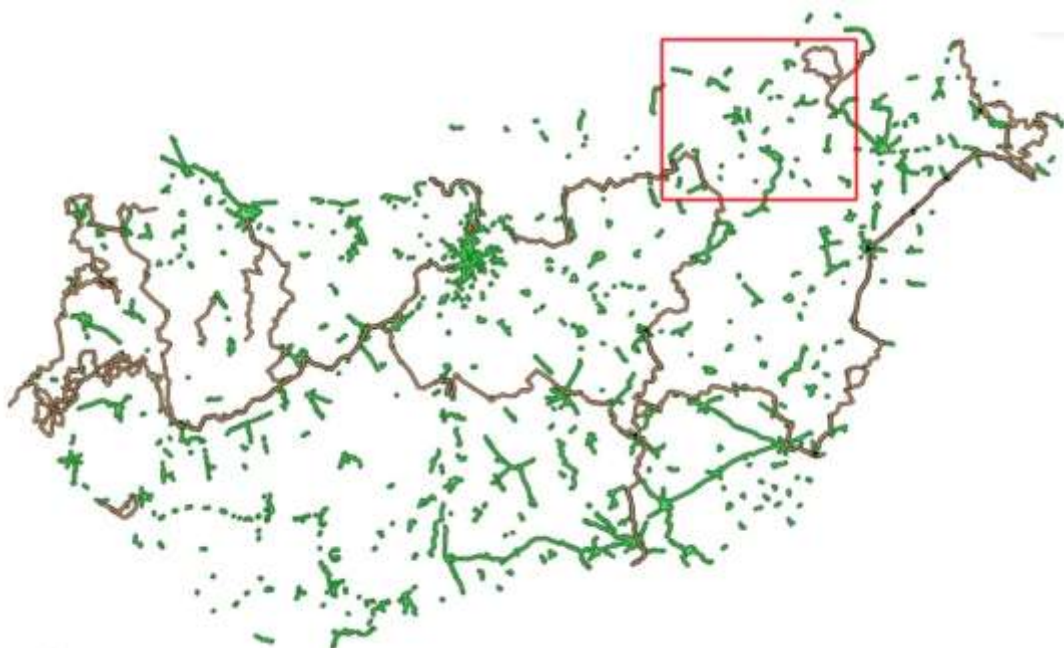
3. ábra

Az egyes aktív turisztikai termékek potenciális ökoturisztikai tartalma (szerk.: Donka A.)

4.2 A kerékpáros turizmus helyzetértékelése

Jelenleg hozzávetőlegesen 6000 km kerékpárút van Magyarországon,³ melynek hossza folyamatosan növekszik (a kerékpáros turizmus fejlesztésével foglalkozó nyilatkozatok nagy szórással határozzák meg a teljes útvonalhosszt, 4000 és 9000 km között). Ez a hossz, illetve az egyes szakaszok eloszlása jól összevethető a sportcélú vízijárművekkel hajózható felszíni folyóvizek hosszával (DONKA A. 2012) és eloszlásával. A kerékpározás esetén azonban ez jóval több, kisebb szakaszból tevődik össze (4. ábra), míg a vízitúrázásra alkalmas felszíni vizek – a víztestek jellegéből adódóan – hosszabb összefüggő szakaszokból állnak. A kerékpáros turizmust nem csupán abból a szempontból érdemes vizsgálni, milyen követendő példákkal szolgál a vízitúrázás fejlesztése számára, a térbeli közelség révén a két termék kihasználható szinergiákkal rendelkezhet. A Bükk és a Dél-Zemplén térsége is sikeres fejlesztéseken van túl, ám a kerékpárutak hálózatosodása még nem indult meg (5. ábra).

Megvizsgálva az elérhető adatbázisokat, megállapítható, hogy azok nem tartalmazzak elegendő részletet, ezáltal a túrázóknak a tervezés során szolgáltatók igénybevételére van szükségük ahhoz, hogy az általuk kevésbé ismert célterületre pontosan megtervezzék túrájuk útvonalát. Ez látszólag megkönnyíti a kerékpározás turisztikai pozícióját, ennek ellenére éppen ellene hat a tevékenység térbeli penetrációjának.

4. ábra

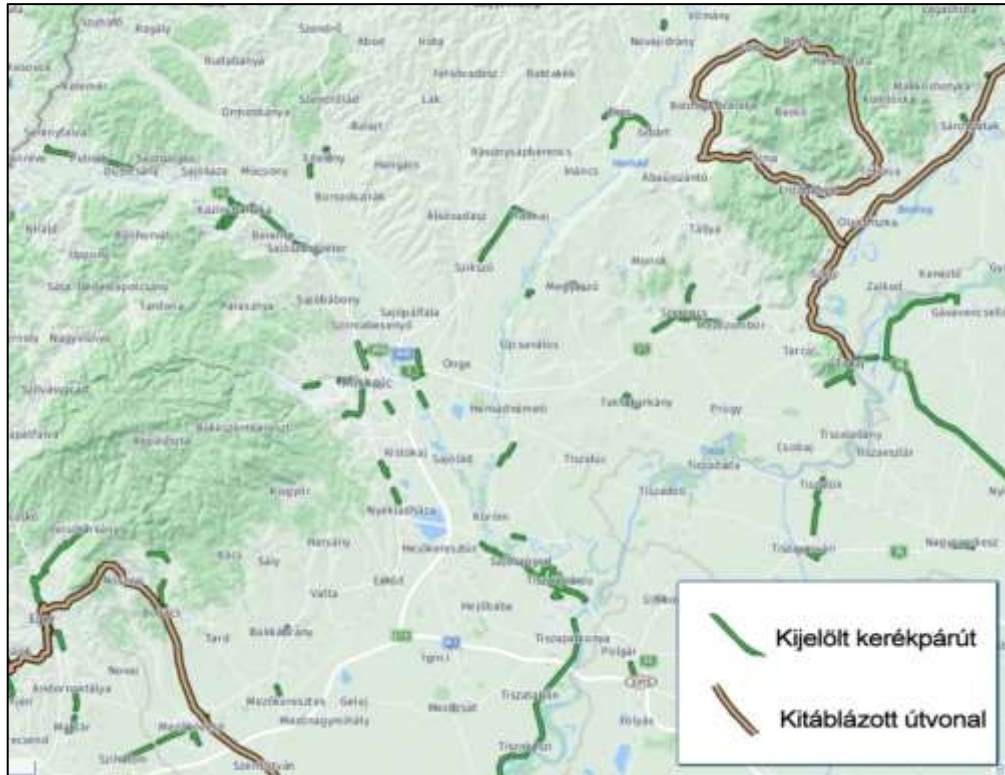
Magyarország kerékpárútjai

(Közlekedésfejlesztési Koordinációs Központ Infrastruktúra Fejlesztési Főosztály

Kerékpáros Infrastruktúra Fejlesztési Osztály,

Kerékpárút-nyilvántartás /2022, www.kenyi.hu/ alapján szerk.: Donka A.)

³Egyes tanulmányok (SULYOK J.–MAGYAR Zs. 2014) ettől eltérő hosszt említenek, jóval alábecsülve a szakmai szervezetek által nyilvántartott és kezelt útvonalak hosszát. A jelzett tanulmány 1500 km kerékpárútról tud, de a jelzett gyalogtúrautak hosszát is kevesebb, mint felében állapítja meg a valódihoz képest.

5. ábra

*A Bükk és Dél-Zemplén tágabb térségeinek kerékpárútjai
 (Közlekedésfejlesztési Koordinációs Központ Infrastruktúra Fejlesztési Főosztály
 Kerékpáros Infrastruktúra Fejlesztési Osztály,
 Kerékpárút-nyilvántartás /2022, www.kenyi.hu/ alapján szerk.: Donka A.)*

Az országos szakmai dokumentumok a kerékpáros turizmust nem annak tartalma alapján, hanem a tevékenység időbelisége alapján határozzák meg: nyaralás közbeni (tehát kiegészítő jellegű) kerékpározás, egynapos túra, hosszú távú kerékpártúra és kerékpáros események (Nemzeti Kerékpáros Koncepció 2014-2020, Komplex Kerékpáros Program a 2014-2020-as időszakra). Ezzel szemben egy, az Európai Parlament megbízásából készült nemzetközi tanulmány (EUROVELO 2012) a motivációk alapján igyekszik meghatározni a kerékpáros turizmus kategóriáit. Eszerint beszélhetünk szabadidős célú utazásról, ahol a fő motiváció a kerékpározás, továbbá többnapos, utazás közbeni kerékpározásról (ahol az utazás során az élmény részét képezi ez a tevékenység, tehát csupán a másodlagos motiváció irányul rá), valamint egy napos, otthonról tett kirándulásról (amely értelemszerűen a saját település határainak átlépésétől függően tekinthető turizmusnak, illetve rekreációs tevékenységnek). Az utóbbi szemlélet vélhetően hatékonyabban szolgálja a turizmus fejlődését.

Több országban (például Hollandiában és Svájcban) a kerékpáros közlekedést és turizmust más fenntartható közlekedési formákkal, illetve aktív turisztikai termékekkel közösen kezelik (CAPIRONA, M.–STADTHERR, L.–ANRIG, P. 2006, MOUREK, D.–BODOR, A. 2012, BEANLAND, A. 2013), míg sok esetben a területfejlesztés eszközeként tekintenek a kerékpáros turizmus fejlesztésére (LANE, B. 1994, SCHUETT, M. A.–HOLMES, T. P. 1996, PAGE, S. 2004, PRATTE, J. 2006, LAMONT, M. 2009, KORMOSNÉ KOCH K. 2013), mivel az hatás-

sal van az életmódra, a közlekedési hálózatokra és eszközhasználatra és a természeti környezethez való viszonyra is.

A kerékpározás hazai népszerűségére csak közvetett adatok alapján következtethetünk. A kerékpáreladások száma évek óta meghaladja az eladott személygépkocsik számát, és becslések szerint 80-90 ezer főnek van túrázásra is alkalmas kerékpárja. Ezeknél az adatoknál azonban sokkal beszédesebb, hogy milyen mértékben növekedett a nagy kerékpáros rendezvények résztvevőinek száma. A legjelentősebb, egyben legismertebb, ám csak a nagyvárosokban megrendezésre kerülő Critical Mass kerékpáros felvonulásnak a kimondott célja az volt, hogy megváltoztassa a kerékpározási szokásokat. A rendezvény 10 év alatt el is érte ezt a célt, köszönhetően elsősorban a kimagasló résztvevői létszámnak: 2004-ben még csak 4000 fő kerékpározott a budapesti rendezvényen, majd évről évre többszöröződve 2008-ra ért a csúcspontra, 80 ezer fős létszámmal. Bár 2013 óta nem kerül megrendezésre, a felmerült igények alapján, de már más néven (*'I bike Bp'*) továbbra is megrendezik. Megjelent továbbá 19 vidéki nagyvárosban is hasonló felvonulás (például Miskolcon, Debrecenben, Székesfehérváron), illetve 2014-től a kerékpározás mellett az esélyegyenlőséget is népszerűsíteni kívánó *Rehab Critical Mass* Budapesten. Ezek a felvonulások inkább a mindennapi (és nagyvárosi) használatot kívánják népszerűsíteni, nem a turisztikai célú használatot. A civil szervezetek kérdőíves felmérései alapján a legkedveltebb kerékpáros célterületek között vannak azok a régiók, ahol kevesebb a kerékpárút (Nyugat-Dunántúl, Észak-Magyarország).

A vízitúrázástól eltérően, ahol általában a szolgáltató biztosítja a sporteszközt, a kerékpárok a legtöbb esetben a turisták saját tulajdonában vannak. Ezért itt az infrastruktúra részét képezik a szállítási lehetőségek is, különösen a közösségi közlekedés keretében (SOMOGYI B. 2010). Bár a vasúton elterjedt lehetőség a kerékpárok szállítása, a kényelmi többletszolgáltatásokat nyújtó kerékpárszállító gerinchálózat hasonlóan sugaras szerkezetű, mint a vasúthálózat egésze.

Összességében a kerékpáros turizmus – a már megvalósult fejlesztéseknek is köszönhetően – jóval előrehaladottabb állapotban van a turisztikai terméké válás folyamatában, amit a viszonylag fejlett infrastruktúra és a komplex kínálat is megalapoz. Tekintettel arra, hogy a vízitúrázáshoz képest a kerékpározás önmagában kevésbé különleges élménnyel jár (mivel alapjában véve egy hétköznapi tevékenységről van szó), ezért a szolgáltatók kezdettől fogva további attrakciókat és szolgáltatásokat kínálnak.

A fejlesztések előkészítése során gyakran felmerül, hogy akár szorosabban is össze lehetne kapcsolni a kínálati oldalon az egyes aktív turisztikai termékeket. Ehhez egyrészt a termékek hasonlóan magas színvonalú kialakítására van szükség, másrészt tisztában kell lenni az egyes termékek alkalmas célterületeinek elhelyezkedésével, az egyes kínálati elemek térbeli közelségével. Számos olyan térség található az országban, ahol már ma is együttesen jelen vannak a kínálat alapelemei, a kijelölt vagy kiépített, vagy csak spontán módon, de rendszeresen használt útvonalak. Esetünkben a Tisza-völgy mentén tapasztalható a leginkább a komplexitás (6. ábra). Ezek a térségek azok, ahol a kínálatot a folyó menti kerékpárutak mellett a szomszédos hegyvidékek gazdag gyalogtúra-útvonalhálózata is kiegészíti.

6. ábra

Egyes aktív turisztikai tevékenységek útvonal-hálózata(kartográfia: Donka A.)

4.3 A vízitúrázás keretrendszere

A turisztikai termékek meghatározásai a termék részét képező tevékenységek lényegi elemei alapján kerültek megalkotásra, azonban attól függően, hogy milyen környezetben került sor a meghatározásra, hiányosak, pontatlanok lehetnek. Az egyes tudományterületek vagy részterületek, amelyeknek – viszonylag rövidebb időre visszatekintő múltjuk miatt – még nem alakult ki a tudományban (és a szakmai körökben) közmegegyezéssel elfogadott módon definiált fogalomrendszere, igénylik az egységes megközelítést (RUSZINKÓ Á.–DONKA A. 2019).

A víziturizmus a sportturizmus egyik leggyorsabban fejlődő ága (BÁNHIDI M. et al. /szerk./ 2003). A víz kezdettől fogva a modern turizmus elsődleges vonzerője. Az elsőként kialakult turisztikai célterületek vízparti üdülőhelyek voltak, ahol a passzív üdülőturizmus alapvető infrastrukturális feltételeinek megteremtésével és a turizmus tömegessé válásával – mintegy melléktermékként, – felmerült az igény a vízhez kötődő sporttevékenységek – így a vitorlázás, a szörfözés, az evezés, a búvárkodás – üzésére is.

A víziturizmus nem egyezik meg pusztán a vízi közlekedés turisztikai aspektusaival, a fogalom szélesebb területeket ölel fel (CSAPÓ J.–DARABOS F. 2011). A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia (2005–2013) megfogalmazása szerint a víziturizmus során kézzel hajtott csónakokat, vitorlás jachtokat, illetve gépi meghajtású járműveket közlekedési eszközként használnak (EÖRY E. 2005), holott számos esetben az említett közlekedési eszközök nélkül is beszélhetünk víziturizmusról. A stratégia ugyanígy nem említi a vízitúrázást infrastruktúra-igényét, abban csupán a vitorlázás kapott helyet. A Nemzeti Turizmusfejlesztési Konceptió első változata (NGM 2013) az egészséges életmód és életminőség kapcsán tesz említést az aktív turizmus egyes elemeiről. A termékspecifikus kiemelt célok között a víziturizmushoz kapcsolódóan itt már nem csak a motoros és vitorlás, hanem a sportcélú vízi járművek kikötői hálózatának szükségességével, valamint az egyes termékek, így a vízitú-

rázás és a kerékpározás összekapcsolásával is foglalkoznak. A koncepció a víziturizmust szűken értelmezi, kizárólag a közlekedési eszközök használatával végzett tevékenységeket sorolja ide, mellőzve többek között a passzív vízparti üdülés különböző formáit. A koncepció újabb változata (MTÜ 2017) külön nem foglalkozik a víziturizmussal. A vízitúrázást megemlíti ugyan, de nem törekszik annak definiálására.

A meghatározására tett kísérletek közös jellemzője, hogy a kutatók az éppen aktuálisan vizsgált tágabb téma felől közelítik meg a fogalmat. CSAPÓ J. (2010) szerint a víziturizmus alapvetően az aktív turizmus részét képező olyan turisztikai forma, illetve szabadidős tevékenység melyben a turista, vagy látogató turisztikai tevékenységét természetes és mesterséges, folyó, vagy állóvizekhez köthetően végzi (MICHALKÓ G. et al. 2011).

HEGYI ZS.–HERLICSKA K.–KOMLÓS A. (2006) a víziturizmus körébe a sportolási tevékenységeket sorolják, így más, passzív, vizekhez kötődő terméket (például az üdülőturizmust) nem tekintik annak. CSAPÓ J. csoportosításában (VERES L. et al. 2011) a víziturizmus egyes formái között átfedések vannak, mivel külön vizsgálta a vízitúrázást és a vízi sportturizmust, amelyek értelmezésem szerint rész-egész viszonyban van egymással. Ezen túl a szerző – más szerzőkhöz hasonló módon – a további elemzések során a víziturizmus súlypontját sokkal inkább a személyhajózás irányába helyezi.

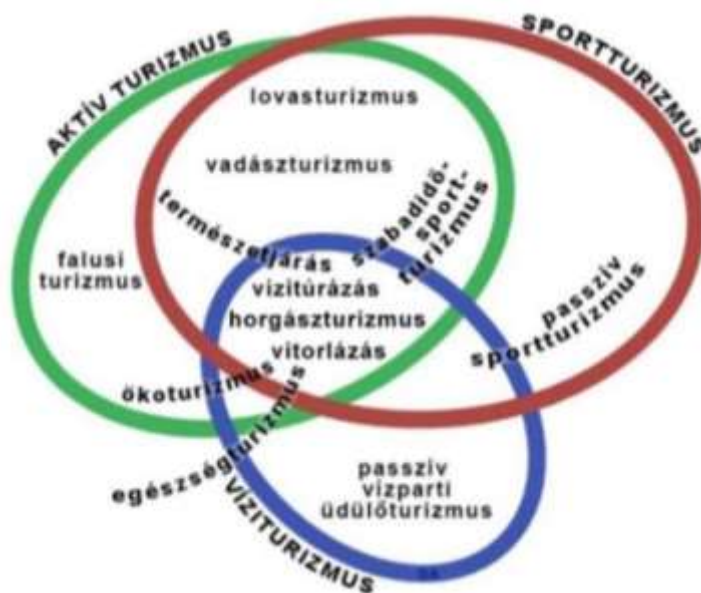
UJVÁRI K. (2009) a turisztikai termékekre fókuszálva, részletgazdagabb módon határozta meg a fogalmat. Eszerint a víziturizmus olyan aktív szabadidős tevékenység, amely vízen, vízben vagy vízparton történik és az utazó legalább egy olyan szolgáltatást igénybe vesz, ami a vízi forgalmat és a víziturizmust kiszolgáló és fenntartó létesítményeknél, szervezeteknél fogyasztást, a természeti környezetben viszont terhelést eredményez. A szerző szerint a víziturizmus (és így a vízitúrázás is) tipizálható a vízfelület fajtája, a motiváció és az igénybe vett eszközök alapján. Ez azonban elég általános meghatározás, hiszen az igénybe vett közeg jellemzői elég sokszínűek lehetnek, azokat főleg a természeti (azok közül is elsősorban a vízrajzi) adottságok határozzák meg. Az egyes motivációk ezekkel az eltérő jellemzőkkel rendelkező vizekre mint elsődleges vonzerőkre irányulnak, az eszközök pedig a vonzerő adottságai és a túrázó igényei alapján kerülnek kiválasztásra.

El kell fogadni azt az érvelést is, miszerint a víziturizmus valamennyi formája egyúttal vízparti turizmus is (SULYOK J. 2012), hiszen a vízpart kapcsolja össze a turisták szokásos (szárazföldi) térpályáját a tevékenységük közegével, azonban a kifejezés használata mégsem szerencsés, ugyanis azt sugallja, hogy annak jelentéstartalma teljesen eltér a víziturizmus jelentéstartalmától, miközben erről nincs szó, a két kifejezés a legszélső esetben is rész-egész viszonyban van egymással. BÁNHIDI L. (et al. /szerk./ 2003) külön kezeli a vízi és a vizek menti turizmust. Meghatározásuk szerint a víziturizmus négy része a fürdő turizmus, a vízitúrázás, a vízi sportturizmus és a vízi kalandturizmus. Mint látható, ez a csoportosítás erősen elnagyolt, nem teszi lehetővé az egyes tevékenységek egyértelmű meghatározását.

A víz mint a tevékenységek alapvető feltétele meghatározza az azokra vonatkozó vizsgálataik lehetséges megközelítéseit. A folyóvizek népszerű célterületei a turizmusnak, hiszen biztosított a turisták számára az a többlet-élmény, amelyre a változatosság iránti igény támaszt keresletet. A változatosság alapját a szárazföld és a vizek találkozási vonala mentén fellépő szegélyhatás jelenti (KIEMSTEDT, H. 1967, RUDELL, E. J.–HAMMITT, W. E. 1987).

Mivel mind természetföldrajzi, mind turisztikai szempontból az állóvizek és a folyóvizek igen eltérő tulajdonságokkal rendelkeznek (egyrésről az adottságokat, másrésről a lehetőségeket tekintve), arra a megállapításra jutottam, hogy nem szerencsés a víziturizmus kifejezés általános érvényű használata, mivel az alatt egymástól alapjaiban eltérő turisztikai termékeket értünk (a passzív üdülőturizmustól a kalandturizmusig). Bár kétségtelenül vonzó és a vendég számára is könnyebben kommunikálható egy-egy önálló turisztikai terméknek tűnő kifejezéssel illetni az egyes tevékenységeket, ennél sokkal hasznosabb az egyes víztest-típusok fő jellemzői és a turisztikai termékek csoportjai alapján foglalkozni a víziturizmushoz tartozó tevékenységekkel.

A vízitúrázás az aktív turizmus része, hiszen a résztvevő vendég folyamatos, más – például a tömegturizmusban megjelenő – tevékenységhez képest nagyobb fizikai aktivitására is szükség van, az teszi teljessé az élményt. A korábban ismertetett meghatározások alapján tehát az aktív turizmus része minden más olyan sporttevékenység is, amely egyébként megfelel a turizmus definíciójának (például a lovaglás, vadászat), de szintén a résztvevői aktivitásra épül a falusi turizmus, az ökoturizmus,⁴ illetve az egészségturizmus bizonyos tevékenységei is (7. ábra). Bár a szakirodalomban gyakran együtt foglalkoznak vele, a vízitúrázás és a vadvízi evezés jelentősen eltérő tevékenység, mind az eszközök, mind a célterületek, mind pedig a sporttevékenység jellemzői tekintetében. A vadvízi evezés nem túrázás jelleggel történik, sokkal inkább helyben űzhető sporttevékenység. A lényege nem a természetjárás és táborozás, hanem a folyóvíz által támasztott fizikai kihívások leküzdése.

7. ábra

Az egyes turisztikai termékek és tevékenységek fő jellemzői
(szerk.: Donka A.)

⁴Az ökoturizmus azonban Magyarországon még sok esetben nem rendelkezik kiemelkedő vonzerővel, ezért a legtöbb esetben azt a természetjárás részének kell tekintenünk (MICHALKÓ G. 2007). Így azonban még szorosabb a kapcsolata a vízitúrázással, hiszen utóbbi is természetjáró tevékenység, csak az igénybe vett közeg különbözteti meg a kettő mozgásformát.

A vízitúrázás egyúttal a víziturizmus része is. Olyan tevékenység, melynek során a résztvevők emberi erővel hajtott vízi járművel haladnak, táborhelyről táborhelyre, vagy egy állandó táborhelyről csillagtúra-szerűen. És mint ilyen, a leginkább komplex vízi turisztikai forma, mivel vízben, vízen és vízparton egyaránt zajlik. A vízitúrázás részben a résztvevők motivációjától, de leginkább a célterületek jellegétől függően kimerítheti a kalandturizmus fogalmát is. A definiálással tehát nem támasztottam különleges követelményeket a tevékenységgel szemben, csupán az igénybe vett eszközt és a szálláshely igénybevétel módját határoztam meg. Az utóbbi azért lényeges része a vízitúrázásnak, mivel annak során nem csak maga a tevékenység szolgál a résztvevők élményszerzésének alapjául, mint a legtöbb turisztikai termék esetén, hanem maga a szálláshely és az étkezés vagy vendéglátás is, mivel ezek nagyban eltérnek mind a hétköznapi tevékenységek során megszokott, mind pedig a turizmusban szokásos formáktól.

Egyes turisztikai termékek elnevezése mögött olyan kettősség áll fenn, amely bizonytalanságot eredményez a kifejezés egységes használatában. Az egyik ilyen termék éppen a sportturizmus, melynek az aktív és a passzív részvétellel zajló részei alapjaiban eltérő jellemzőkkel bírnak, így csak nyelvi értelemben vett kényelemnek foghatjuk fel, hogy a két különböző tevékenységet közös fogalommal illetjük. Ezért nem éltem azzal a módszerrel, hogy bármilyen jelzővel illessem az általam vizsgált turisztikai tevékenységet (például kenu turizmus, evezős turizmus),⁵ de nem használom a tágabb területet lefedő víziturizmus kifejezést sem. Így a kézi erővel hajtott sporteszközök igénybevételével történő turisztikai tevékenységre a vízitúrázás kifejezést alkalmazom.

A sportturizmusban tapasztalható kettősség (MARTON G.–JÓNÁS-BERKI M. 2013) a vízi sporttevékenységekben is jelen van. Míg az egyes versenyek látogatása a passzív sportturizmus részét képezi, a vízitúrázás a fentiek alapján aktív sportturisztikai tevékenység. Az utóbbi években már olyan rendezvények is megjelentek, ahol a szervezők igyekeznek a sportturizmus aktív és passzív részét összekapcsolni. A versenyszerűen megrendezésre kerülő, de nevükben és szellemiségükben a szabadidős jelleghez is szorosan kapcsolódó vízitúra-kupák résztvevői az aktív sportturizmus szereplői, míg a versenyek nézőközönségének egy része (a helyi lakosság mellett a más településekről érkezők) passzív sportturisták. Csekélyebb nézőközönséggel, sokkal inkább a vízitúrázók aktív részvételével rendezik meg évről évre azokat az evezős versenyeket, amelyeknek elsődlegesen nem a minél nagyobb sportteljesítmény a célja, hanem a túrázáshoz kapcsolódó életérzés átélése és továbbadása. Bár a rendezvények a rendszeresen vízitúrázók közösségeihez szólnak, ezek is hozzájárulnak a vízitúrázás népszerűsítéséhez.⁶

A víziturizmus meghatározása érinti a vízen és a vízpartokon végzett turisztikai célú tevékenységeket is. Így bizonyos jellemzői (többek között a szükséges infrastrukturális elemek) megegyeznek a víziturizmus más tevékenységeivel, például a vízparti üdüléssel.

---

⁵ További érv mellett, hogy ne éljünk az említett elnevezésekkel, hogy azok csak egyfajta sporteszközt fednek le, miközben más, hasonló tartalommal működő tevékenységeknek is teljesen azonos a turizmusban való megjelenése.

⁶ Ilyen rendezvények többek között az Indián-kenu Túlélő Verseny az Élővíz-csatornán (Gyula és Békés között), a Kiliti Vízi Napok (Dunakilitin), a Szent Iván éji fátylás felvonulás a Rábán (Sárváron), a Mikovinyi Sámuel Emléktúra az Által-éren (a tatai Óreg-tó őszi leeresztése alkalmával), a Vaddisznó Tour a Sión (Siófok és Ozora között), vagy egy több napos, komplex kulturális rendezvény részeként a Puszika Oszika Flúgos Csónakfutam a Zalán (Zalabér és Zalaszentgrót között).

Emellett felmerül a kapcsolódás, illetve annak lehetősége az ökoturizmus felé is, a közel érintetlen tájak mint azonos motivációk révén. Figyelembe véve a kapcsolódó turisztikai termékeket és tevékenységeket, valamint a több évtizedes gyakorlati tapasztalatokon alapuló közmegegyezést, a vízitúrázást a következőképpen határoztam meg: emberi erővel hajtott vízi sporteszközzel, nem közvetlenül teljesítmény célból végzett szabadidős tevékenység. A meghatározás tehát kizárja például a vitorlás kishajóval végzett tevékenységeket, amely más szempontból tartozhatna ugyan a vízitúrázás körébe, azonban a hazai szokásjog, illetve a sporteszközök közötti alapvető különbségek miatt nem tekintjük annak.⁷ A teljesítmény mint cél sok esetben jelen van ugyan – akár az előre meghatározott távolságok megtételénél, akár a korábban említett vízitúra-kupa versenyeken –, azonban általánosságban vízitúrázásban a rekreáció és az élményszerzés az elsődleges motiváció.

A jelen tanulmány által vizsgált térségek esetén a Közép-Tisza és a Bodrog folyók jelentik a víziturisztikai kínált fő elemeit, bár érdemes foglalkozni a Hernád és a Sajó alsó szakaszaival is. A Bodrogot a túrázók az ország egyik legszebb folyójának tekintik. Bár ugyanúgy 50 km-es szakasza esik az ország területére, mint a Szamosnak, partvidéke jóval természetközelibb állapotban van, illetve a környezetében a kulturális értékek gazdagsága jellemző. A Bodrog csak 2-3 napos túralehetőséget biztosít ugyan, azonban Tokaj célállomásként olyan különleges vonzerő, melynek révén a folyó a leglátogatottabb hazai vizek közé tartozik. A Hernád a kevésbé szelíd vizek közé tartozik. Kis vízhozamú, sok szakaszán a turisztikai főszezonban kifejezetten kis vízmélységű folyó. Miközben partjai mentén könnyen elérhető kulturális értékeket is lehet találni, a középső szakaszon a bal part meredek löszfalai növelik a látványértékét. Előnye továbbá, hogy a legnagyobb vízitúrázó múlttal rendelkező folyókhoz viszonylag közel helyezkedik el.

A Közép-Tisza adottságai megfelelőek a vízitúrázás számára, de a térség az erős versenytársakkal (leginkább a Felső-Tisza-vidékkel) még nem próbálta felvenni a versenyt. Ennek a területnek a helyzete felveti annak kérdését, hogy a kedvező természeti adottságokkal rendelkező, de kevésbé látogatott desztinációk esetén kinek az érdeke és kinek a feladata az eredményekkel kecsegtető marketingtevékenység. Mivel a nem vonalas, csak egy-egy településhez kapcsolódó attrakciók (például egy gyógyfürdő), vagy egy nemzeti park esetén van közvetlen gazdája a vonzerőnek, ott könnyen megvalósítható a folyamatos marketing. Nagyobb térséget lefedő vonzerők esetén már kistérségi vagy regionális összefogás szükséges, ami horizontálisan és vertikálisan jóval több szereplő közös érdekére épül. A térségi desztinációs menedzsment szervezetek más attrakció esetén alkalmasak erre a szerepre, de egy folyó vagy folyószakasz túlnyúlik egy-egy térségi összefogás határán, miközben nem éri el a regionális szintet, vagy több régió egyes (nem ritkán periférikus) területeit egyaránt érinti. Vélhetően ez az oka annak, hogy a Közép-Tisza vagy a Duna alsó szakasza kisebb eséllyel jelenik meg a kínálatban.

A vízitúrázás különleges helyszínei a folyók környezetében a vízzel borított területek, egykori árterek, holtág-rendszerek vagy különleges, egyedülálló adottságokkal rendelkező vizek. Ezek egy része már ma is látogatott desztináció. Maguk az állóvízzé vált egykori folyómedrek részben az üdülturizmus és a horgászturizmus célterületei. Ezeken a helye-

---

⁷ A Bejárható Magyarország Keretprogram is külön jármódként tekint a vízitúrázásra és a vitorlázásra.

ken a sportcélú vízijárműveknek nincs hagyományuk, így az említett termékek igénybe vevői részéről komoly ellenérzés kíséri esetleges megjelenésüket. Emellett a holtágak megközelítése is nehézkes, hiszen közvetlen vízi összeköttetés hiányában csak igen komoly látványérték esetén érzik érdemesnek meglátogatását a túrázók. Amennyiben azonban a vízfelület növényzettel való borítottsága magas, akkor az sem a vízparti üdülés és horgászat számára, sem vízisportok számára nem jelent vonzerőt, bizonyos feltételekkel csak az ökoturizmus számára lehet célterület. Ez viszont másodlagos vonzerőként megfelelő szerepet kaphat a vízitúrázásban is. A folyók felől könnyen elérhető holtágak, illetve holtág-rendszerek – a védettség megfelelő szabályozottsága esetén (például Gemencen vagy a Bodrogzugban) – alkalmasak a vízitúrázók fogadására is. A Bodrogzug olyan terület, ahol az erősebb vonzerők hatása adódik össze. Tokaj közelsége, valamint a csatornákon és holtágakon keresztül elérhető, nagy kiterjedésű vizes élőhelyek, valamint az évenkénti akár többszöri teljes elöntés, amikor sekély vizű tóvá szélesedik az árterület, egymás hatását erősítve tették látogatottá, különösen azért, mert ez a terület csak kis méretű sportcélú vízijárművekkel járható be.

Összességében a népszerűség legfőbb okai közé tartozik a változatosság. Az adottságok mellett az ismertség is alapfeltétel, ezek a víztestek hosszú idő alatt váltak népszerűvé. Az infrastruktúra hiánya kevésbé akadályozó tényező, mivel a kedvező természeti adottságok dominálnak.

4.3.1 A szolgáltatói kínálat

Bár a vízitúra – elsősorban a tevékenység tartalmát érintő – fogalmában egyetértés tapasztalható a különböző szereplők között, annak társadalmi és gazdasági szerepét illetően jelentős az eltérés. Míg a természetjáró szervezetek a szabadidősport oldaláról közelítik meg a vízitúrázást, az aktív turizmus (mint ahogy más turisztikai termék is) ennél szélesebb célokat fogalmaz meg, kezdve a közvetlen turisztikai szempontoktól (a turista minden felmerülő igényének kielégítése) a közgazdasági szempontokon át a térségfejlesztési célokig. Így miközben ugyanazon tevékenységet magába foglaló fogalomról van szó, annak tartalma jelentősen eltérő folyamatokat takar. A természetjáró mozgalmak még ma is kételkedve szemlélik a vízitúrázásban megjelent vállalkozásokat. Mivel a világnézetüket a túrázás közösségi jellege határozza meg, nehezen tudják elfogadni, hogy a vízitúrák szervezése nyereségérdekelt módon is végezhető. A Magyar Természetbarát Szövetség egy korábbi szakágvezetője a mozgalmi jellegű vízitúrákat szervezett túrázásnak nevezi, sajnálkozva amiatt, hogy azok visszaszorulása a „kereskedelmi túráztatás” (sic!) megerősödése miatt következett be (KLEMENCZ H. /szerk./ 2011). Az ehhez hasonló szemléletmódot azonban fenntartásokkal kell kezelni. Míg első látásra a profitorientált szemlélet teljes elutasítását tapasztalhatjuk a természetjáró mozgalmak részéről, alaposabban értékelve inkább azt lehet megállapítani, hogy két – a szervezők és kisebb részben a résztvevők számára is – eltérő tevékenységről van szó. A természetjárók vállalkozási alapú túráztatásával szembeni ellenérzéseik ugyanis nem annak közgazdasági alapjaival vannak összefüggésben, hanem a vízitúrák szellemiségével, azok közösségépítő, nevelő és természetbarát világnézeti elveinek háttérbe szorulásával.

4.3.2 A szolgáltatások kettőssége

Az első túraszervezők közvetlenül a rendszerváltozást követően jöttek létre. Ekkor még csak néhány vállalkozás működött az országban, a forgalom nagyobb része továbbra is a természetbarát mozgalom keretében bonyolódott. A mozgalmi jelleg és üzleti alapú működés kettőssége a rendszerváltozás óta fennáll. A vállalkozások alapítói szintén a természetbarát mozgalom keretében szerezték meg a tapasztalataikat. Egyes esetekben még a spontán privatizáció is jelen volt az egykori közösségi sporteszközök vállalkozói tulajdonba kerülésénél, ami sokáig behozhatatlan versenyelőnyt jelentett ezeknek a szervezeteknek, függetlenül attól, hogy vállalkozói vagy alapítványi formában működtek.

A 2000-es évek elejére stabilizálódott a vállalkozások piaci szerepe, és továbbra is jönnek létre újabb szolgáltatók. A piacra lépés azonban jóval nehezebb, mint ahogy azt a – korábban egyéni szervezésben vagy sportegyesületi keretek között túrázó – vállalkozók elsőre gondolják. A túrázók életkora és a túrázásra szánt összegek nagyban befolyásolják, milyen élményeket keresnek (NÉMETH K. 2020). Az internetet megelőző korszakban – a korábbi évtizedekhez hasonlóan – a felsőoktatási intézmények hallgatói jelentették a fő vendégkört, így a szervezők marketing-tevékenységét is egyszerű volt területileg koncentrálni. Az internet adta lehetőségek bővülésével azonban jóval szélesebb szegmensek is könnyebben elérhetővé váltak. Így a szervezők áthelyezték a marketing-tevékenységük hangsúlyait a honlapjaikra, illetve később a közösségi oldalak felületeire. Ez a folyamat azonban meglepően lassan ment végbe. Könnyen belátható, hogy milyen piaci előnnyel jár egy könnyen beazonosítható internetes cím alatt futó honlap, a vállalkozások azonban eleinte saját nevükkel remélték a sikeres megjelenést a virtuális felületeken.⁸ Mára egy kettősség alakul ki a túraszervezők piacán. A többség továbbra is bízik jól felépített, általában a vízhez valamilyen formában kötődő márkanévben (a jellegzetes fantázianevek: *jégmadár*, *vidra*, *vízibolha*, *víziló*, *vidám delfin*, *kalandor*, *sirály*, *vándor*, *szürke hód*), közülük többen ezek használatával párhuzamosan az internetes keresőoptimalizálás nyújtotta más lehetőségeket is igyekeznek kihasználni. Így már megjelentek olyan jól beazonosítható címek is, mint a *vizitura.com*, *kenutura.com*, *vizitura.net*, *bodrogtura.hu*, *bodrogtura.eu*, *kenukulcsonzes.hu* és a *turak.hu*. Ennél fogva a potenciális túrázók már több eltérő cím alatt is ugyanazzal a szervezővel találkozhatnak.

A kínálat lényeges elemét képezik az ismeretterjesztő munkák, amelyek – megjelenési idejüktől függetlenül (de a hozzáférhetőség mértékben) – hozzájárulnak a vízitúrázás népszerűségének növeléséhez (KEMÉNY A. 1930, VÖLGYES M. 1936, RITTLINGER, H. 1937, TÖRÖK R. 1937, VEDRES L. 1971, 1972, JEROME, K. J. 1972, TÖRÖK I.–MORVAI K. 1989, UMANN K. 1998). A legújabb kezdeményezések közé tartozik a Duna-Régió Víziturisztikai Szövetség, melynek célja a hazai víziturizmus népszerűsítése, a vízitúrázással kapcsolatos közérdekű információk publikálásával. A szervezet rendszeresen tesz közzé információkat a vízitúrák lebonyolításával kapcsolatban, továbbá vízitúra rendezvényekről, emellett a

⁸ A leginkább egyértelmű tartománynevet (*vizitura.hu*) a tulajdonosa még az 1990-es évek közepén vásárolta meg (és azóta is használja). Versenytársaiban azonban csak 6-7 év elteltével kezdett tudatosulni, mekkora előnyt jelent ez a cím, így jelentős késéssel kezdtek el hasonló lehetőségeken gondolkodni.

vízitúrázással kapcsolatos adatbázisok építésével is foglalkozik (táborhelyek, túraútvonalak, túrahajók). Bár elsőre minden érintett számára hasznos kezdeményezésről van szó, a szervezettől független szolgáltatóknak az a véleménye, hogy az alapítók piaci előnyök megszerzése érdekében végzik a közérdekűnek látszó tevékenységet, hogy minél több információt szerezzenek meg versenytársaiktól. Mivel ez a vélemény elég határozottan jelen van a szakmai körökben, az adatbázisok közel sem teljeseek, mivel azokhoz szinte csak a nonprofit szektor, illetve magánszemélyek nyújtanak információkat.

4.3.3 A szolgáltatók tipizálása

Idővel a túraszervező vállalkozók köre is elkezdett kettéválni, részben a piaci változások hatására. A vízitúrán résztvevők éveken belül rájöttek, hogy a kapott szolgáltatás nem feltétlenül ér annyit, amiért ők többletköltségeket vállaljanak. Kis tapasztalattal egyéni szervezésben is össze lehet állítani egy vízitúrát, amelyhez így csak sporteszközök bérlésére van szükség.⁹ A vállalkozások egy része tehát e kényszer hatására – turisztikai szakmai ismeret hiányában – a kisebb ellenállás, tehát az egyszerűbb szolgáltatások irányába mozdult el, és módosítva szolgáltatási struktúráját, kizárólagosan a túrahajók, evezők és mentőmellények bérbeadásával kezdett foglalkozni. A túraszervezők másik csoportja az előre menekülést választotta: felvállalta, hogy utazásszervezővé váljon, ennek minden kötelezettségével, és ma már nem csak a vízitúrát, hanem számos kiegészítő szolgáltatást is kínálnak: saját tulajdonú szálláshelyekkel (többnyire kempingekkel) rendelkeznek, szervezett keretek között kínálják az étkezést, és kiegészítő programokat is szerveznek (8. ábra). A vízitúrázásban érintett szolgáltatókat tehát a szolgáltatási kínálat alapján a következőképpen lehet tipizálni:

- csak sporteszköz-bérbeadással foglalkozik,
- túrákat is szervez belföldre,
- utazási irodai szolgáltatás keretében szervez,
- külföldre is szervez túrákat.

8. ábra

*A vízitúra-szervezők típusai a szervezet tevékenységének jellege szerint
(szerk.: Donka A.)*

A mozgalmi jellegből történő átalakulás következménye, hogy a vízitúra-szervezés és a lebonyolítás népszerűvé válását nem előzte meg a turisztikai szolgáltatások kialakítása,

⁹A folyamat hasonlóan ment és megy végbe, mint ami a klasszikus utaztatási piac alakulása során volt tapasztalható. Azonban a vízitúrázás esetén nem az internet nyújtotta lehetőségek révén történt meg mindez, hanem annál már jóval korábban.

azok csak nagyon lassan, követő jelleggel jönnek létre. Ennek az is az oka, hogy a vízitúrázás úgy él a potenciális vendégek tudatában, mint egy kifejezetten olcsó nyaralási forma, ahol az ár-érték arány miatt azt is elfogadják, hogy ezért az árért cserébe szinte semmiféle szolgáltatást nem kapnak, csak a túravezetőt. Ennek a szemléletnek a bizonyítéka az is, hogy amikor egyes településeken vízparti szálláshelyeket (kempingeket) alakítottak ki, kisebb ellenállás és értetlenség fogadta a túrázók részéről azt a szabályt, hogy ilyen kemping környezetében tiltott az ún. *vadkempingezés*.¹⁰

Napjainkban már terjedőben van az az igény, hogy a túraszervezők minél teljesebb körű szolgáltatásokat kínáljanak a résztvevők számára. Azonban a piac mérete és az erős szezonális miatt a szálláshelyek kialakítása még igen kezdetleges folyóink mentén. Míg 2011-ben 12, a nagyobb szolgáltatók közé tartozó vizsgált vállalkozás között csupán egy olyan volt, amely komplex szolgáltatásokat nyújtott (DONKA A. 2011), a 2019-ben értékelt 29 szolgáltató közül három működött utazásszervezőként, és további három foglalkozott a túraszervezés mellett szálláshely-üzemeltetéssel.

A vízitúra-szervező vállalkozásokon még napjainkban is tapasztalható bizonyos átmeneti jelleg a közcélú sportszervezetek és a profitorientált jelleg között. Ez több jellemzőben is megnyilvánul. A szervezők jelentős része (a részletesen is megvizsgált szervezetek 38%-a) – annak ellenére, hogy vélhetően azok is haszonszerzési célból működnek – egyesületi formát választott, ezen belül vannak vízitúra egyesületek, illetve vízisport egyesületek. A vízisport egyesületek ugyan nem turisztikai célokkal működnek, és így mások a fejlesztési igényeik is, mégsem lehet azokat teljesen elválasztani a víziturisztikai fejlesztésektől. Így ezek a szervezetek szintén a vízitúrázó piac szereplői.

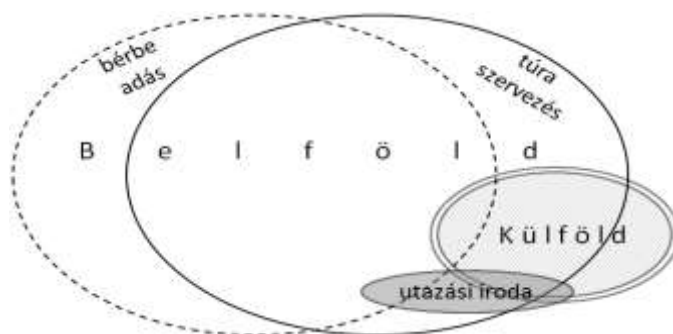
Mindkét szervezeti formára igaz, hogy csak a leginkább szükséges adataikat publikálják, így a vállalkozásokról igen kevés információhoz lehet hozzájutni. Jellemző adat, hogy 102 megvizsgált, vízitúrával foglalkozó internetes honlap közül csupán 35 honlapon érhető el értékelhető információ a szolgáltató kínálatáról. További óvatosságra int a szolgáltatókkal kapcsolatban, hogy a vállalkozások többségének évek óta negatív a mérlege, vagy csak igen alacsony nyereséget értek el. A piac általános helyzetét jellemzi, hogy azok a vállalkozások, amelyek kifizérítették a sporteszköz-bérbeadáson, illetve a sportszervezésen túli tevékenységüket, és a komplex szolgáltatások révén bejelentett utazásszervezővé váltak, igen rövid idő alatt elveszítették piaci jelentőségüket. Ebből is látható, hogy a piac – részben a mérsékelt jövedelmezőség, részben pedig a szabályozás és ellenőrzés ellentmondásai révén – még nem érett meg arra, hogy átlátható szolgáltatókkal és valódi turisztikai szolgáltatásokkal jelenjen meg a turisztikai termékek között, bár bizonyos jelei már ennek is vannak.

Felismerve a kedvező adottságokban rejlő lehetőséget, több szolgáltató is megcéloz külföldi szegmenseket, bár egy részük a hazai piacon elfogadott képet igyekszik sugározni az eltérő motivációkkal rendelkező nyugat-európai piac felé is (a természetközeli, korlátozott higiéniajú, kis eszközigényű vad romantika formájában). Más részük azonban felismerte az evezésben, vízitúrázásban mint termékben rejlő valódi lehetőségeket. Ezek a szolgáltatók a vízitúrázást részben csapatépítő tréningként, részben pedig a Budapestre látogató városi turisták részéről felmerülő extra élményelemként építették fel és kínálják.

---

¹⁰ Ez a fajta szállás-megoldás ma is jelen van a túrázók körében (CZICZE G.–BENKHAARD B. 2020).

Figyelembe véve a szolgáltató telephelye és a célterületek között feltárt összefüggéseket is, a szolgáltatók tipizálása kiegészíthető a célterületekkel (9. ábra). Egyes szervezők a biztonságos piac érdekében kizárólag a legismertebb és egyben legnépszerűbb vizekre szerveznek túrákat (ilyen például Felső-Tisza, Túr, Bodrog, Szigetköz vagy a Gemenci-erdő), míg mások jellemzően a kisebb, kevésbé ismert, vagy sportosabb részvételt igénylő, vadabb vizeket, esetleg csupán kisebb forgalommal, de megfelelő vonzerővel rendelkező célterületeket részesítik előnyben (például a Mura, a Dráva, a Rába, a Maros). Azok a szolgáltatók, akik nem csak sport-, hanem komplex turisztikai szolgáltatást nyújtanak, inkább szűkebben választják meg célterületeiket, de ott – nagy helyismeretükre támaszkodva – minél teljesebb körű szolgáltatásokat kínálnak.¹¹

9. ábra.

*A vízitúrázásban érintett szolgáltatók tipizálása
(szerk.: Donka A.)*

A célcsoportok alapján már kevésbé lehet egyértelmű szolgáltatói típusokat elkülöníteni, mivel az általában kisvállalkozás keretében működő szervezőkre nem jellemző a szegmentálás. Ennél fogva csupán annyi megállapítás tehető, hogy egyes szervezők jobban specializálódtak bizonyos szegmensekre. Ezen belül gyakori az iskolás korosztály, illetve a családok megcélzása. A 2000-es évek elejéig a felsőoktatási intézmények hallgatói is stabil piacot jelentettek, idővel azonban a szervezők kénytelenek voltak azzal szembesülni, hogy a viszonylag alacsony fizetőképességű célcsoport esetén jóval gyakoribb a károkozás, ami a rövid, és ezért feszített ütemű főszezonban akár a teljes szolgáltatási üzletmenetet is veszélyeztetheti.

Az igénybe vett sporteszközök alapján szintén elvégezhető a szolgáltatók tipizálása, bár az így alkotott egyes típusokba tartozó szervezetek száma aránytalanságot mutat. A legtöbb túraszervező a korábban ismertetett kedvező tulajdonságok miatt kizárólag túrakenut használ. A túrakajakok már szinte teljesen kiszorultak, azokat jellemzően csak magántulajdonú járműként lehet megfigyelni. A kenuk méretében vannak eltérések, a korábban szinte kiegészített arányban jelen lévő három- és négyszemélyes hajók közül ma már túlnyomórészt az utóbbiakat használják a szolgáltatók, miközben újra megjelentek a nagyobb, 7 személyes túrakenuk is. Ezek több évtizedes múltra tekintenek ugyan vissza (az 1960–70-es években őrsi csónak néven használták), azonban a rendszerváltozás után eltűntek a vizekről. Az elmúlt években – előnyei (stabilitása és közösségépítő ereje) révén – egyre na-

¹¹ Különösen a Szigetköz, a Gemenci-erdő, a Tisza-tó és a Bodrogzug ilyen célterület.

gyobb igény mutatkozik rájuk. A túraszervezők másik csoportja a polietilén hajókat használja. Ezek a sporteszközök (többnyire tengeri evezésre alkalmas kajakok) jóval rugalmasabb anyagból készültek, ezért ellenállóbbak, emellett kényelmesek is. Ennél fogva azonban a hajók ára is jóval magasabb a túrakenukhoz képest. Így a tengeri kajakokat használó szolgáltatók jellemzően a minőségi szolgáltatási irányába mozdultak el, hiszen a magasabb költségeket ugyanazokkal a viszonylag egyszerű szolgáltatásokkal (tulajdonképpen a sporteszköz bére adással) nem tudták fedezni. Ezek a szervezők tehát igyekeznek minél inkább komplex szolgáltatást nyújtani (akár utazási irodaként, akár a jogszabályi kereteken kívül).

4.4 Társadalmi-gazdasági adottságok

Fekvés

A két térség (egy település kivételével) Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található. A Bükk-vidék a megye nyugati részén helyezkedik el, de a LEADER Egyesület nem csak az itt található kistájakat (Bükk, Bükk-fennsík, Felső-Bükkalja, Észak-bükki-dombvidék) foglalja magába, hanem kiterjed a Sajó-völgyére és a Sajó hordalékkúpjára is. Tulajdonképpen a Bükk-vidék a Miskolci agglomeráció nem ipari jellegű településeivel. A terület követlenül határos Eger és Miskolc városokkal.

A Dél-zempléni Vidékfejlesztési Szövetség a Zempléni-hegység kistáj déli részén túl a Bodrogek nyugati részét, a Hegyalját, a Taktaköz nagy részét és a Szerencsi-dombvidéket (10. ábra).

10. ábra.

*A Bükk-vidéki és a Dél-zempléni térség által érintett kistájak
(kartográfia: Donka A.)*

Közlekedés

A két térség az észak-magyarországi fő közlekedési tengely mentén helyezkedik el. A fő közlekedési folyosók az Északi-középhegység déli előterében, valamint a hegyvidékek völgyeiben haladnak. Így az elsődleges megközelítése az M3/M30-as autópálya, folytatás-ként pedig a 37. számú főút (Miskolc-Szerencs-Sátoraljaújhely). A Bükk nyugati része az M25. autópálya felől közelíthető meg.

Látványos, hogy a jobban megközelíthető térségekben jóval korábban kialakult a turizmus és a vendégforgalom napjainkban is jobban kiépített turisztikai infrastruktúrára épül. A Bükk északi része alacsonyabb rendű utakon közelíthető meg, a 25. és a 26. számú főutak felől.

A zempléni vidék kevésbé tagolt domborzattal rendelkezik, így itt az alacsonyabb rendű úthálózat is jobb elérhetőséget biztosít a településeknek.

Bár közvetlenül nincs hatással a turisztikai fejlesztésekre, az egyes társadalmi-gazdasági mutatók, így a turizmus kínálata és kereslete mérése szempontjából is fontos tisztában lenni azzal, mely járások területére terjed ki a két térség.

A Bükk Térségi LEADER Egyesület legtöbb települése a Miskolci és a Mezőkövesdi járás területére esik. Ezen felül egyes települések más járásokat is képviselnek (Kazincbarcikai járás: 4 település, Egri járás: 1 település, Tiszaújvárosi járás: 1 település) (11. ábra). Az ábrán is jól látható, hogy az arányokat tekintve a Miskolci járás városon kívül eső területei szinte teljesen lefedik az egyesület működési területét, a Mezőkövesdi járásnak pedig az északi fele található itt.

11. ábra.

*A Bükk Térségi LEADER Egyesület által érintett járások
(kartográfia: Donka A.)*

(a színezett terület a szövetség területe, lila színnel a járások határai)

A Dél-zempléni Vidékfejlesztési Szövetség teljes egészében lefedi a Tokaji és a Szerencsi járásokat, további hozzá tartozik még a Gönci és a Miskolci járásokból egy-egy település (12. ábra).

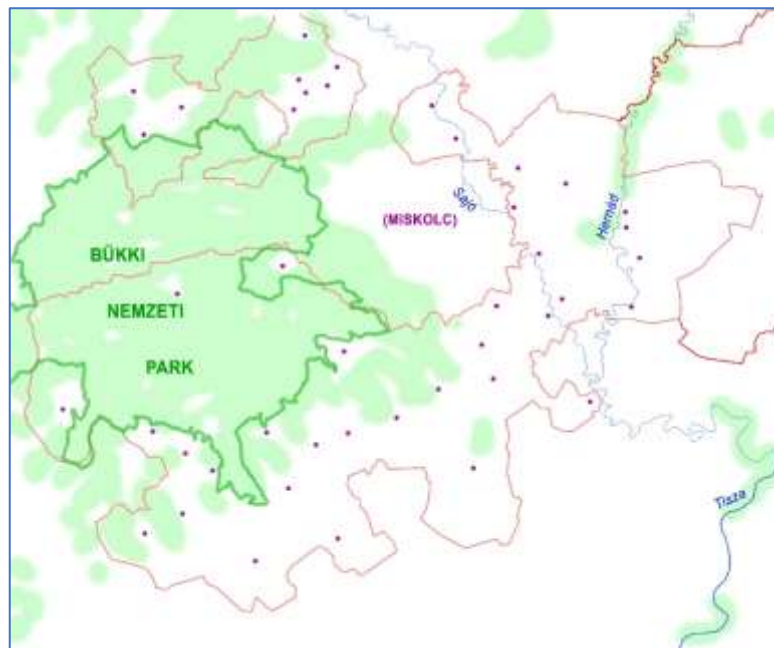

12. ábra.

*A Dél-zempléni Vidékfejlesztési Szövetség által érintett járások
(kartográfia: Donka A.)*

(a színezett terület a szövetség területe, lila színnel a járások határai)

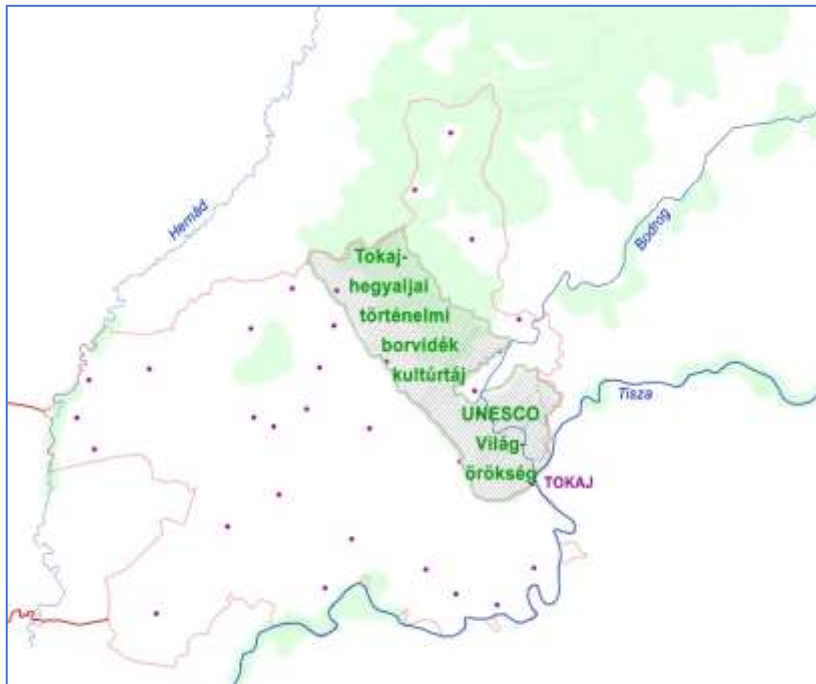
A két érintett térségben nagy területeket fednek le a védett területek. A Bükk-hegység a Bükki Nemzeti Park révén a legmagasabb fokú védelemben részesül (13. ábra). A másik térség északkeleti része a Zempléni Tájvédelmi Körzethez tartozik (14. ábra). Mindkét térségben igen magas az erdővel borított területek aránya.

13. ábra.

*Az erdővel borított területekkiterjedése a Bükk Térségi LEADER Egyesület területén
(kartográfia: Donka A.)*

(pirossal a szövetség területe)

14. ábra.

Az erdővel borított területekkiterjedése a Dél-zempléni Vidékfejlesztési Szövetség területén
(kartográfia: Donka A.)
(pirossal a szövetség területe)

A védett területek turisztikai szempontból hasznosítható értékeiről a következő fejezetekben lesz szó.

Érdeemes áttekinteni azokat a kistájakat, amelyek turisztikaiszempontból jelentősebbel a két térséget illetően.

Bodrogköz

Bár e kistájnak csak igen kis része érinti a vizsgált területet, fontos értékelni a táj egészét, mivel egyrészt igen elmaradott, periférikus térségről van szó, másrészt igen kedvezőek a természeti adottságok, amelyekre megfelelő előkészítettség és megfelelő források esetén komoly jövedelemtermelő képességgel rendelkező, fenntartható turisztikai termékek épülhetnek.

A kistáj Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében helyezkedik el. Területe 862 km².

Területhasznosítás:

Típus	%
1. lakott terület	4,5
2. szántó	55,6

3. kert	2,7
4. szőlő	1,0
5. rét, legelő	19,1
6. erdő	10,9
7. vízfelszín	6,3

A kistáj 94,1 és 152 m közötti tengerszint feletti magasságú ártéri szintű tökéletes síkság. A felszín átlagos relatív reliefe 4 m/km²; a középső részen élénkebb, a Bodrog és a Tisza mentén kevésbé változatos a felszín. A horizontális felszabdaltság a keleti és a nyugati részen nagyobb, a Tisza és a Bodrog mederváltozásai (morotvák, elhagyott medrek) következtében.

A medencealjzatot főként paleozoos képződmények és triász-jura kőzetek alkotják. A Zempléni-hegységből lefutó patakok és a Tapoly, Ondava, Laborc homokos üledékekből álló hordalékkúpján az újpleisztocénben futóhomokos felszín képződött. A formákat gyakran löszös homoktakaró konzerválta. A Tisza és Bodrog a formák nagy részét elpusztította. Jelenleg a felszín 90%-át újholocén öntésképződmények, réti agyagok és lápos üledékek borítják. A középső-miocén mélybe zökkent vulkáni anyagára rakódtak le a fiatal üledékek.

A Bodrogköz potenciális erdőterület (a mélyebb térszíneken fűz-nyár ligeterdők, égeres-kőrises mocsár- és láperdők, tölgy-kőrisszil ligeterdők, a folyóhátakon, homokszigeteken gyertyános tölgyesek, alföldi zárt kocsányos tölgyesek), további jellegzetessége a vízhez kötődő élőhelyek gazdagsága. Az erdőirtásokat, ármentesítéseket leginkább a lápok és az erdők sínylették meg. Az egykori erdők helyén jórészt szántók, ill. fajszegény ültetvények, a lecsapolt lápok helyén szántók, nagy kiterjedésű rétek, másodlagos mocsarak vannak. A hullámtérben jelentős az özönfajok borítása. A magasabb térszíneken a kőrisszil ligeterdők állományai húzódnak.

A Tisza és a Bodrog által közrezárt terület periferikus közlekedési hálózati helyzetű, főút és vasút nélküli terület. A kistáj jelentős részben megőrizte középkori településrendszerét, de akad fiatal település is, mint az 1954-ben önállósult Györgytarló. A települések túlnyomó része a két folyó (Tisza és Bodrog) mellett fekszik, a kiterjedt belső részek alig lakottak. Így a településsűrűség (3,9 település/100 km²) nem sokkal haladja meg az országos átlagot. A 34 településből 4 városi jogállású (Cigánd, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Záhony), de valamennyi a kistáj peremén fekszik, így a térség egyes részei városi szolgáltatásokkal nem teljesen lefedettek. A városi lakosság aránya közel 60%, a kistáj túlnyomó része ennek ellenére falusias jellegű. A lakosság közel 3%-a külterületen él, de ez nem tanvilágot, hanem egykori uradalmi majorokat jelent.

A népsűrűség elmarad az országos átlagtól, egyes területeken még a 30 fő/km²-es értéket sem éri el. Az 1960-as népességmaximum óta a lakosságszám folyamatosan csökken, napjainkban már a 70ezret sem éri el. A csökkenő népességszám a városokra is jellemző. A népességvesztés elsősorban az elvándorlás következménye, az utóbbi időszakban azonban a természetes népmozgalom is negatív eredményt hozott.

Központi-Zemplén

A kistáj területe 468 km².

Területhasznosítás

	TÍPUS	%
1.	lakott terület	1,1
2.	szántó	2,3
3.	kert	1,3
4.	szőlő	3,1
5.	rét, legelő	4,3
6.	erdő	88,0
7.	vízfelszín	0,01

A kistáj 140 és 893 m közötti tengerszint feletti magasságú vulkáni hegység. Az átlagos relatív relief 180 m/km^2 , a felszín 40%-án 200 m/km^2 feletti és mindössze 8%-án 100 m/km^2 alatti. A gerinces típusú középhegység horizontálisan erősen felszabdalt, átlagos vízfolyássűrűsége $3,4 \text{ km/km}^2$. A legnagyobb értékek a Magas-Zemplén déli részére a jellemzőek. A nagyformák közül jellemzőek a lepusztult vulkáni kúp- és lakkolit-maradványok. A felszín gazdag periglaciális formákban.

A kistáj az Északi-középhegység legkeletibb, s egyúttal a legfiatalabb vulkáni tagja. A térség egy észak-déli csapású vulkanikus süllyedék, aminek nyugati határát a Hernád törésvonalrendszere jelöli ki. A kistáj középső és déli részén az andezit és az andezittufa, az északi és keleti részeken a riolit és a riolituffa a jellemző. A szerkezeti vonalak az intenzív vulkáni utóműködés helyeit is kijelölték (az északi részen jellemző), és a pleisztocénban a sakktablaszerűen összetöredezett hegység ezek mentén emelkedett ki.

A 15 millió éve kezdődött és 9 millió éve befejeződött vulkáni tevékenység számos kőzet- és formatípust hozott létre, kezdve a heves riolitos kitörések piroklasztit képződményeitől a szelídebb dácitos-andezitos lávadómokon át a (csak fúrásokban elérhető) bazaltos lávaömlésekig.

Az 500 m feletti területeken hűvös-mérsékelt nedves, másutt mérsékelt hűvös-mérsékelt nedves, délen már mérsékelt száraz az éghajlat. A napsütéses órák száma a legmagasabb csúcsokon évente 1800 óra körül van, máshol kevéssel alatta.

Erősen tagolt terület a Hernádba folyó Hósdát-, Cserenkó- és Gönci-patak, a Szerencsi-patakba folyó Arkai- és Aranyos-patak, valamint a Ronyvára folyó Bózsva forráságai, továbbá a Bodrogra folyó Hercegkúti-, Tolcsva-, Béneyi- és Mádi-patak között. Kora tavasszal, nyár elején és esetenként ősszel is heves árvizet vezetnek le, míg az év más részeiben vizük nagyon csekély. A kistájnak néhány bővizű forrása is van, amelyek azonban akár el is apadhatnak.

A kistáj növényzete változatos, összetett. Déli felén zonális a cseres-tölgyes, északabbra egyre gyakrabban gyertyános-tölgyesek, a 600 m feletti hegyeken bükkösök jelennek meg. A legmagasabb részeken montán bükkösök díszlenek, kárpáti növényfajokkal. A hegyvidéki hangulatot az égerligetek, magaskórósok, láprétek és tőzegmohás lápok is erősítik. A magasabb területek mészmentes alapközetein, csapadékosabb klímában mészkerülő tölgyes és bükkös társulások jellemzők. Itt gyakoriak a savanyú talajt jelző növények. A tölgyesek és bükkösök irtásain fajgazdag kaszálórétek alakultak ki. Az eredendően erdőtlen sziklák növényzetében a Kárpátok közelsége érezhető. A déli részeken erdőssztyepelemekben gazdag tölgyesek találhatóak. E rész gazdag pannon és kontinentális elemekben. Kiterjedtek a szőlőkultúrák.

A vulkáni kőzeteket a völgyekben és a kevésbé meredek lejtőkön a harmadidőszaki üledékek, valamint a barna- és vörösgyagok fedték be. A talajok 90%-át agyagbemosódásos barna erdőtalajok alkotják, amelyek azonban a kőzet minőségétől függő változatosságot mutatnak. Andeziten és andezittufán a talajalkotó agyagásványok főként szmektitek, a riolitok esetében a szmektit kevesebb, a pedites riolittufából képződött talajok között a zeolitok megtalálhatók. A harmadidőszaki üledéken képződött talajok agyagásványaiban az illit és a szmektit mellett a kaolinit is megjelenik. Mechanikai összetételük főként agyagos vályog. A mélyebb termőrétegű, agyagos üledékeken képződött talajok vízgazdálkodására a kis vízvezető, a nagy vízraktározó és az erős víztartó képesség, míg a sekély termőrétegű, kőzetmálladákon kialakult változatokéra a szélsőséges vízgazdálkodás jellemző. A peremi, lösszel fedett felszíneken barnaföldek keletkeztek.

Periferikus közlekedési hálózati helyzetű, főút és vasút nélküli terület. Nagy része közúti-ányos. Az állami közutak hossza 32 km, a közútsűrűség 6 km/100 km². A települések némelyike zsákfalú.

A hegyvidéki jellegű kistáj nagyon ritkásan betelepült, 100 km²-re még 2 település sem jut. A lakott helyek többsége a peremeken fekszik, így a belső területek jórészt lakatlanok. A nyolc település között nincs városi jogállású. A faluhálózat gerincét a törpe- és aprófalvak adják, de vannak közepes méretű falvak is.

A kistáj nagyon ritkásan lakott, a népsűrűség mindössze 12 fő/km². Hagyományos népességkibocsátó terület, de 1980 óta a természetes népmozgalom is veszteséges.

Tokaji-hegy

A kistáj területe 26 km².

Területhasznosítás

Típus	%
1. lakott terület	6,0
2. szántó	18,0
3. kert	5,5
4. szőlő	32,2
5. rét, legelő	9,7
6. erdő	27,9
7. vízfelszín	0,6

A kistáj egy harmadidőszaki vulkáni kúp maradványát és közvetlen előterét foglalja magában. A felszín mintegy 30%-a a gerinces típusú hegy, 60%-a az alacsony domblábi hát és lejtő, 10%-a az alacsony, enyhén tagolt síkság típusba sorolható. A vulkáni kúp maga is egy alacsonyabb peremlépcsőn helyezkedik el. A tengerszint feletti magasság 98 és 512 m között változik, az átlagos relatív relief 117 m/km². A kúpformának megfelelő sajátos, centrális vízhálózat átlag alatti vízfolyás-sűrűségű: 1,9 km/km². A mindenütt jelentős talajerózió különösen a Tokaj és Tarcál közti, 250-350 m átlagmagasságú, a déli kitettséggű felszíneken intenzív.

A kistáj fő tömege a középső- és a felső-miocén határán képződött dácit; az északi felszíneket riolit és riolittufa fedi. Az andezites-dácitos működés leggyakoribb formája a Tokaji-hegyen is a lávafolyás volt. A láva és a piroklasztit váltakozásával kialakult rétegvulkán szerkezete több kőbányájában is tanulmányozható. A hegy lejtőlábi felszíneit kb. 250 m

magasságig kúppalástszerűen lösz borítja. A Tokaji-hegy a Zempléni-hegyvidéktől térbelileg kissé elkülönül, de genetikailag ugyanannak a 13-15 millió évvel ezelőtti vulkanizmusnak a maradványa. A formakincs szempontjából jellemző tektonikus irány az északkelet-délnyugati.

Mérsékelt meleg-mérsékelt száraz, de az É-i lejtőkön és a hegytetőn mérsékelt hűvös-mérsékelt száraz az éghajlat. A napfénytartam évi összege eléri az 1850 órát. A déli es kitettségű lejtőkön április és október között meghaladja a napi középhőmérséklet a 10 °C-ot. Évente 600 mm csapadékra lehet számítani. Az éghajlata a lejtőkön megfelelő mind a szántóföldi, mind a kertészeti kultúrák számára. A kistáj a történelmi borvidék központi része.

A Bodrog-torkolat déli oldalán emelkedő kistájnak saját vízhálózata nincs. Időszakos vizei északon a Bodrogra, keleten és délen a Tiszába futnak le. A terület vízszegénységét mutatja, hogy a hegylejtőnek csak szivárgásai vannak.

Az Alföld síkjából meredeken kiemelkedő hegykúp exponált helyzetének következtében az Északi-középhegység fontos és fajgazdag flóra-szigete. A hegy művelése az ember megjelenésével egyidejű. Potenciális vegetációja száraz tölgyes, a déli oldalakon több helyen is kiritkuló és gyepekkel mozaikoló molyhos tölgyes formájában, míg az északi lejtőkön gyertyánnal elegyesen. Legritkább növénye a hazánkban már csak itt előforduló gyapjas őszirózsa. A szőlőkkel szomszédos gerinceken vagy felhagyott gyümölcsösökben az erdős-sztyep-vegetáció számos jellemző faja előfordul. A hegy láb lösszel borított szoknyáján, útrézsűkben, leszakadásokon a löszfalnövényzet a jellegzetes. Az ősi gyepeket és erdő-társulásokat leginkább az elakácosodás veszélyezteti.

A Tokaji-hegy középpontját miocén dácitkúp alkotja, a keleti és nyugati felszínét riolit és riolittufa fedi, míg ezeket mintegy 250 m tszf magasságig lösz takarja be, a peremeken pedig több fosszilis talaj is látható. A képződött talajok nagy része barnaföld, amelyeken az erózió veszélye jelentős és a löszön képződött változatok már jelentősen erodálódtak. A nem löszön képződött barnaföldek mechanikai összetétele agyagos vályog. Vízgazdálkodásukra a kis vízvezető, a nagy vízraktározó képesség a jellemző. Erősen savanyú kémhatásúak. E talajtípuson a szőlőtermesztés a jelentős (75%), szántóként csupán 10%-uk hasznosított. A szőlőművelésben az erózióvédelem a tradicionális kőtámfalas, teraszos kialakítású. A talajvédelem e megoldása miatt a szőlőművelés nem gépesíthető.

Maga a hegy félperiferiális, a pereme viszont arteriális közlekedési hálózati helyzetű terület, amelyet nyugatról és délről villamosított vasúti fővonal (Szerencs-Nyíregyháza), keletről a 35. sz. (Nyíregyháza-Tokaj-Bodrogkeresztúr) főút övez. Északi pereméhez közel fut a 37. sz. főút és a Szerencs-Sátoraljaújhely vasútvonal is, amelyek a kistáj egyetlen települése, a főút menti Bodrogkeresztúr számára kedvező feltételeket biztosítanak a közeli városok (Szerencs, Sáropatak, Tokaj), valamint Nyíregyháza elérésére. A hegytetőre a csak néhány közúttal rendelkező kistáj keleti peremétől (Tarcál felől) kiépített út vezet. Az állami közutak hossza 10 km, amelyből 2 km (20%) másodrendű főút. A közútsűrűség 40 km/100 km², a főútsűrűség 8 km/100 km². Vasútvonalak csak érintik a kistájat, viszont Bodrogkeresztúrnak van saját vasútállomása. A kistáj délkeleti pereme érintkezik az Alföld legnagyobb hajózható vízi útjával, a Tiszával, amelyet a közeli Tokajnál közúti és vasúti hidak ívelnek át.

A kistáj népsűrűsége elmarad az országos átlagtól. A népességmaximum éve 1930, azóta a térség elveszítette népességének közel felét. A népességszámot a javuló migráció és a romló természetes népmozgalom alakítja.

Miskolci-Bükkalja

A kistáj területe 249 km².

Területhasznosítás

Típus	%
1. lakott terület	12,3
2. szántó	36,5
3. kert	2,3
4. szőlő	8,8
5. rét, legelő	9,2
6. erdő	30,3
7. vízfelszín	0,7

A kistáj 115 és 366 m közötti tengerszint feletti magasságú, kelet-délkelet felé lejtő hegyláb felszíni domság. Hegyláb felszín, amelyet az eróziós folyamatok völgyekre és völgyközi hátakra bontottak. A keleti kitétséggű lejtőkön közepes, Miskolc és Nyékládháza között nagymértékű a talajerózió. A felszín kb. 40%-át miocén kori riolittufa. Ezekhez a képződményekhez közel homok- és kavicsrétegek kapcsolódnak. A miocén kor végén keletkezett lignitkészletre települt az ország második legnagyobb külfejtéses bányája (Bükkábrány), ahol 2007-ben eredeti élőhelyzetben kb. 8 millió éves mocsári ciprusok kerültek elő (bemutatásukra nem itt, hanem Ipolytarnócon került sor).

A magasabban fekvő területek éghajlata mérsékelten hűvös-mérsékelten száraz, a sík területeké pedig mérsékelten meleg-mérsékelten száraz. A napsütéses órák száma 1800-1850. Az évi középhőmérséklet a kistáj északnyugati szegélye mentén 8°C körüli, de délkeleten már megközelíti a 9,5°C-ot. A csapadék évi összege 600-650 mm között van, a völgyekben fennáll a villámárvizek veszélye.

A Rét-, a Kácsi-, a Sályi- és a Geszti-patak a Csincse vízrendszeréhez, a Kulcsárvölgyi-patak és a Hejő a Tiszához, az ÉK-i területsáv a Szinván át a Sajóhoz adózik vizével. A karsztos vízgyűjtő kiegyenlített vízjárású. A patakok árhullámaikat több tározó tartalékolja. Részben halastavak, részben vízellátási célokat szolgálnak.

A Bükkalja vegetációja az ember tájhasználatát követően napjainkra jelentősen átalakult. Az eredeti növénytakaságok eltűntek vagy degradálódtak, jobb esetben a visszatelepülés folyamata zajlik. Zonális társulása a tatárjuharos lösztölgyes. Jellegzetes az erdősztyep-erdőket szegélyező és önállóan is kialakuló törpemandula- és cseplesz-meggy-cserjés. Az egykor legelőként használt vagy a művelés alól felhagyott szőlők, gyümölcsösök visszatelepülő növényzete nagyobb kiterjedésű gyepeket eredményez. Az erdei- és a feketefenyő állományai jelentős kiterjedést érnek el, emellett terjedőben van az akác, és telepített nyárasokat is találunk.

Félperiferikus közlekedési hálózati helyzetű, vasút nélküli terület. Keleti és déli peremén, egymással párhuzamosan fut a kistáj rövid szakaszon átszelő 3. sz. főút, illetve az M3-as autópálya, a terület forgalmi tengelye, és a Budapest-Miskolc kétvágányú villamosított vasúti fővonal. A térség e tengelyre merőleges alsórendű közútjainak a főútra való forga-

lomráhordó szerepük van, biztosítva a községek számára Mezőkövesd és Miskolc viszonylag kedvező közúti elérhetőségét. Az állami közutak hossza 92 km, amelyből 12 km (13 %) elsőrendű főút. A közútsűrűség 38 km/100km², a főútsűrűség 5 km/100km².

A kistáj betelepültsége lényegében megfelel az országos átlagnak: 100 km²-re kevesebb mint 4 település jut. A térség 9 helysége között városi jogállású nincs, a terület Miskolc és Mezőkövesd vonzáskörzete között oszlik meg. A kistáj ritkásan benépesült, a népsűrűség 48 fő/km². A lakosság számát a javuló migráció és a romló természetes népmozgalom alakítja. A Miskolc nélküli iskolázottsági szint érzékelhetően az országos átlag alatti, a lakosság ¼ része még az általános iskolát sem végezte el, jóval az átlag alatti az érettségizettek, s főként a diplomások aránya.

Egri-Bükkalja

A kistáj Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében helyezkedik el, területe 426 km².

Területhasznosítás

	Típus	%
1.	lakott terület	6,5
2.	szántó	35,5
3.	kert	1,5
4.	szőlő	15,6
5.	rét, legelő	12,5
6.	erdő	27,7
7.	vízfelszín	0,7

A kistáj 126 és 420 m közötti magasságú, enyhén dél-délkeleti lejtésű hegységelőtéri dombosság. Felszínének 60%-a közepes magasságú, 40%-a alacsony dombhátaból és lejtőkől áll (ezek is hegyláb felszínek, illetve hegységelőtéri lejtők). A hegyláb felszín közel észak-déli futású völgyekkel erősen felszabdalt, völgyközi hátakra tagolt. Az átlagos vízfolyás sűrűség 5 km/km².

A kistáj felszínének kb. 30%-át márga és homok fedi. Délen alsó-miocén kori riolit tufa található, aminek sajátos lepusztulási formái a "kaptárkövek" (Cserépváralja térségében). A délnyugati részt főként a tenger visszahúzódását követően több fázisban homokos, agyagos, márgás üledékek fedték be.

Mérsékelt meleg-mérsékelt száraz éghajlatú kistáj. A napsütés évi összege kevéssel meghaladja az 1850 órát. Az éves csapadékmennyiség átlagosan 600 mm. Leggyakrabban északnyugati és délkeleti szél fúj. A terület északi része erdős, a középső és déli részek az egri borvidékhez tartoznak.

A Tarnába folyó Kígyós-pataktól keletre fekvő részeket párhuzamosan dél felé futó kis vízfolyások (Szóláti-, Laskó-, Ostoros-, Noszvaji-, Kánya-, Hór-, Nádér-patak) völgyei tagolják fel.

Eredetileg főként erdős sztyep erdők boríthatták a tájat, helyenként sztyepjellegű füves élőhelyekkel. A Bükkalját napjainkban is intenzíven művelik, a jobb termőképességű területeket szőlők, szántók, legelők és gyümölcsösök foglalják el. Ugyanakkor az Alföldön egykor elterjedt pannonikumi vegetációnak a Bükkalján még megtalálhatók izolált foltjai.

A Bükkalja 250 m tszf magasságot meghaladó területein a cseres-tölgyesek uralkodnak, melyek egy része erdőssztyep-elemekben gazdag, más része mészkerülő jellegű. A potenciális termőhelyeket sok helyen telepített fenyvesek, akácok vagy legelők foglalják el. A meredekebb völgyek aljában gyertyános-tölgyes erdőket is találunk. Napjainkra a vizes élőhelyek egy része degradálódott, ill. termőhelyeiket szántók és telepített nemesnyárasok foglalják el.

Csomóponti közlekedési hálózati helyzetű terület. Középső részén észak-déli irányú forgalmi tengelye az Eger az M3-as autópályával és a 3. sz. főúttal összekötő 25. sz. főút, illetve nemrég átadott M25-ös gyorsforgalmi út, valamint a vele párhuzamos Füzesabony-Eger villamosított vasúti mellékvonal és az Eger-Putnok mellékvonal. A kistáj közlekedési centruma Eger, amelyet nyugat felől a 24. sz. főút is elér. E főutak nyugaton Gyöngyös, északon Ózd irányába kedvező elérhetőségi feltételeket biztosítanak. Eger központú a kistáj alsórendű úthálózata is, emellett a keleti részén számos közút Mezőkövesd irányába vezet. Az állami közutak hossza 178 km, amelyből 38 km (21%) másodrendű főút. Közútsűrűség 37 km/100 km², főútsűrűség 8 km/100 km².

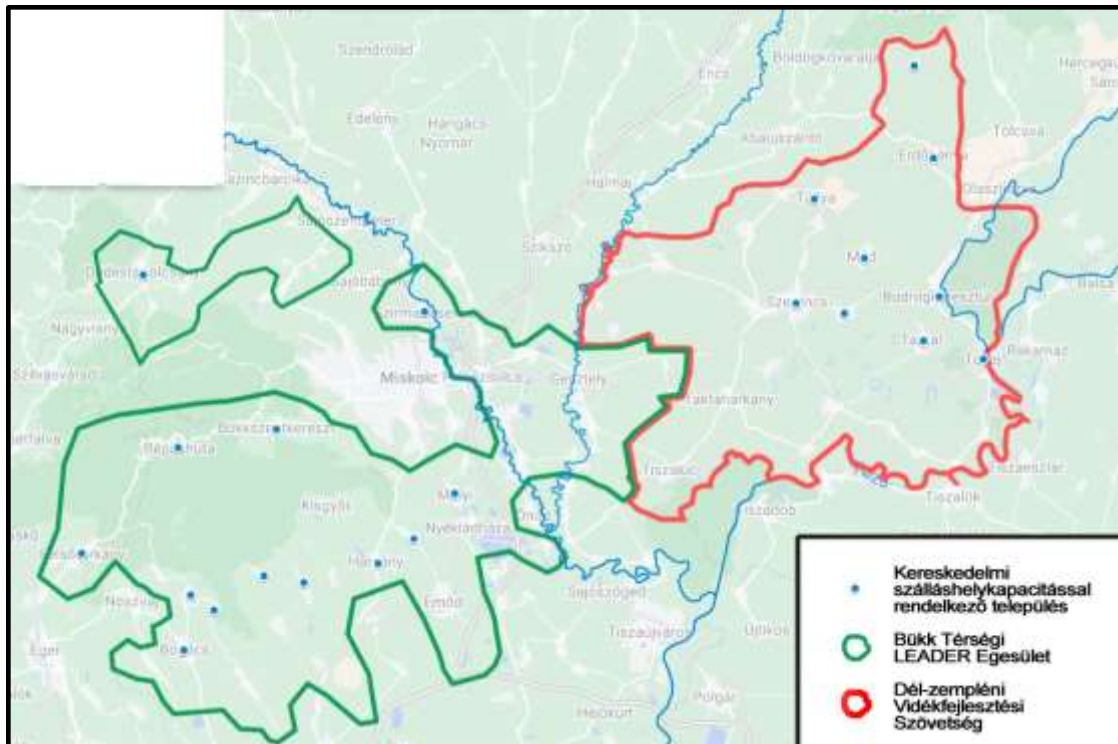
A kistáj az átlagosnál valamivel sűrűbben betelepült, 100 km²-re közel 4 település jut. A faluhálózat gerincét a közepes méretű falvak adják, átlagos lélekszámuk viszonylag magas, közel 1500 fő.

A kistáj az átlagosnál sűrűbben benépesült (166 fő/km²), egyes részein azonban a népsűrűség a 30 fő/km²-t sem éri el.

4.5 Turisztikai kínálat

4.5.1 Turisztikai infrastruktúra

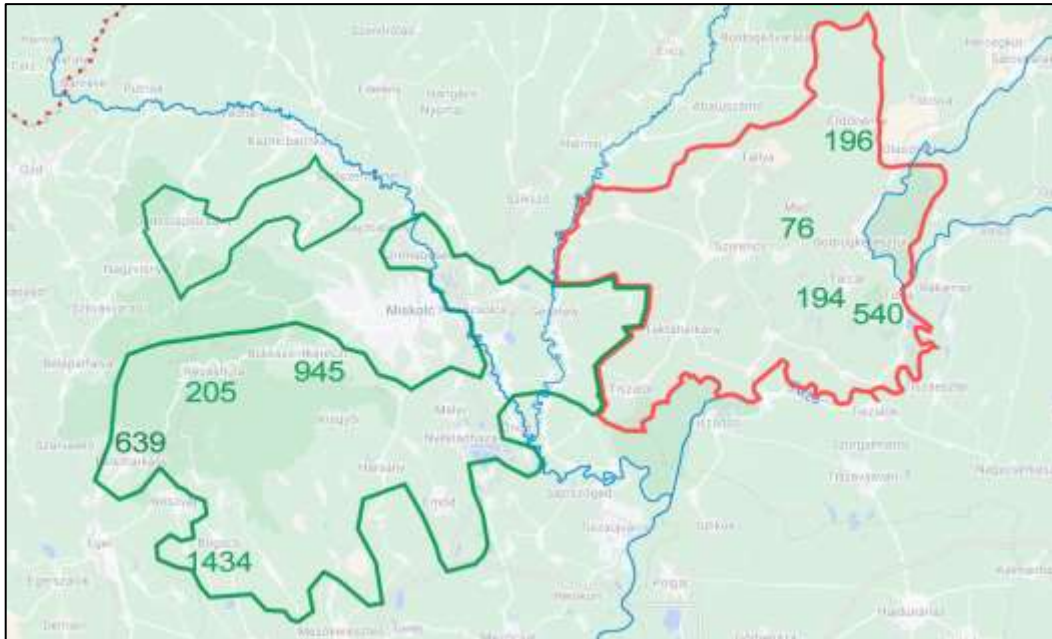
A két térségben igen egyenlőtlenül oszlik el a kereskedelmi szálláshelyek kapacitása. A 72 település közül mindössze 22 helyen található működő egység (2019. évi adat) (15. ábra), összesen 135 darab.

15. ábra

*A két térség kereskedelmi szálláshelykapacitással rendelkező települései
(szerk.: Donka A.)*

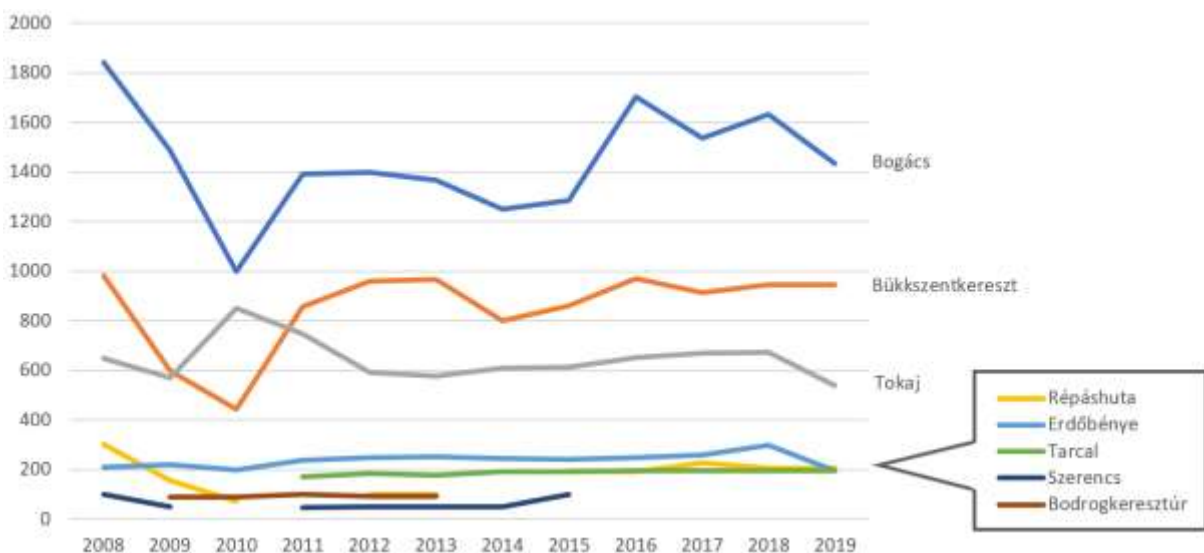
A férőhelyek az egységeken belül is egyenlőtlenül oszlanak el. Többnyire a kisebb egységek a jellemzők, csak néhány helyen állnak a vendégek rendelkezésére nagyobb kapacitású szálláshelyek. Összesen kb. 4300 férőhely érhető el a két térségben (szintén 2019. évi adat) (16. ábra).

16. ábra

A jelentősebb fogadóképességgel rendelkező települések szállásférőhelyei a kereskedelmi szálláshelyeken (2019.)(szerk.: Donka A.)

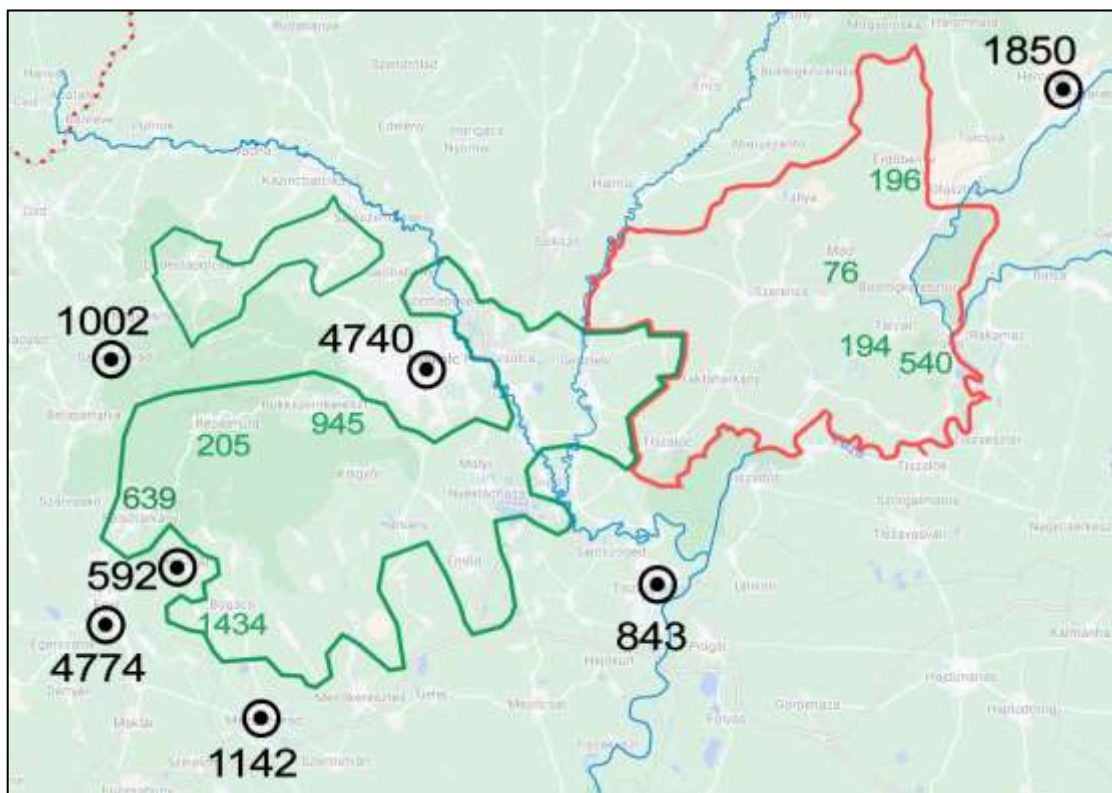
Ahogy az ország turizmusára is jellemző, a vizsgált területen is igaz, hogy az egészségturizmus rendelkezik a legnagyobb szálláshelykínálattal. Bogácson közel 1500 férőhely áll rendelkezésre a kereskedelmi szálláshelyeken. Ezt követi Bükkszentkereszt (945 férőhely), illetve Tokaj (540 férőhely). Mennyiségi fejlődés kevésbé tapasztalható. A 2008-as válság hatásainak elmúltával, 2010-et követően többnyire helyreállt a korábbi állapot, de jelentős kapacitásbővülés sehol nem volt (17. ábra).

17. ábra

A kereskedelmi szállásférőhelyek számának alakulása a térségben (forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis)

Ha ehhez hozzávesszük a térségeket körülvevő nagyobb desztinációk kapacitásait (18. ábra), akkor látható, hogy már most is rendelkezésre állnak azok a feltételek, amelyek az aktív turizmus fogadóképességét jelentik, tekintettel arra, hogy a legtöbb esetben vonalas attrakcióról van szó. A nagyobb, sok esetben magasabb színvonalú szálláshelykapacitással rendelkező, forgalmas környékbeli desztinációk részben képesek lehetnek kielégíteni a két térség igényeit is.

18. ábra

A térségek közvetlen környezetében található nagy kapacitással rendelkező desztinációk férőhelyeinek száma a kereskedelmi szálláshelyeken (szerk.: Donka A.)

A magánszálláshelyek már jóval egyenletesebben vannak jelen a két térségben. 2019-ben 40 településen voltak szállásadók, ami ugyan csak csekély bővülés az érintett települések számát tekintve 2010-hez képest (akkor 36 településen volt magánszálláshely), azonban a férőhelyek száma jelentősen (28,6%-kal) bővült. 2019-ben 5400 férőhely állt rendelkezésre (1. táblázat). Összességében tehát közel 10ezer férőhely fogadja a vendégeket a két térségben.¹²

¹² Azokról a településekről, amelyeken háromnál kevesebb szolgáltató van, a KSH adatvédelmi okokból nem közöl adatokat, így ezen települések esetében csak becslésekre lehet hagyatkozni. A táblázatban ezen települések nincs adat (n.a.) megjelöléssel szerepelnek.

1. táblázat
Magánszállás férőhelyek a két térség településein (2019)
(forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis)

Járás	Település	Férőhely
Gönc	Sima	n.a.
	Baskó	0
Kazincbarcika	Mályinka	69
	Tardona	53
	Dédestapolcsány	40
	Alacska	0
Mezőkövesd	Bogács	2731
	Cserépfalu	189
	Bükkzsérc	92
	Kács	82
	Szomolya	72
	Cserépváralja	70
	Sály	30
	Tard	14
	Bükkábrány	0
	Tibolddaróc	0
Miskolc	Bükkszentkereszt	87
	Kisgyőr	47
	Répáshuta	36
	Arnót	n.a.
	Bükkaranyos	n.a.
	Gesztely	n.a.
	Harsány	n.a.
	Hernádnémeti	n.a.
	Kistokaj	n.a.
	Mályi	n.a.
	Nyékládháza	n.a.
	Onga	n.a.
	Sajólad	n.a.
	Szirmabesenyő	n.a.
	Alsózsolca	0
	Bócs	0
	Emőd	0
	Felsőzsolca	0
	Hernádkak	0
	Kondó	0
	Parasznya	0
Radostyán	0	
Sajókápolna	0	
Sajókeresztúr	0	
Sajólászlófalva	Sajólászlófalva	0
	Sajópetri	0
	Újcsanáros	0
Szerencs	Mád	156
	Rátka	100
	Tállya	99
	Golop	42
	Bekecs	n.a.
	Legyesbénye	n.a.
	Taktaharkány	n.a.
	Alsódobsza	0
	Megyaszó	0
	Mezőzombor	0
	Monok	0
	Prügy	0
	Szerencs	0
Taktakenéz	0	
Taktaszada	0	
Tiszalúc	0	
Tiszaújváros	Muhi	0
Tokaj	Tokaj	569
	Tarcal	127
	Bodrogkeresztúr	120
	Erdőbénye	100
	Bodrogkisfalud	63
	Tiszaladány	46
	Csobaj	0
	Szegi	0
	Szegilong	0
Taktabáj	0	
Tiszatardos	0	
Eger	Felsőtárkány	171

4.5.2 Az aktív turizmus fő vonzerői

A térségben már jelenleg is vannak olyan célterületek, amelyek iránt turisztikai kereslet figyelhető meg. Ezek egy része csupán önálló attrakció, más részük azonban komplex desztináció, a fogadás további feltételeivel. Tehát még nem mindenhol vannak például megfelelő mennyiségben és minőségben szálláshelyek, amelyek a forgalom növekedését, a tartózkodási idő növelését, a szezonális csökkenését, valamint a bevételek növekedését jelenthetnék. Az alábbi helyszínek iránt van jelentős kereslet.

Zempléni-hegység

A főleg riolitból és andezitből felépülő vulkanikus eredetű hegyvidék déli részeit puhább kőzetek (andezittufa és riolittufa) alkotják, amelyet vastag löszréteg borít. Részben a vulkanikus kőzetekből kioldódó ásványi anyagoknak köszönhetőek a jó szőlőtermést adó talajok, a löszrétegekbe pedig a borospincéket vájták. A Zempléni-hegység könnyen bejárható tájai, nagy összefüggő erdőségei és a hangulatos kis falvak, illetve a várak, várromok hosszú idő óta a kirándulóturizmus célterületei. Az ide érkezők többsége gyalogtúrázni érkezik, de egyre nő a kerékpárosok száma is.

Az általunk vizsgált térségben kisebb a túraútvonalak sűrűsége, mint ettől északkeletre (19. ábra), így ebben még vannak lehetőségek, a természetvédelmi hatóságokkal, az erdészetekkel és a természetjáró szervezetekkel együttműködésben. A tokaji Nagy-Kopasz vidéke viszont bővelkedik kijelölt útvonalakban (20. ábra), amelyet a szűkebb környékre (Tokajba, Tarcalra) érkező vendégek igénybe is vesznek. Ahogy a Bükkalján, itt is áthalad a Máriaút.

19. ábra

A Zempléni-hegység túraútvonal-hálózata (szerk.: Donka A.)

20. ábra

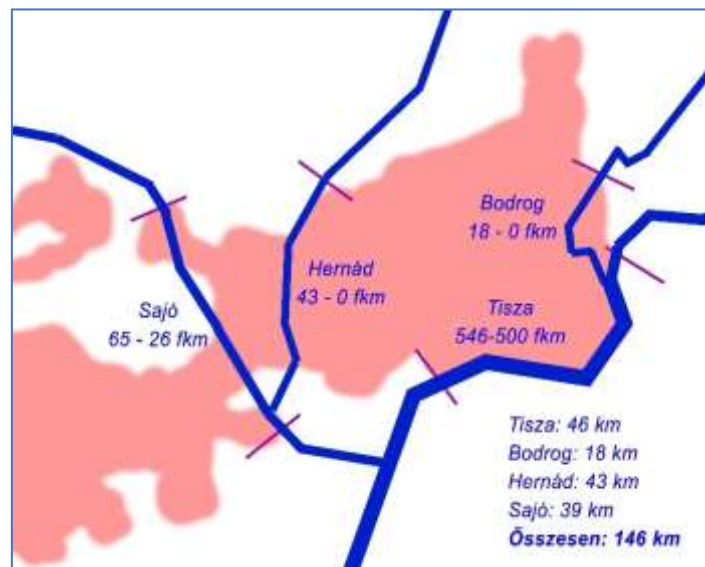
A túraútvonal-hálózat Tokaj környékén (szerk.: Donka A.)

A hegység a Tisza vízgyűjtő területéhez tartozik, melyet két jelentős folyó, nyugatról a Hernád, keletről pedig a Bodrog szegélyez. A hegység északnyugati oldalán, a Borsó-hegy aljág a patakok közvetlenül a Hernádba torkollnak, míg Hejcsétől délre a Hernád-völgyében futó ér, a Szerencs-patak gyűjti össze a vizeket. A Nagy-Milic környéke és a hegyköz vizeit a Bózsva-patak gyűjti, hogy azokat a Ronyvába szállítsa. A Ronyva Felsőregmectől Sátoraljaújhelyig határfolyó, mely a Bodrogba ömlik. A hegység délkeletre tartó patakjai mind a Bodrogba tartanak.

A Hernád és a Bodrog partvidéke jelentős látványértékkel bír, mely a vízitúrázók számára különösen szép élményeket nyújt. A Hernád vadvíz-jellegű folyó, sok éles kanyar, forgó, bukó és sziget teszi változatosá. A vízmélység 1-3 méter körül alakul, de a zátonyok felett és az ívek belső oldalán sokszor csak 5—10 cm. A folyó szélessége átlagosan 60 m körüli, a vízsebesség 1—2 Km/h. A Bodrog magyarországi szakasza 51 km, míg a 118 km hosszú Hernád egyetlen mesterséges ága a Hernádszurdoktól induló és Böcsnél visszatérő Bársonyoscsatorna. A folyó Abaújnádasd községnél hagyja el Szlovákiát és Abaújtárnál érkezik Magyarországra, 11 km hosszban határfolyó. Magyarországi szakasza könnyű vadvíz jellegű. Európa egyik legkevésbé szabályozott folyóvize csak kajakkal vagy kenuval járható, mivel medrében sok a sziget, és a bedőlt fa. Kenutúrára főként a felső szakaszán gyakorlott kenusoknak ajánlott. A Bodrog legszebb kanyarulatait és morotváit Szegilong és Bodrogkeresztúr között lehet látni. A holtágak madár és növényvilága páratlan élményeket nyújt a vízitúrázók számára. Bár a hegység forrásokban és felszíni vízfolyásokban gazdag, a folyók és patakok vízhozama egyenetlen.

A területen e két folyón túl a Tisza is alkalmas a vízi turizmus számára. Jelentősebb tó, fürdésre alkalmas víztározó nincs a hegység területén, a kisebb horgásztavak és tározók többnyire zárt területek, látogatásuk engedélyhez kötött.

A térséget érintő folyók tehát eltérő jellemzőkkel rendelkeznek, ennél fogva a legkülönbözőbb víziturisztikai igények kielégítésére alkalmasak. Ha szűken értelmezzük az egyes szakaszokat, tehát a két vizsgált térség területét érintő hosszakat tekintjük, akkor 146 km-en van lehetőség vízitúrázásra. Ebből a Tisza 46 km-es szakaszon, a Bodrog az utolsó 18 km-en, a Hernád az utolsó 43 km-en (bár a böcsi duzzasztás alatt a csekély vízmennyiség erősen korlátozza a hajózhatóságot), a Sajón pedig 39 km-en (21. ábra).

21. ábra

*A Bükk és a Dél-Zemplén térségeit érintő folyószakaszok hossza (kartográfia: Donka A.)
(a színezett terület a két vizsgált térség területe)*

Ez természetesen nem elválasztható a folyók környező szakaszaitól sem, sőt, különösen kell ügyelni arra, hogy a vonalas attrakciók esetén bármiféle fejlesztésre a teljes szakaszon kerüljön sor. Így a Bodrogon, a Hernádon és a Sajón lebonyolításra kerülő vízitúrák minden esetben érintik a térségeinket. A Bodrog teljes hazai szakasza önálló víziturisztikai desztináció, a Hernád hasonlóképpen, továbbá a Sajó torkolatvidéke, a Közép-Tiszához tartozó szakasz is jelentős forgalommal rendelkezik.

Tehát akár mennyiségi, akár minőségi fejlődésre csak akkor van esély, ha a térségeken kívüli vízparti infrastruktúra is fejlődik. Az is igaz azonban, hogy a két térségi együttműködésben érintett folyómenti települések a víziturisztikai szolgáltatásoknak akár a nem lineáris fejlesztésével is vonzóbbak lesznek a túrázók számára, így megállóhelyként több túrázó fogja látogatni. És ahogy azt az elmúlt időszak központi fejlesztései és az azok nyomán bekövetkezett forgalomnövekedés és annak összetételének változása is megmutatta, a vízparti infrastruktúra megfelelő módon képes kiszolgálni a kerékpáros és a gyalogos turizmust is.

A zempléni-hegység úgy földtani, mind tájképi, mind pedig botanikai szempontból egyike hazánk legfigyelemreméltóbb területeinek. Több, mint 1300 virágos növényfaja és legalább ennyi virágtalan növénye alapján a növényföldrajz a Pannóniai flóratartomány Északi-középhegység flóravidékének, a Zempléni-hegység és Hegyalja flórajárását Subcarpaticum néven átmeneti területnek tekinti a Kárpátok növényvilága és a jellegzetes Pannon flóra között. Míg a hegylábakon, a hegység hegyeinek déli lejtőin a tipikus Pannon flóra meleg kedvelő, esetenként szárazságtűrő fajaival találkozhatunk, addig a hegyek északi oldalán, nyirkosabb, csapadékosabb völgyekben a kárpáti flóra nem egy védett ritkasága kerülhet a természetjárók szeme elé. Ez a kettősség jellemző a Zempléni-hegység növény és állatvilágára is. Az északi területeken, hegycsúcsokon, illetve a hűvösebb klímájú völgyekben találjuk meg a magas hegyvidéki fajokat. A Hegyalján, a hegység nyugati peremének délies lejtőin pedig a melegkedvelő fajokat. Köztük sok az ázsiai és mongol sztyeppékkal, illetve a mediterrán területekkel közös faj. A Zempléni-hegység általános jellegzetessége, hogy nagymértékben feldarabolódott, nem egységes tömb, hanem növényzetileg különálló részekből áll. A hegységben 85 %-os az erdőborítás, melyen belül a bükkösök a magasabb részeken, 600 m fölött, illetve az északi hegyoldalon találhatóak. Az erdők jellegzetes típusa a patakokat kísérő ligeterdő, amelyben uralkodó fafaj az éger.

Szintén jellegzetes erdőtípus a mészkerülő erdő. A Zempléni-hegység vulkáni kőzetekből áll, melyek kémhatása savanyú, tehát kalciumban szegény. A savanyú erdőtalajok kialakulásának oka a mészmentes alapkőzet, az erős kilúgozódás, és a növényzet talajsavanyító hatása (például a fenyvesek). A mészkerülő erdők jellegzetessége a gazdag mohaszint. A sziklás területeknek is jellegzetes növényzete van, bár rajtuk a talajtakaró vékony. A körülményekhez speciálisan alkalmazkodott növénytársulásokat sziklagyepeknek nevezzük.

A Nagy-Kopasz-hegység az a különlegessége, hogy a Hegyalján egyedülálló módon, a hegylábai részeit vastag lösz takarja. Márpedig a lösz mészben gazdag. Az egész Tokaji-hegység vulkanikus eredetű, tehát mészben szegény kőzetekből épül fel, ezért savanyú talajok találhatóak rajta mindenütt, de a Tokaj-hegy kivétel. Sok növény ragaszkodik a meszes alapkőzethez, más talajon nem is él meg. Így a Tokaj-hegyen olyan növények fordulnak elő, amelyek máshol a Zempléni-hegységben nem.

Bodrog

A Bodrog a tiszalöki erőmű visszaduzzasztó hatása miatt igen lassú folyású. Így ideális célterület kezdők vízitúrázók számára is. Bár minimális hajóforgalom is előfordul, a túrázók nagy számban keresik fel. Ebből kifolyólag több vízparti fejlesztés is történt az utóbbi évtizedekben, illetve a helyi szolgáltatói is igyekeznek számolni a vízen érkezőkkel (pl. borászok, vendéglátóhelyek, szálláshely-szolgáltatók).

Bodrozug

A Tisza és a Bodrog által határolt terület nagy része a két folyó árterülete. Ennél fogva érintetlen természeti környezetet kínál a túrázók számára. A fekvésénél fogva megsűrűsödnek a látogatók, mivel a terület Tokaj irányából a Bodrog folyón keresztül érhető el. Ennek ellenére a Bodrozug évtizedek óta kiemelkedő célterülete a vízitúrázóknak. Az ország távoli pontjairól is érkeznek kisebb-nagyobb csoportok. Az árteret kisebb csatornák szelik át, de a fő vonzerő mégis az, hogy a tavaszi áradások idején teljes egészében elönti a víz a tájat. Így a túrázók elsősorban ebben az évszakban érkeznek. A gazdag élővilág megóvására hozták létre 1986-ban a Tokaj-Bodrozug Tájvédelmi Körzetet. 1989 óta Ramsai terület is, illetve a Natura 2000 hálózat része (különleges madárvédelmi, és kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület).

Az elmúlt években a vízgazdálkodáshoz kapcsolódó fejlesztések is történtek a Bodrozugban. Ennek keretében igyekeztek maximálisan figyelembe venni a túrázók szempontjait is. Így az új műtárgyak segítik az evezősök áthaladását, de kialakítottak vízi tanösvényt és madármegfigyelő tornyot is (továbbá esőbeállókat, pihenőhelyeket). Ezzel egyidejűleg az Aggteleki Nemzeti Park mennyiségi korlátozásokat is bevezetett. A tavaszi-kora nyári csúcsidejében 500, az év többi időszakában 300 fő a napi létszámkorlátozás a túrázók létszámát illetően. Az 1400 hektáros területre belépni csak előzetesen kiváltott engedély birtokában lehet, amely jelenleg 14 éven aluliaknak ingyenes, másoknak 1270 Ft. Az árterületen nem csak vízitúra, hanem kerékpáros- és lovastúra-útvonalak is találhatóak.

Védett területek

A zempléni tájegység tájvédelmi körzetei az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatósága alá tartoznak.

- A Zempléni Tájvédelmi Körzet (ZTK) 1984-ben alakult a Milic-hegycsoport és a központi Zemplén 26500 hektáros területén, melyből 2400 hektár fokozottan védett.
- A Tokaj-Bodrozug Tájvédelmi Körzet (TBTK) 1986-ban alakult a Bodrog és Tisza összefolyásánál található Bodrozug és a Tokaj fölé magasodó Nagy-Kopasz 4250 hektárnyi területén, melyből 665 hektár fokozottan védett.
- A Long-erdő Természetvédelmi Terület 1996-ban jött létre 1123 hektáron Sátoraljaúj hely és Sárospatak között. Célja a Bodrog folyó mentén, a holtágakkal határolt területen, a már csak itt élő, természetszerű ártéri erdőtársulások, a gazdag növény- és állatvilág megőrzése, bemutatása.
- Az Erdőbényei fás legelő Természetvédelmi Terület 1990-ben létesült 195 hektáron, Erdőbénye Aranyos-völgy területén. Két nagyon fontos jellemzője az opál-előfordulás és maga a fás legelő. A fás legelők valamikor zárt erdők voltak, de irtás után csak néhány magányosan álló fa maradt meg, ami alatt legeltettek. A hegylábi területeken korábban oly jellemző gazdálkodás emlékeként országosan csak kevés fáslegelő maradt fenn. A zempléni térségben ez az egyetlen ilyen pagony, ráadásul különleges állatvilága miatt fontos feladat a védelme.
- A Tállyai Patócs-hegy Természetvédelmi Terület 3,2 hektáron 1987-től védett. A csak a magyar területekre jellemző magyar nőszirm egyik stabil populációjával rendelkezik.
- A Megyaszói Tátorjános Természetvédelmi Terület 35,3 hektáron 1987-ben alakult. A tátorján Magyarországról majdnem teljesen kipusztult, itt a Hernád folyó partján megtelepedését az ember is segíti.
- A Megyer-hegyi Tengersizem Természetvédelmi Terület 1997-től védett ipartörténeti emlékhely, függőleges sziklafalaival lenyűgöző látványt nyújt minden évszakban.
- 1994-ben alakult a Sóstó-legelő Természetvédelmi Terület 69,7 hektáron. Maradványlegelő a Hernád magas partján, mely az ott élő és vonuló ragadozó madarak számára fontos táplálkozó hely.
- A Füzérradványi kastélypark Természetvédelmi Terület 1975-től védett, tájképi kert, területe 140 ha.
- A Bodrogszegi Várhegy Természetvédelmi Terület 1990-ben alakult, 1,6 hektár területen. Hasonló növénytársulásokkal büszkélkedik, mint a Tállyai Patócs-hegy.

Míg országos szinten az erdőszültség aránya 22% körül van, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében ez 30%.

A Bükk-hegység

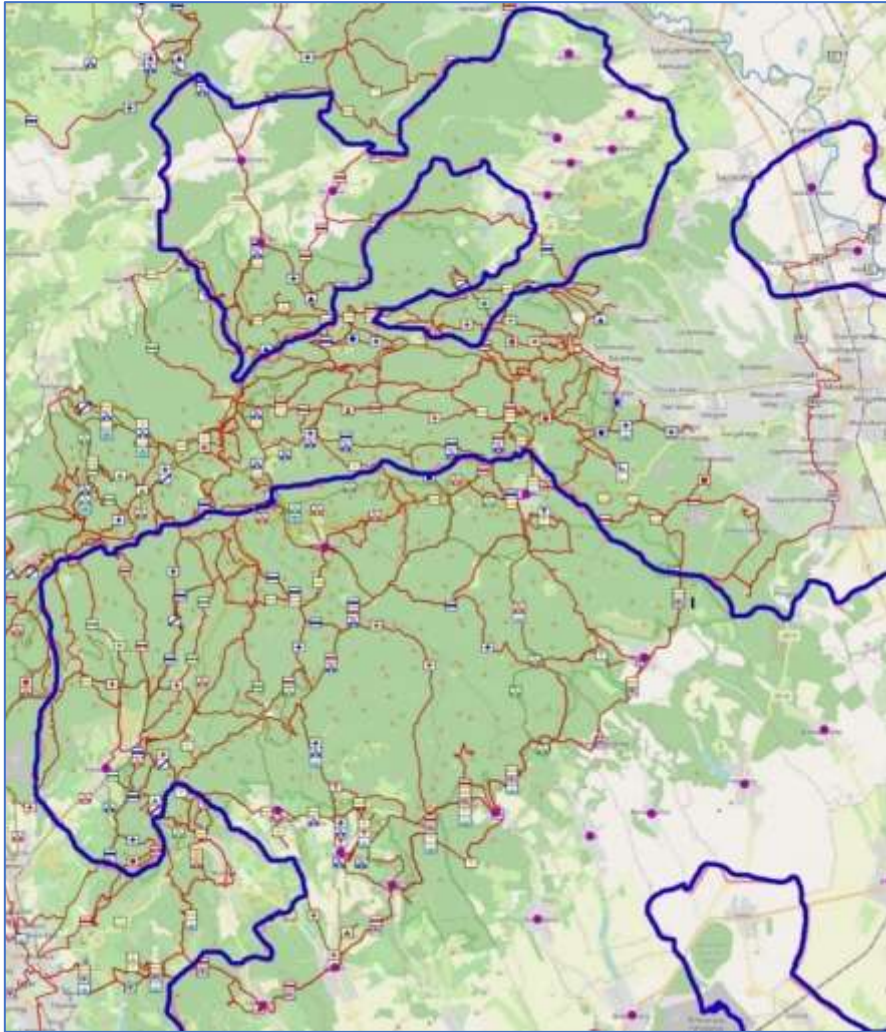
A középtáj hazánk legnagyobb átlagmagasságú hegyvidéke (a 900 méter feletti csúcsok száma több mint 30). Központi tömege mészkőből épül fel, amely erősen karsztosodott (1000 feletti a barlangok száma). A hegyvidék központi területe 1977 óta nemzeti park. A Bükk-

vidéken található Magyarország legnagyobb összefüggő erdőterülete is. A hegyvidéket főleg tengeri üledékek alkotják (főleg mészkő, kisebb részben homokkő). A későbbi vulkanizmus során riolit, andezit és bazalt rakódott le, illetve a déli peremen riolittufa.

Bükkalja

A hegyvidék déli előtere átmeneti táj a hegység és az alföldi tájak között. Egy hullámos dombvidék, amelyet a bevágódó patakok völgyei tagolnak. A Déli-Zemplénhez hasonlóan a legfőbb táji érték a természeti adottságok és az ember több évezredes harmonikus együttélése. A táj arculatát az erdőségek, a gazdálkodás különböző formái (szántóföldi művelés, szőlőművelés, gyümölcsstermesztés) és a részben a falvakhoz kapcsolódó, részben azok külterületén található kultúrtörténeti értékek határozzák meg. A könnyen faragható tufának köszönhetően különleges építészeti kultúra alakult ki. Nem csak építőanyagként használták a követ, hanem a kőzetbe pincéket, lakásokat is vájtak. Itt található továbbá a legnagyobb számban a 2014-ben országosan is védetté nyilvánított kaptárkövek.

A Bükk és térsége meglehetősen sűrű jelzett turistaút-hálózattal rendelkezik (22. ábra). A változatos domborzat és az összefüggő erdőségek komoly rekreációs területet jelentenek mind a környező települések (különösen a nagyvárosok, Eger és Miskolc lakossága), mind az ide érkező vendégek számára.

22. ábra

*A túraútvonal-hálózat a Bükk-hegységben (szerk.: Donka A.)
(kék vonallal a Bükk Térségi LEADER Egyesület határai)*

Jól látható, hogy az aktív turizmus nem csak kedvező adottságokkal rendelkezik a térségben, hanem ezen felül a túrázók fel is ismerték ezt a lehetőséget. Az infrastruktúra kiépítettsége azonban nagyban hozzájárul a vonzerők iránti érdeklődéshez. Amit az infrastruktúra alacsony szinten van (kevés a kijelölt útvonal, a pihenőhely, a megállóhely, a speciális szálláshely, a kölcsönző stb.), addig az adott terület iránt nem lesz komolyabb érdeklődés. De ennél is fontosabb, hogy még ha lenne is érdeklődés, az csak tömegigény lenne, nem termelődne megfelelő mértékű jövedelem. Ez jól látható volt évtizedeken át a hegyvidékeinken, ahol a kirándulóturizmus a túrázók mennyiségét tekintve jelentős volt, ám a túrázók alig vettek igénybe turisztikai szolgáltatásokat. Így a túraútvonalak menti települések szinte semmit nem profitáltak a vendégforgalomból. Mára már egyre inkább megjelentek a különböző kategóriájú szolgáltatások, akár a vendéglátóhelyeket, akár a szálláshelyeket, akár a kisebb attrakciókat tekintjük. Ezért nagyon kell ügyelni arra, hogy az aktív turizmus fejlesztését egyrészt komplexen kezeljük, másrészt ne tömegigények kielégítésre törekedjünk, hanem minőségi szolgáltatásokat vonzzanak a fejlesztések.

A gyalogtúrák célterületei a két térségben a hegyvidéki területek lehetnek továbbra is. A kerékpáros turizmus azonban egybe tudja fűzni a periférikus településeket is (például a Bükkalja falvai, a Taktaköz, a Hernád-mente).

A fejlesztések során arra kell törekedni, hogy az egyes aktív turisztikai tevékenységeket minél jobban összekapcsoljuk. Ugyan egy vendég nem feltétlenül vesz végez többféle aktivitást, de a változatos kínálat megtöbbszörözi a vonzerők hatását (6. ábra). A folyóparti települések esetén ki kell alakítani a kerékpárutakat is, és amennyiben lehetőség van rá (tehát megfelelő élményt kínáló, biztonságos útvonalak kialakíthatóak), akkor a gyalogtúrautakat is.

Figyelembe kell azonban venni, hogy nem véletlenül nem alakult ki eddig az aktív turizmus szempontjából periférikusnak tekinthető településeken vendégforgalom. Még ha kedvezőnek is tekintenénk az ottani alapvető adottságokat (közel érintetlen természeti környezet), attrakciók hiányában (tehát a kulturális értékek nélkül) ezek a térségek továbbra sem lesznek vonzóak. Mivel a kulturális értékek jelen vannak mindkét térségben, a legfontosabb feladat ezeknek az értékeknek a turizmus számára történő hasznosíthatóságának megteremtése.

4.5.3 Az aktív turizmus szempontjából másodlagos vonzerők

A turizmusban valamennyi turisztikai termék esetén, tehát valamennyi desztinációra is igaz, hogy az elsődleges vonzerőket másodlagos és további vonzerők egészítik ki. Az egyes desztinációk sikere attól függ, mennyi eltérő jellegű attrakció alakítható ki, továbbá attól, hogy azokat sikerül-e összekapcsolni és komplex kínálatot megjeleníteni a turizmus piacán. Ennek része minden adottság, de különösen az elsődleges vonzerők, amelyek az arculatát is meghatározzák a desztinációnak.

Az aktív turizmus esetén különösen nagy figyelmet kell fordítani arra, hogy az egyes aktivitást igénylő tevékenységeket kiegészítsük, mivel maga a mozgásforma sok esetben nem elégíti ki a turisták igényeit (2. ábra). Különösen a gyalogtúrázás esetén van szükség kiegészítő

vonzerőkre, de a kerékpározás is kevésbé állja meg a helyét önmagában. A vízitúrázás már sokkal inkább képes kiszolgálni a túrázók igényeit, de ott is érdemes összekapcsolni az adott útvonal mentén található kulturális értékek bemutatásával.

A természeti értékek szorosabban kapcsolódnak az aktív turizmushoz, mivel a rurális térségekben az aktivitás túlnyomórészt a zöld környezetben megy végbe. Az alábbiakban bemutatásra kerülnek a két térség kiemelkedő kulturális-építészeti értékei, amelyeket érdemesnek tartunk arra, hogy a jelenleginél is nagyobb mértékben bevonjunk az aktív turizmusba. Érdemes megjegyezni, hogy itt is vannak turisztikai szempontból periférikus térségek, pl. a Taktaköz.

Borvidékek

Bükkalja

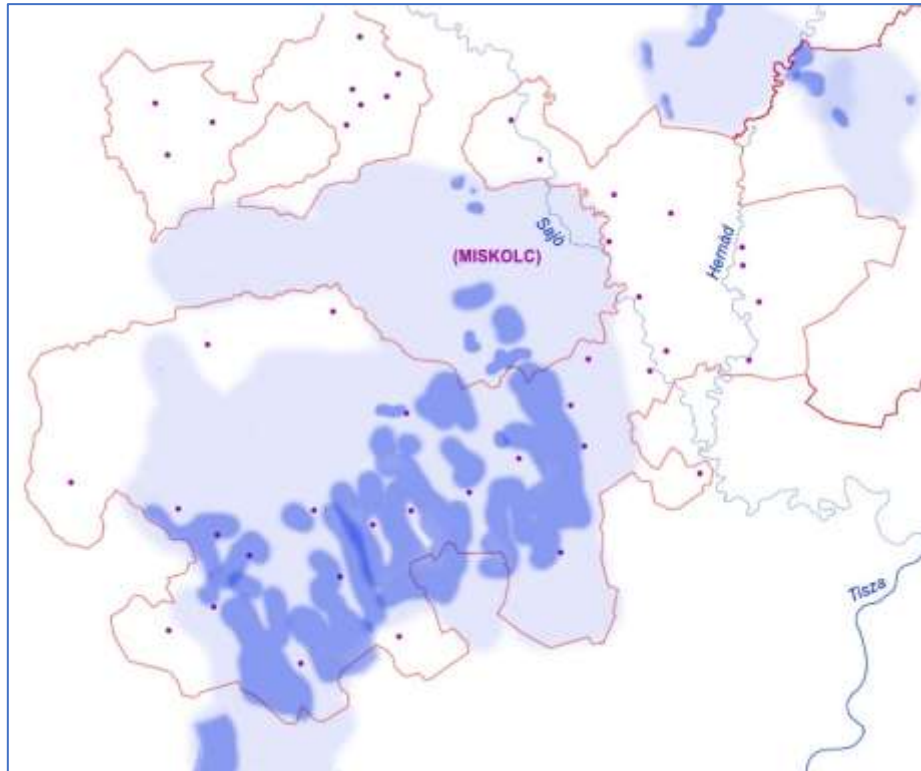
A Bükkaljai borvidék hazánk egyik legkevésbé ismert borvidéke, amely a jóval nevesebb Egri és Tokaj-hegyaljai borvidék között helyezkedik el.

A borvidék ugyanúgy a Bükkalján terül el, mint az Egri. A szőlőterületek nagyjából 1000-1500 hektáron terülnek el, de az erre alkalmas területek mennyisége sokszorosán nagyobb ennél (elérheti a 10.000 hektárt is).

Földtani szempontból nem a Bükk-hegység mészkő tömege határozza meg a talajképződést, hanem az előterében, a hegyláb felszíneken felhalmozódott vulkanikus törmelékenyes kőzetek és az azokra települt lösz. Ezeken jöttek létre az agyagbemosódásos erdőtalajok.

Éghajlatát tekintve a hűvösebb vidékekhez tartozik, a napsütéses órák száma 1850-1900 óra alatti, de a hegyvidék védelmet biztosít a hűvösebb légtömegektől. A klíma így kiegyensúlyozottabb a környékbeli sík vidékekhez képest. A csapadék évi mennyisége megfelelő a szőlőművelés szempontjából. Az éghajlati adottságok és a talajviszonyok határozzák meg a helyi borok stílusát. A vadszőlő a hegység lejtőin őshonos növény. A szőlőtermelés bővülése mint több más helyen, itt is a pános szerzeteseknek köszönhető, hiszen előtte csak Miskolc körül voltak ültetvények. A hatalmas pincehálózat legöregebb pincéi középkori eredetűek, de a hálózatuk a XVII-XVIII. századra fejlődött ki. Bükkalját csak 1970-ben nyilvánították önálló borvidékké.

A borvidék területének nagyobb része egybeesik a Bükki térség területével. A Bükk déli előterén kívül hozzá tartozik még Miskolc, valamint néhány település a Hernád mentén (23. ábra). A térképvázlaton sötétebb kék színnel kerültek feltüntetésre a borvidék területén belül a termőhelyi kataszterek.

23. ábra

*A Bükkaljai borvidék elhelyezkedése (kartográfia: Donka A.)
(Piros vonallal a vizsgált térségek határai)*

Tokaj–Hegyalja

A kistájszőlő- és borkultúrájáról vált világhírűvé. A történelmi borvidék kiterjedése Abaújszántótól Sátoraljaújhelyig tart. Területét az évszázadok során - elsősorban az eredetvédelem miatt - többször körülhatárolták: 10 és 32 közötti települést soroltak ide a különböző korszakokban. Az éghajlat kontinentális, gyakori a száraz, meleg későőszi időjárás, ami lehetővé teszi az aszúszemek képződését. A főként riolit, andezit és ezek tufáiból létrejött vulkáni takarón barna erdőtalajok alakultak ki. A borvidék talajának döntő része agyag. A tokaji Kopaszhegy nyúlványain vastag löszrétegek találhatóak.

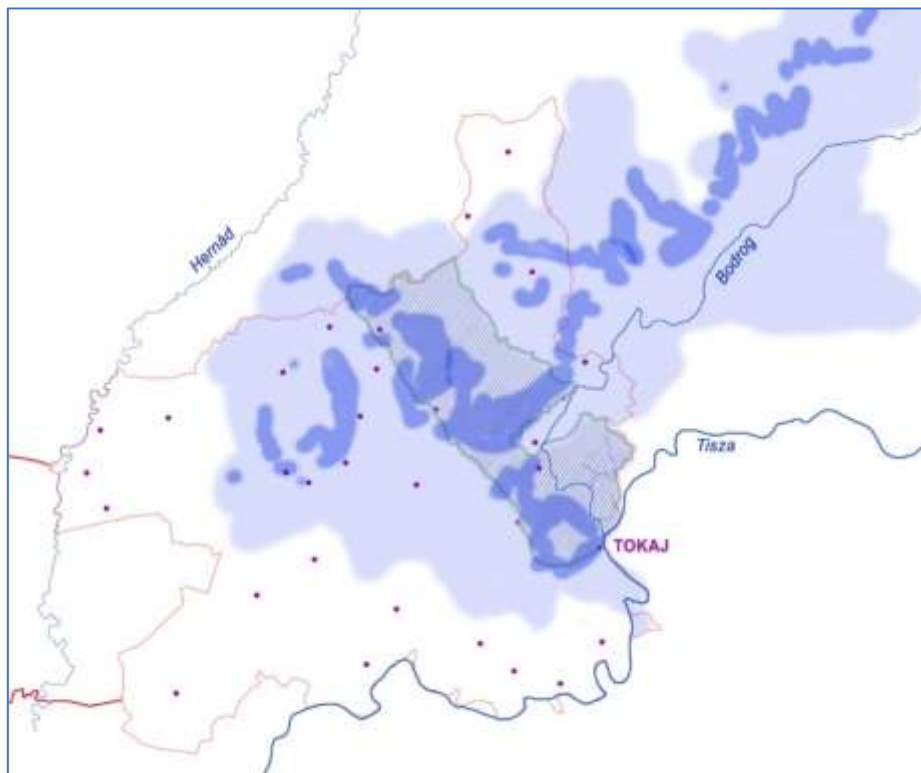
A szőlő ezen a tájon is őshonos. Bár már a történelem előtti korokból és a honfoglalás idejéből is maradtak fenn a szőlőművelést igazoló emlékek, a tokaj-hegyaljai szőlők első említése a XIII. századból származik, de ekkor még nem tűnt ki a többi borvidékünk közül.

A tatárjárás teljesen megsemmisítette a meglévő ültetvényeket. Az újratelepítésre IV. Béla király olasz és vallon telepéseket hozatott az országba, így Hegyaljára is. A tokaji borról az 1400-as évekig nincs kiemelkedő említést. Ekkorra jutott el, a valószínűleg délről (Görögország felől) terjedő mazsolabor technológia Tokaj-Hegyaljára.

Az aszúképződés fontos előfeltétele a késői szüret. Az aszúkészítés a XVIII. század végén és a XIX. század elején érte el a csúcspontját. A filoxéravész szinte teljesen kipusztította a hegyaljai szőlőket. Az újratelepítés jelentős fajtaszám csökkenést is eredményezett.

A borvidék területe 5 246 hektár. Területének nyugati része szinte teljesen egybeesik a Dél-zempléni térség keleti területeivel.

A borvidék területének nagyobb része egybeesik a Dél-zempléni térség területével (24. ábra). A térkép-vázlaton sötétebb kék színnel kerültek feltüntetésre a borvidék területén belül a termőhelyi kataszterek, illetve zöld árnyalással a Világörökség terület.

24. ábra

*A Tokaj-hegylajai borvidék elhelyezkedése (kartográfia: Donka A.)
(Piros vonallal a vizsgált térségek határai)*

A két térségben három olyan tájegység található, amelyek egyedi arculattal és rendelkeznek és jól beazonosítható vonzerők vannak.

Bodrogeköz

A Tisza és a Bodrog között fekvő, elzárt tájegység igen gazdag természeti értékekben. A holtágakkal tagolt területen a települések a kisebb magaslatokon alakultak ki. Az alacsony fekvésű Bodrogeköz a folyók magasabb vízállása esetén összefüggő vízzel borított terület, de kisebb vízálláskor is nagy a vizenyős területek aránya, ahol változatos növényvilág és gazdag madárvilág alakult ki. A védett terület nehezen megközelíthető. Legnagyobb számban vízitúrázók látogatják, akik Tokajból a Bodrogon indulva jutnak be az ártérre, ahol a holtágakat kisebb csatornák kötik össze. Emellett gyalogos és lovasútra útvonalakat is kialakítottak itt.

Bár nem tartozik a Dél-zempléni térséghez, a földrajzi közelség és a könnyen összekapcsolható turisztikai adottságok, illetve szolgáltatások miatt érdemes megemlíteni a Karcsán található XIII. századi templomot, valamint a pácini reneszánsz Mágóchy-kastélyt.

Zempléni-hegység

Az Északi-középhegység legkeletibb tagja a Tokaj–Eperjesi-hegyvidék része. A vulkanikus anyagokból felépülő hegyvidék legmagasabb csúcsa az északi részen, a határ mentén található Nagy-Milic (896 m). A hasznosítható ásványi anyagokban (perlit, kaolin, riolit stb.) gazdag hegyvidék egyes részei (keleten a Sátor-hegyek, délen pedig a tokaji Kopasz-hegy) elkülönülnek a központi részekről. A hegység déli lejtőin, a vulkáni kőzeteken kialakult jó minőségű talajoknak és a kedvező mikroklímának köszönhetően alakult ki a Tokaj–hegyaljai borvidék.

A 28 települést magában foglaló borvidék fő szőlőfajtái a Furmint, a Hárslevelű és a Muskotály. A kutatások alapján már a kelták is foglalkoztak szőlőműveléssel. A XI. században francia, a XIII. században olasz szőlőművelők telepedtek le itt. A sokáig átlagosnak tekintett bor a XVIII. század közepén szerzett hírnevet, amikor a harci cselekmények miatt későbbre halasztották a szüretet. Ezáltal megindulhatott a szőlőben az a nemesrothadási folyamat, melynek következménye a cukortartalom növekedése volt. A tokaji borok hírneve a következő évszázadokban tovább növekedett. XIV. Lajos a királyok borának és a borok királyának nevezte a tokajit (*Vinum regnum, rex vinorum*), de sokat rendelt belőle a svéd király és az orosz cár is. A művészek közül is többen írtak a tokajiról, köztük Anatole France, Schubert és Goethe is. A 10ezer lakosú Szerencset a Zemplén kapujának is nevezik. A város jelentős műemléke a XIII. században épült Rákóczi vár. A reneszánsz, majd részben barokk stílusban átalakított várkastélyban szálloda, kulturális központ és a Zempléni Múzeum működik. Utóbbiban tekinthető meg egy helyi műgyűjtő több százezer darabból álló képeslap-gyűjteménye. A fallal körülvett, XII. századi református templomban tartották 1605-ben az országgyűlést, ahol Bocskai Istvánt fejedelemmé választották. A templomban található Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem sírja. Az egykori Szerencsi Cukorgyár történetét mutatja be a Cukormúzeum.

A Tisza és a Bodrog találkozásánál épült, 4000 lakosú Tokaj városa a bornak köszönheti hírnevét és látogatottságát. A borhoz kapcsolódó látnivalója a XV. század elején épített Rákóczi-pince. A 24 járatból álló pincerendszer nagytermében választották királlyá Szapolyai Jánost. A városban számos kisebb pince is várja a vendégeket. Tokaj belvárosát úgy alakították ki, hogy teljes egészében sétálóutca legyen. A barokk egykori görög kereskedőházban alakították ki a Tokaji Múzeumot. A nagy számú zsidó kereskedő emlékét őrzik a kereskedőházak és az egykori zsinagóga. A Rákóczy-Desseffy-kastély a nyári időszakban író tábor színhelye. A Bodrogzugban, nem messze a két folyó találkozásától találhatóak az egykori vár maradványai. A várost kirándulóhajó-járat köti össze Sáropatakkal. A két folyó találkozásánál található a Tisza-híd, amely a túlsó parton levő üdülőterületekkel és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével teremt összeköttetést.

Tarcalon a barokk Rákóczi-házból nyíló Rákóczi-pince, valamint az egykori Degenfeld-kastély és az Andrassy-kúria a legjelentősebb értékek. A falu központjából vezet az út a Kopasz-hegy csúcsáig, ahol a tv-torony mellől kilátás nyílik a Hegyaljára, az Alföldre és a Bodrogközre.

A vizsgált térség határain kívül, de a Bodrogközhez hasonlóan azonos desztinációként vannak jelen a turizmusban a Zempléni-hegység jelentősebb attrakciókkal rendelkező települései:

- Olaszliszka: gótikus római katolikus templom,

- Tolcsva: Rákóczi-kastély (Borászati Múzeum),
- Sárospatak: Rákóczi-vár, Trinitárius kolostor, Vártemplom, Református Kollégium, Végardói termálfürdő, Megyer-hegyi tengerszem
- Sátoraljaújhely: XIII. századi piarista templom, Kazinczy Ferenc Múzeum, reneszánsz Bortemplom, zsidótemető, Kalandpark,
- Széphalom: Kazinczy Emlékmúzeum,
- Pálháza: Ásványmúzeum, Hegyközi Vadászati Múzeum, Pálházai Erdei Vasút,
- Füzer: XIII. századi vár,
- Füzérradvány: Károlyi-kastély Kastélymúzeum, védett parkkal
- Hollóháza: Porcelánmúzeum, Károlyi-vadászkastély,
- Telkibánya: Ipartörténeti Gyűjtemény, Vártemplom, kopjafás temető,
- Kéked: Melczer-kastély,
- Gönc: Károli Gáspár Múzeum és Biblia Kiállítás,
- Vizsoly: XIII. századi templom, Református Látogatóközpont,
- Regéc: Vár,
- Boldogkőváralja: vár, tájház, Péchy-Zichy-kastély,
- Monok: Kossuth Emlékmúzeum, Andrassy-kastély, gótikus és reneszánsz Monoky-várkastély,
- Tállya: Rákóczi-pince, Maillot-kastély,
- Mád: zsinagóga, az egykori rabbi árkádos háza, zsidó temető, Rákóczi-Aspremont-kúria.

Bükk-hegység

A hegység területe a Bükki Nemzeti Park része. A mészkőből felépülő röghegység központi kiemelkedése a Bükk-fennsík. Az egyenetlen fennsíkon számos 900 méterfeletti csúcs található. A fennsík peremén, ahol a fennsík törésvonalak mentén emelkedik ki a hegység alacsonyabb szintjéből, sorakoznak a kilátóhelyként is szolgáló sziklaalakzatok (Háromkő, Tar-kő, Pes-kő, Őr-kő, Istállóskő). A hegység déli és nyugati részén vulkáni kőzetek is előfordulnak.

A Bükk különleges tájképi értékei a mély szurdokvölgyek (például a Hór-patak völgye), a barlangok, az összefüggő erdőségek és a hegyvidéki rétek. Délről a Bükkalja tagolt felszínén borvidék alakult ki, melyhez tizenkét település tartozik. A borvidék fő fajtái az olaszrizling, a muskotály és a chardonnay.

A Bükk üdülőhelyei közé tartozik Bükkszentkereszt (klimatikus gyógyhely és sítérp), Hollóstető és Répáshuta.

Muhi község környékén zajlott le az a csata, melynek során Batu kán a tatár seregek élén legyőzte IV. Béla seregeit. A csata helye Nemzeti Emlékhely, ahol a rendszerváltozást követően nagy méretű emlékművet állítottak.

Ónodon a XIV. században épült, ma már romos állapotban látható vár közelében tartották 1707-ben a Rákóczi-szabadságharc egyik országgyűlését, ahol kimondták a Habsburg-ház trónfosztását. A település népi műemlék tájházában helytörténeti anyagot mutatnak be.

Miskolc közelsége szintén befolyásolja a vizsgált térségek turizmusát. Az elsődleges vonzók a városban: Avasi református templom, Deszkatemplom, Hermann Ottó Múzeum, a Magyar Ortodox Egyház Országos Gyűjteménye, a miskolctapolcai Barlangfürdő és a Csónakázótó, továbbá a diósgyőri vár és Lillafüred (Hámori-tó, Szinva-vízesés, Anna-barlang, Szent István-cseppkőbarlang, garadnai Őskohó).

Mezőkövesd szintén az együttműködő térség határain kívül fekszik, azonban a környék egyik leglátogatottabb vonzereje, a Zsóry-fürdő itt található. Ennél fogva a városnak turisztikai szempontból multiplikátor hatása lehet a környező települések forgalmára.

Kács jellegzetes üdülőfalu, XVIII. századi vízimalommal és román stílusú katolikus templommal. Ahogy számos környező településnek, Kácsnak is a különleges kultúrtörténeti értékei a riolitos kőzetbe vájt barlanglakások, köztük a Remetelak és a kaptárkövek. Az egyik ilyen üreg egy nagyobb méretű helyiségből álló, oszlopos teremsor, a Kőhodály.

Bogács a Bükkaljai borvidék központja. Fő vonzereje a gyógyhatású kéntartalmú termásvízre épült fürdő, amely elsősorban mozgásszervi megbetegedések gyógyítására alkalmas. A település építészeti értéke a XIII. században épült Szent Márton-templom. Egyedülálló kiállítás a faluban található szabadtéri lepkegyűjtemény. A fürdő közelében létrehozott mesterséges tó a horgászok célterülete. A község határában a vulkanikus eredetű kőzetbe vájt kaptárkövek láthatóak. A valószínűleg kelta temetkezési helyek több környékbeli település határában is megtalálhatóak.

Bükkszentkereszt az egyik legmagasabban fekvő hazai klimatikus gyógyhely, egyúttal látogatott kirándulóközpont. A falu tájháza az egykori üveghuták emlékanyagát mutatja be. Dédestapolcsány a Bükk északi részén fekszik. A Bán-patak felduzzasztásával hozták létre a Lázberci-víztározót, amely a környék vízellátását szolgálja, kizárólag horgászok használhatják, egyéb turisztikai célokra nem vehető igénybe. A kirándulók számára alakították ki a tó mellett a Szalamandra-tanösvényt. A falu határában található várrom a XIV. században épült vár maradványa. A település építészeti értéke az eklektikus Serényi-kastély, ahol az idegenforgalmi hasznosítás kialakítása jelenleg is folyamatban van. Magángyűjteményként kerül bemutatásra a Cserép- és keménycserép edények kiállítása, ahol több mint kétezer darabból álló gyűjtemény látható.

Felsőtárkányba erdei kisvasút vezet Eger felől. A Szikla-forrás vizét tóvá duzzasztották, a tavat horgászok használják. A falu a bükki túrázás egyik központja, mivel erre halad át az Egert Miskolccal összekötő erdei út.

Bélapátfalván a XIII. század első felében betelepített francia cisztercita szerzetesek építették a román stílusú, később gótikus stílusban átalakított, torony nélküli templomot. A Bükk-hegység település fölé magasodó csúcsa a látványos Bél-kő.

Taktaköz

A Takta és a Tisza között elterülő tájegység a folyószabályozás előtt egybefüggő árterület volt, melyet gyakran elöntött a Tisza, illetve a Takta, a Harangod és a Szerencs-patak is. A folyószabályozás nem csak ármentesítette a területet, hanem állóvizekben gazdag tájat hozott létre. Korábban csak legeltető állattenyésztéssel, folyami, rekesztő és réti halászattal foglalkoztak az itt élők. A mozaikosan fennmaradt eredeti növénytakaró a táj legnagyobb értéke (mocsaras területek, holtágak, pusztai gyepek). Emellett az itt is előforduló kunhalmok kulturális értéként vannak jelen.

4.6 Turisztikai kereslet

Sem a Bükk vidékének, sem a Dél-Zemplénnek nincs különálló, jól meghatározható turisztikai arculata (a Bükk-hegység a nemzeti park ellenére sem alakított ki ilyet). A két együttműködésben résztvevő települések több helyen mozaikos elrendeződésűek. Ez azt is jelenti, hogy nem szabad kizárólagosan a térségek határain belül gondolkodni, sokkal inkább a potenciális vendégek mentális terei határozzák meg a fejlesztendő desztináció(k) határait.

Bár az említett, szűkebb területre kiterjedő arculat nincsen, de a Bükk-hegység egésze, a Zempléni-hegyvidék és Tokaj-Hegyalja markánsan jelen a turizmus piacán. Ez nem csak a kínálati oldalt jelenti, hanem azt is, hogy a kereslet már évtizedek óta jelen van, tehát a térségek ismertek, elfogadottak a turisták körében. Bár a táj adottságait még nem sikerült megfelelő mértékben kihasználni, sem a vendégszámokat, sem pedig a turizmusból származó bevételeket illetően, a beazonosítható fő vonzerők megfelelő alapot teremtenek arra, hogy az aktív turizmus segítségével ráirányítsuk a figyelmet (és ezáltal megélhetést is biztosítsunk) a kulturális értékekre is. Ezzel nem csak új vendégeket vonzhat a két térség, hanem a stabil jelenlegi vendégkör tartózkodási ideje is növekedni fog.

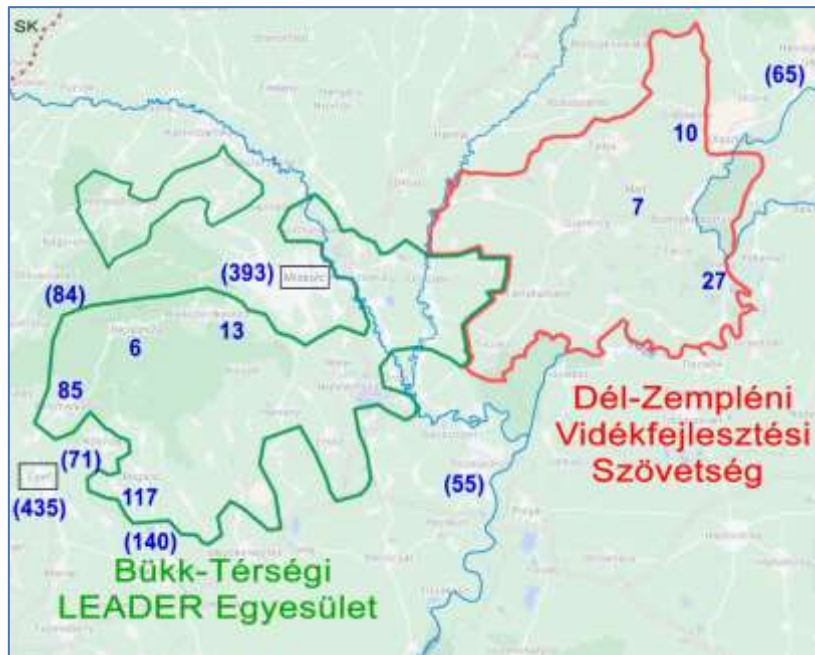
Azonbannem lehet elvárni, hogy a turizmus egyenletesen legyen jelen a desztináció minden részén. Szükség van az elsődleges és másodlagos al-desztinációk meghatározására.

Szerencsére több tényező is amellett szól, hogy az alapvető feltételek megfelelőek és sikerre vihethők a tervezett turisztikai fejlesztések. Ezek a következők:

- a Bükk-hegységen belül a Bükkalja megközelíthetősége rendkívül kedvező, és jól és ismert, nagy forgalmat bonyolító attrakciók vannak jelen (a köztudatban leginkább a kaptárkövek és a barlanglakások szerepelnek, de nem szabad megfeledkezni Zsóry-fürdőről sem);
- az együttműködés több térsége szoros kapcsolatban van a Bükk-fennsíkkal, tehát a zárt növényzettel borított hegyvidéki területekkel (például Felsőtárkány mint a Bükk egyik kapuja, vagy Bükkszentkereszt a keleti oldalon);
- a Zemplén déli része nagyrészt azonos a Tokaj-hegyaljai világörökség helyszínnel.

4.6.1 Vendégforgalom

A vendégforgalom a két térségben erős koncentrációt mutat. A legjelentősebb desztináció egyrészt a Mátra-Bükk kiemelt turisztikai térség részeként a Bükk vidéke, másrészt Tokaj-Hegyalja. Az ezektől távolabbi településeken elenyésző, esetleges a vendégforgalom, különösen a kereskedelmi szálláshelyeken(25. ábra).

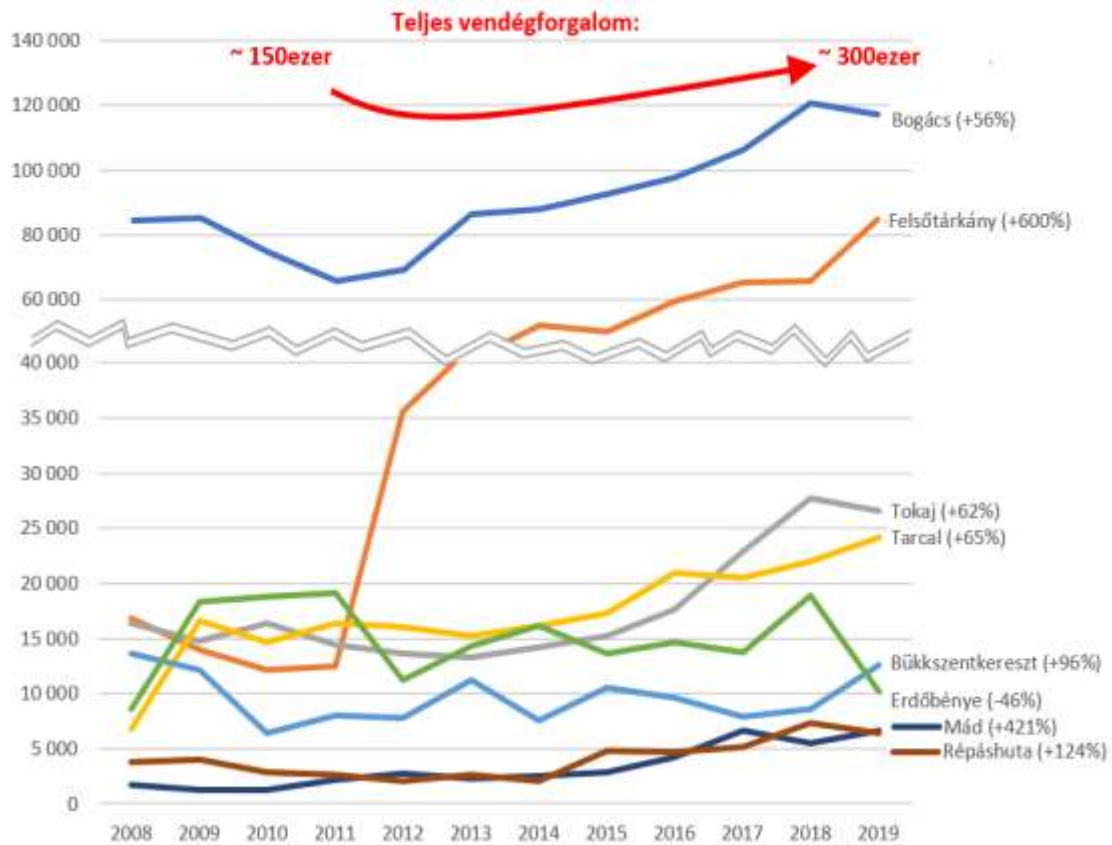
25. ábra.

Az éves vendégforgalom a kereskedelmi szálláshelyeken (2019-ben) (szerk.: Donka A.)

A magánszálláshelyek forgalma már kiegyenlítettebb, de azok esetén is az ismertség, a helyi és térségi vonzerők ismertsége és népszerűsége a meghatározó. A külföldi vendégek a térségben csak egyes nagyobb desztinációkban jellemzőek. A kisebb településeken nem érik el a 20%-ot.

A két térség települései		A környező desztinációk	
Bogács	30%	Tiszaújváros	70%
Bükkszentkereszt	2%	Sárospatak	35%
Erdőbénye	10%	Eger	27%
Felsőtárkány	3%	Miskolc	20%
Mád	11%	Mezőkövesd	17%
Répáshuta	2%	Noszvaj	10%
Tarcal	22%	Szilvásvárad	5%
Tokaj	17%		

A turisztikai fejlesztések várható sikerét az mutatja legjobban, ha megnézzük a vendégforgalom alakulását a jelenleg is működő desztinációkban (26. ábra). 2010 és 2019 között megduplázódott a forgalom, bár az egyes településeken annak eltérő volt a mértéke. A legnagyobb növekedés Felsőtárkányban volt, de kimagaslóak Mád, Répáshuta és Bükkszentkereszt eredményei is. Ezeken a kisebb településeken akár egy-egy kereskedelmi szálláshely létesítésével is többszörösére növekedhet a forgalom. De ez egyúttal azt is jelenti, hogy van értelme a fejlesztéseknek, azonban az aktív turizmus fejlesztése során sem szabad megfeledkezni a szálláshelyek kialakításáról is.

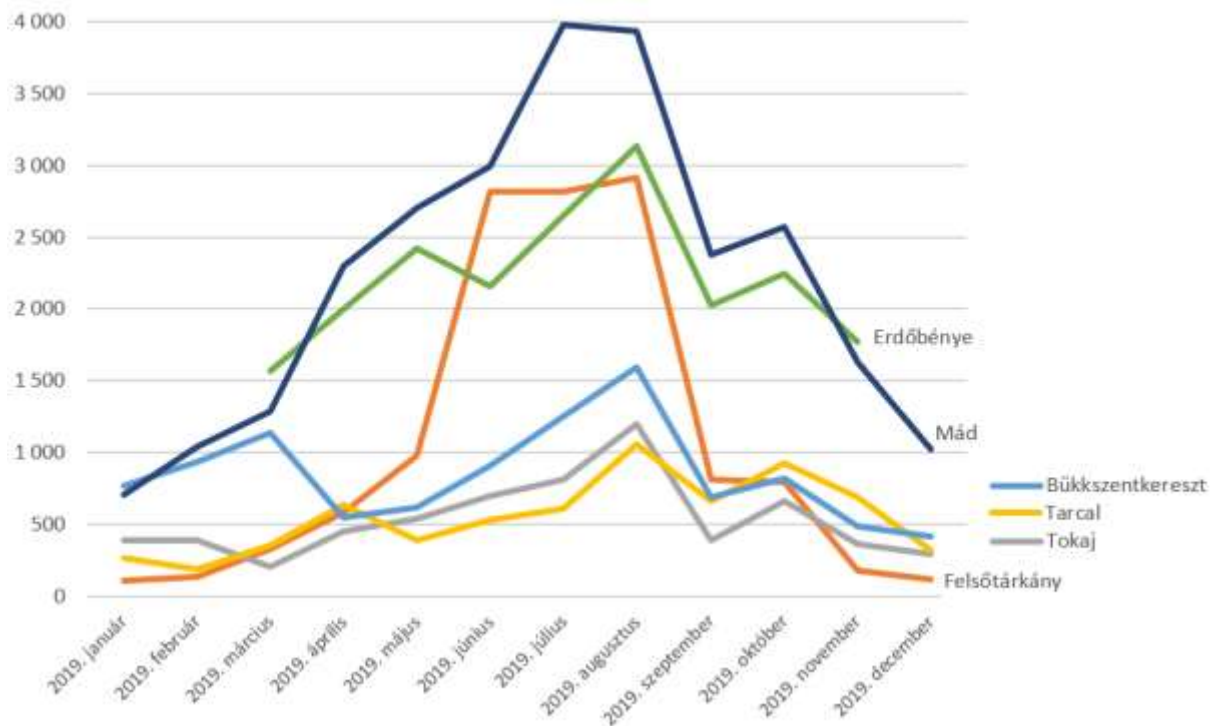

26. ábra.

A Bükki és a Dél-zempléni térségek települési vendégforgalmának alakulása (a vendégéjszakák száma) (szerk.: Donka A.)

Szezonális

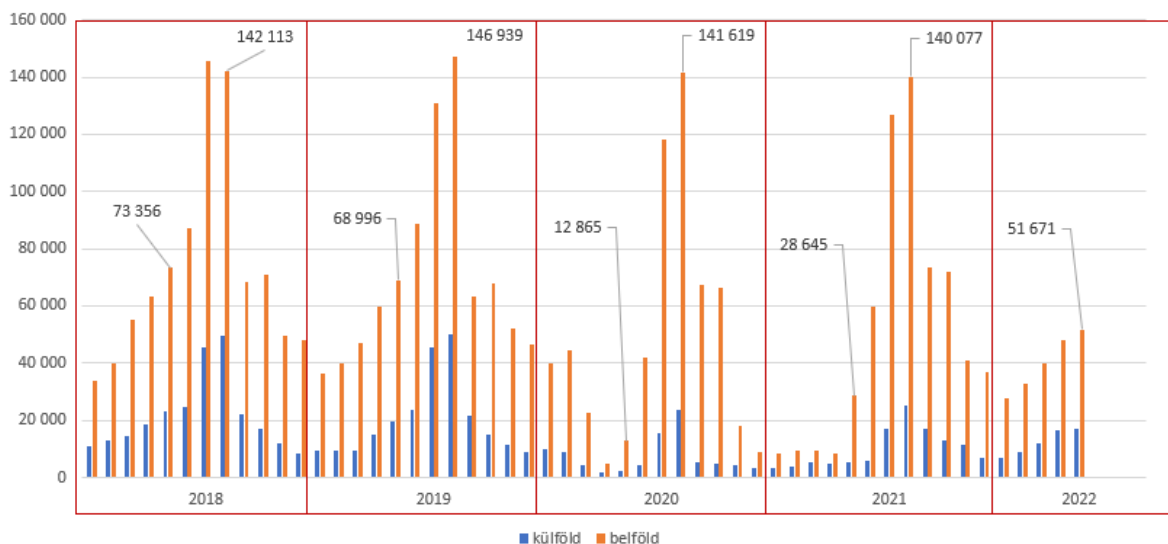
A térségben eltérő a szezonális mértéke, ami nagyban összefügg az egyes desztinációk fő turisztikai termékeivel. Bogácson a fürdő látogatottsága a nyári hónapokban ugrik meg, így ott a januári és júliusi vendégforgalom között közel hétszeres az eltérés (a vendégéjszakák száma tekintetében). Más desztinációkban 2-2,5-szeres a különbség. Ez jóval kisebb ingadozás, mint a két térséghez közeli nagyobb turisztikai desztinációkban, ahol többnyire 3-5-szörös a különbség a nyári és a téli forgalom között. Egyes településeken (Mád, Erdőbénye, Bükkszentkereszt) jól kivehetőek a nyári mellett kisebb tavaszi és őszi forgalomnövekedések is (27. ábra).

27. ábra.

*A vendégforgalom szezonálisága
(a vendégéjszakák száma) (szerk.: Donka A.)*

Különösen figyelemre méltó, hogy a belföldi vendégforgalom már a pandémia alatti évek nyári főszezonjai során is meghaladták a korábbi évek forgalmát (28. ábra). Ebből is arra lehet következtetni, hogy a belföldi kereslet továbbra is élénk maradt, de csak azok a desztinációk lesznek sikeresek, amelyek minőségi kínálatot tudnak nyújtani.

28. ábra.

*A teljes hazai vendégforgalom alakulása a pandémia előtti és alatti időszakban
(a vendégéjszakák száma) (szerk.: Donka A.)*

4.6.2 Célcsoportok

Az aktív turizmus kereslete az elmúlt évtizedekben együtt formálódott a kínálattal. Egyes időszakokban a kínálathoz igazodott, napjainkra azonban a kereslet határozza meg a szolgáltatói kínálatot. Mivel jelentős történeti múltra visszatekintő és mindenki által könnyen elérhető tevékenységekről van szó, amelyek minden korosztály számára képes élményeket nyújtani, az aktív turizmusban nem lehet meghatározni jól elkülöníthető piaci szegmenseket. A túrázók részéről eltérő érdeklődésű csoportok határolhatóak le, de a különböző célterületek, illetve a széles spektrumú szolgáltatói kínálat könnyedén ki tudja elégíteni ezen csoportok igényeit.

Az igények alapján jól meghatározható, milyen kínálatra lehet szükség. A (sport)szolgáltatók megfigyelésén alapuló kategorizálásnak azonban súlyos hiányossága, hogy nem veszi figyelembe a rejtett keresletet, így kimaradt belőle a komplex turisztikai szolgáltatásokat keresők – jelenleg nem ismert méretű – csoportja.

Ezen felül érdemes külön vizsgálni az egyes tevékenységeket. A gyalogtúrázás a legkönnyebben elérhető, és a legkisebb költséggel megvalósítható tevékenység. Ennél fogva ennek a legszélesebb célközönsége. Ez azonban veszélyeket is rejt, hiszen a széles szegmenst érdemes tovább bontani, és figyelembe venni az egyes csoportok speciális igényeit. Bár – ahogy az fentebb is említésre került – a természetjárás eme formájának van egy nem elhanyagolható társadalmi szerepe is, tekintettel a kevésbé fizetőképes rétegekre, az egyes fejlesztések során mégis markánsan érvényesülnie kell a gazdasági érdekeknek. Tehát arra kell törekedni, hogy fenntartható, de egyúttal megfelelő jövedelemtermelő képességgel rendelkező szolgáltatásokat hozzunk létre. A kerékpáros turizmus is hétköznapivá vált mozgásforma, azonban itt már jóval magasabb igényekkel lépnek fel a vendégek. Részükről is nagyobb szervezettséget kíván, de ugyanezt várják el a szolgáltatóktól, illetve maguktól a desztinációktól. A vízitúrázás esetén még speciálisabb a helyzet. Itt jobban elkülöníthetőek az egyes csoportok:

- a kezdőnek számító túrázók, akik először vesznek igénybe ilyen szolgáltatást,
- azok, akik jóval korábban már kipróbálták a vízitúrázást, és hosszú idő után újra jelentkeznek,
- az aktivitásra vágyó, több-kevesebb rendszerességgel túrázók, akik ismerik a vízitúrázás részleteit, csak újabb célterületeket szeretnének megismerni,
- a kalandvágyók, akik extra élményekre vágnak, de még nem szándékoznak extrém sporttevékenységbe kezdeni (köztük lehet átfedés ez előző csoportokkal), és
- a fenti csoportokba sorolt túrázók családtagjai, akiket a döntéshozó családtag magával visz a túrára; ők alkotják a többséget, egyúttal ők a mindenkori keresletbővülés bázisai.

Mindegyik aktív turisztikai tevékenység esetén lehet egy, a fentiekől eltérő kategorizálás is. Ebben már megjelenik a komplex turisztikai termék iránti igény megfigyelése, még ha nem is tudatosan a túlnyomórészt turisztikai szakmán kívüli szolgáltatók részéről. Természetesen ez sem kizárólagos kategóriákat határoz meg, átfedések itt is lehetségesek:

- egyéni fiatal(os) túrázók,
- családok vagy baráti társaságok,
- kihívásra, teljesítményre vágyók,

- az alaptevékenység (gyaloglás, kerékpározás, evezés) mellett más, kiegészítő program iránt is érdeklődők (ők a valódi turisztikai kereslet megtestesítői).

5. Következtetések és javaslatok

Az aktív turizmus – definíciójából fakadóan – a tevékenységek jellegére, az aktív testmozgással járó turisztikai formákra terjed ki. Az egyes tevékenységek egyúttal szabadidős sporttevékenységek is lehetnek, attól függően, hogy az abban aktívan részt vevők ezt saját lakóhelyükön vagy lakóhelyüktől távol teszik. A különbség az, hogy míg a turizmus elsődleges célja a maradandó élmény keresése, a rekreációé az átmeneti, aktív kikapcsolódás (MICHALKÓ G. 2005). A térhez kötött megközelítés szerint csekély a különbség, hiszen a tevékenység, a sportszolgáltatás szempontjából közömbös, hogy azt azonos településen lakó, vagy távolabbról érkező vendég veszi-e igénybe. Az eltérés a további szolgáltatások iránti igény esetén érhető tetten, hiszen a turistaként érkező vendég a sportolás mellett igényt tart legalább szálláshely- és vendéglátó-szolgáltatásra is.

Mivel az aktív turizmus elsősorban a természeti értékekre épül, jó lehetőség a területfejlesztés számára, mivel ott, ahol sem ipar, sem mezőgazdaság nincs, a közel érintetlen természeti környezet jelentős vonzerőként jelentkezik (MICHALKÓ G.–VÍZI I. 2002).

Mivel jelenleg az aktív turisztikai tevékenységek, illetve termékek nagyobb részének alacsony a jövedelemtermelő képessége, azok lassan indulnak el növekedési pályán. A forgalom így lassan ível fel, amihez az erősen hiányos infrastruktúra is hozzájárul. **Ezért különösen fontos, hogy az utóbbiak fejlesztéséhez központi források is kapcsolódnak, akár a turista-házak, a kerékpárutak és más kerékpáros létesítmények, az ökoturizmus vagy a vízitúra-megállóhelyek terén.**

5.1 A fejlesztések céljai

A térségben az aktív turizmus fejlesztésének fő célja a következők:

Ökológiai célok:

- a természetes ökológiai állapotok fenntartása és az adottságok a turisztikai hasznosítása;
- a műtárgyak minél nagyobb átbocsátó képessége a folyókon;
- a vízi közlekedés lehetővé tétele, elsősorban kisebb (sport célú) vízi járművek számára;
- a hegyvidéki térségekbe érkező vendégeköltések minél nagyobb arányban az ökológiai fenntarthatóságot szolgálják;
- a települések belterületei vonzó környezetet jelentsenek.

Turisztikai célok:

- más motivációval érkezők megszólítása az aktív turisztikai lehetőségek által;
- a nem látogatott települések bevonása a vendégfogadásba;
- a tartózkodási idő meghosszabbítása;
- a vendégéjszakák számának növekedése;
- a költségek növelése;
- az ismertség növelése;
- a látogatószám növelése a kisebb attrakciók esetén;
- a lakosság életminőségének javítása.

5.2 Tervezett eredmények, hatások

Aktív turisztikai fejlesztések megvalósítása révén a térség turisztikai imázsa egyedivé válik: komplex élményt fog biztosítani a már látogatott természeti értékek és a turizmusba jobban bevonásra kerülő kulturális értékek együttes megjelenésével. Ezen túl az új desztinációk a felfedezés élményét fogják kínálni a vendégek számára. Az elzártság, a feltáratlanság az alternatív vonzerők egyikeként egyre nagyobb hatást gyakorolnak egyes piaci szegmensekre. Jól látható ez akár az Ormánság, a Cserehát vagy korábban Szatmár-Bereg esetében is. Ezek a szegmensek erősebb motivációkkal rendelkeznek, magasabb a fizetőképességük és visszatérő vendégek lesznek.

A települések szorosabb, turisztikai célú együttműködése erősíti a vendégfogadásból származó bevételeket, újabb különleges kínálatot biztosít az ide látogatóknak, és hozzájárul mind a vendégek, mind az itt élők életminőségének javulásához.

Közvetlen turisztikai hatások:

- alpinfraktúra létrejötte új turisztikai termékekhez,
- a kerékpáros úthálózat bővülése,
- a meglévő vízitúrázó célterületek kínálatának bővülése,
- gazdagabb turisztikai szolgáltatási kínálat kialakulása,
- a kisebb települések bevonása a vendégfogadásba,
- összekapcsolódó aktív turisztikai tevékenységek,
- hosszabb turisztikai szezon.

Társadalmi-gazdasági hatások:

A kevésbé fejlett, de nagyobb városok közelében fekvő térségben a kedvező adottságokra épülő természetközeli aktív turizmus bármilyen fejlesztése további lendületet ad a hosszú távú, folyamatos fejlődéshez. Amennyiben az együttműködés keretében a két szervezetnek sikerül folyamatosan fejlesztési forrásokhoz jutnia, akkor várhatóan a versenyszektor szereplői is egyre nagyobb mértékben megjelennek a kínálati oldal szolgáltatóiként, ami tovább fogja növelni a siker esélyét.

A folyó, illetve a kerékpározásra alkalmas területek, valamint a hegyvidékek olyan adottságokkal rendelkeznek, melyek alkalmasak arra, hogy a térség az aktív turizmus egy újabb kiemelt területévé válhasson. A településeket összekötő túraútvonalak, vízfelületek és kerékpárutak, illetve azok környezete, ahol szintén növekvő számban lesznek jelen turisták, új lehetőségeket nyitnak az eddig még nem aktivizált célcsoportok számára is. Az új vendégkör, illetve a jelenlegi vendégkör hosszabb tartózkodási ideje jelentős bevételekhez juttatják a településeket.

5.3 Fejlesztendő infrastruktúra és szolgáltatások

Nagyon kell ügyelni arra, hogy az aktív turizmus fejlesztését egyrészt komplexen kezeljük, másrészt ne tömegigények kielégítésre törekedjünk, hanem minőségi szolgáltatásokat vonzzanak a fejlesztések.

A **gyalogtúrák** célterületei a két térségben a **hegyvidéki területek** lehetnek továbbra is. A **kerékpáros turizmus** azonban egybe tudja fűzni a **periférikus településeket** is (például a Bükkalja déli falvai, a Taktaköz, a Hernád-mente).

A fejlesztések során arra kell törekedni, hogy az egyes aktív turisztikai tevékenységeket minél jobban **összekapcsoljuk**. Ugyan egy vendég nem feltétlenül vesz végez többféle aktivitást, de a változatos kínálat **megetőbszörözi a vonzerők hatását**. A folyóparti települések esetén ki kell alakítani a kerékpárutakat is, és amennyiben lehetőség van rá (tehát megfelelő élményt kínáló, biztonságos útvonalak kialakíthatóak), akkor a gyalogtúrautakat is.

Figyelembe kell azonban venni, hogy nem véletlenül nem alakult ki eddig az aktív turizmus szempontjából periférikusnak tekinthető településeken vendégforgalom. Még ha kedvezőnek is tekintenénk az ottani alapvető adottságokat (közel érintetlen természeti környezet), attrakciók hiányában (tehát a kulturális értékek nélkül) ezek a térségek továbbra sem lesznek vonzóak. Mivel ott nem véletlenül nem voltak eddig sem, ezért csak a vonalas attrakciókkal van esély erre. Erre remek lehetőség az **aktív turizmus**. Jó példa országszerte az Országos Kéktúra útvonala, ahol a korábban ismeretlen, eldugott települések sorra váltak ismertté, látogatottá, csupán amiatt, mert a túraútvonal mentén fekszenek.

Mivel a **kulturális értékek** jelen vannak mindkét térségben, fontos feladat ezeknek az értékeknek a turizmus számára történő hasznosíthatóságának megteremtése. Az aktív turisztikai fejlesztéseknek ki kell terjedniük a már meglévő, működő desztinációkra, de **be kell vonni a nem látogatott településeket** is. Ennek során a helyi értékekre kell felfűzni az útvonalakat: a természeti, épített és gasztronómiai értékekre.

A **kerékpárutak** ugyan dinamikusan épülnek, azonban attól még távol állunk, hogy azok összefüggő hálózatot alkossanak. Ezért a kerékpárutak sűrűbb szövetét kell kialakítani. Ezzel párhuzamosan a települések, illetve a külterületeken elhelyezkedő attrakciók fejlesztését is el kell végezni: szükség van a kis vonzerők fogadóképességének kialakítására (megőrzők, parkolók, nyitva tartás, tájékoztatás, vendéglátó egységek stb.).

A fejlesztendő infrastruktúra nem csak a kerékpárutakra kell, hogy kiterjedjen. A gyalogtúraútvonalak mentén szükséges a környéken levő kisebb attrakciók jelzése is, amely további tartózkodásra bírhatja a turistákat. A vízitúra útvonalakon hasonlóan a **tájékoztató** és a közeli vonzerők felkészítése a legfontosabb feladat.

Összességében a síkvidéki területeken, különösen a **Taktaközben** szükséges a kerékpáros infrastruktúra fejlesztése, míg a két térség egészében egységes és nagyon **informatív tájékoztató táblarendszer** elhelyezése indokolt.

A **hálózatfejlesztések** során a **meglévő szolgáltatásokat** is figyelembe kell venni. Különösen a megfelelő szálláshelyek és vendéglátóhelyek lehetnek meghatározóak az útvonalak kijelölése során. Emellett a **falusi szállásadás ösztönzésére** is szükség van, mivel a potenciális szobakiadók kevés turisztikai háttérismerettel rendelkeznek, de a turisták által a fogadóterületről alkotott kép elsősorban az ő tevékenységük alapján rajzolódik ki.

Szintén ösztönözni kell a **helyi termelőket** arra, hogy megjelenjenek termékeikkel közvetlenül a térségbe érkező vendégek számára. Ennek meg kell teremteni a feltételeit. A helyi kézművesek, termelők mellett élményközpontú programokat is kínálhatnak. Ehhez kapcsolódik,

hogy más térségekben bevált példaként **garantált programok** keretében a térségbe látogató nem aktív turisztikai látogatók számára aktív kínálatot kell elérhetővé tenni. Ez főleg a forgalmasabb településeken, akár a két térség határain kívül is érdemes, ahonnan megközelíthetőek a térséget alkotó falvak (elsősorban: Sárospatak, Miskolc, Mezőkövesd, Eger). A műszaki infrastruktúra részeként kölcsönzők kialakítására is szükség van (kerékpár, vízisporteszközök), különösen a szolgáltatásihiányos térségekben (pl. Sajó, Hernád).

6. Összefoglalás

A Bükk-Térségi LEADER Egyesület és a Dél-Zempléni Vidékfejlesztési Szövetség által lefedett területek Borsod-Abaúj-Zemplén megye területének körülbelül 25%-át teszik ki. A két térség egyaránt tartalmaz turisztikai szempontból frekvenciált és még nem feltárt területeket. A nagy területi kiterjedés igen nagy változatosságot is jelent. Mind az adottságok, mind pedig a turisztikai fogadókészség tekintetében. Megfigyelhető, hogy még a forgalmas területeken is szétaprózottak a szolgáltatások, a térségek nem jelennek meg egybefüggő desztinációként. A legfontosabb feladat minden tekintetben az, hogy a fejlesztésekkel és az arculat kialakításával vonzóvá váljon a két térség. Ezt nagyban segíti, hogy közvetlen környezetükben nagy forgalmú desztinációk találhatóak, tehát a vendégek a közelben vannak. Ennél fogva nagy jelentőségű, hogy nem ezekhez a nagy fogalmú desztinációkhoz hasonló vonzerőket szeretnénk fejleszteni (tehát nem városi turizmust, nem egészségturizmust), hanem a falusi turizmus keretében az aktív turizmus adottságait akarjuk még jobban kihasználni. A várható sikerhez nagyban hozzájárul a térségek jó megközelíthetősége, valamint az érintetlen területek nagy aránya is.

Bár az említett, szűkebb területre kiterjedő arculat nincsen, de a Bükk-hegység egésze, a Zempléni-hegyvidék és Tokaj-Hegyalja markánsan jelen a turizmus piacán. Ez nem csak a kínálati oldalt jelenti, hanem azt is, hogy a kereslet már évtizedek óta jelen van, tehát a térségek ismertek, elfogadottak a turisták körében. Bár a táj adottságait még nem sikerült megfelelő mértékben kihasználni, sem a vendégszámokat, sem pedig a turizmusból származó bevételeket illetően, a beazonosítható fő vonzerők megfelelő alapot teremtenek arra, hogy az aktív turizmus segítségével ráirányítsuk a figyelmet (és ezáltal megélhetést is biztosítsunk) a kulturális értékekre is. Ezzel nem csak új vendégeket vonzhat a két térség, hanem a stabil jelenlegi vendégkör tartózkodási ideje is növekedni fog.

Nem lehet elvárni azonban, hogy a turizmus egyenletesen legyen jelen a desztináció minden részén. Szükség van az elsődleges és másodlagos al-desztinációk meghatározására.

A térségi vagy települési szintű aktív turisztikai fejlesztések során igen körültekintően kell eljárni. Bár több szegmens határozható meg, az utóbb említett, a komplex szolgáltatások iránt érdeklődőket kell elsődlegesen szem előtt tartanunk, mivel ennek a komplexitásnak van a legnagyobb hozzáadott értéke, és ez a komplexitás képes vonzani az eredetileg egyszerűbb kínálat iránt érdeklődőket is. Ezáltal ettől remélhető a legnagyobb hatékonyság, végső soron mind gazdasági, mind pedig társadalmi szempontból a legnagyobb haszon az egyes települések és a térségek egésze számára.

7. Irodalomjegyzék

- ANTAL K. 1994: *A falusi turizmus, mint idegenforgalmi termék*. Kereskedelmi Szemle 35. évf. 12. sz., pp. 35–37.
- ANTONIO, J.–PABLODE, F.–ARAÚJO, C. N. 2020: *Disclosing homogeneity within heterogeneity: A segmentation of Spanish active tourism based on motivational pull factors*. Journal of Outdoor Recreation and Tourism, vol.30.
www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2213078020300189
- BALOGH J. 1999: *A síkvízi alapoktól a vadvízi kajakozásig*. Najád Víz-, Sport- és Természetbarát Egyesület, Pécs, 208 p.
- BALOGH J. 2007: A síkvízi alapoktól a vadvízi kajakozásig. In: BENDINER N. (szerk.): *„Tudomány a Sportoló Nemzetért”*. Konferencia-sorozat. Előadáskivonat-kötet. Budapest, p. 128.
- BÁNHIDI M. 2003: Kerékpár útvonalak és kerékpárosok tesztelése a magyarországi kerékpárturizmus fejlesztéséhez. In: BÁNHIDI M. (szerk.): *Apáczai Napok Tanulmánykötet*. Nyugat-magyarországi Egyetem, Győr, pp. 395–399.
- BÁNHIDI M. 2007: *Kerékpár, turizmus, sporttudomány*. Pedagógián innen és túl. Pannon Egyetem BTK, Pécsi Tudományegyetem FEEK, Pécs, pp. 675–683.
- BÁNHIDI M. 2011: *Sportföldrajz*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 223 p.
- BÁNHIDI M. et al. (szerk.) 2003: *A vízi és vizek menti turizmus alapjai*. Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kar, Budapest, 168 p.
- BARNA GY.–GYÖRI F.–KISS G. 2012: *A víziturizmus megjelenése és jelenlegi helyzete a Felső-Rába vidék idegenforgalmában*. Magyar Sporttudományi Szemle 13. évf. 2. sz. „Sporttudomány az egészség és a teljesítmény szolgálatában”. A IX. Országos Sporttudományi Kongresszus előadás-kivonatai, pp. 21–22.
- BEANLAND, A. 2013: *Cycle tourism for sustainable rural development: understanding and interpreting lessons from Europe*. Winston Churchill Memorial Trust, London, 44 p.
- BEEDLE, J. 2008: *Paddle Tourism Study*. North Carolina State Trails Program. North Carolina State University, Perks, Recreation and Tourism Management Internship Project. 68 p.
- BÉKI P.–GÁL A. 2013: *A Tisza-tó, mint a hazai vízi sportturizmus fellegvára*. Kalokagathia 51. évf. 1. sz. pp. 87–99.
- BODNÁR R. K. 2006: A Tisza-tavi turizmus jövője: Fenntartható turisztikai célterület vagy ökológiai katasztrófa? In: CSORBA P. (szerk.): *Egy szakmai életút eredményei és színhelyei*. Tiszteletkötet Martonné Erdős Katalinnak. Debreceni Egyetem, Debrecen, pp. 303–318.
- BOKOR J. 2003: A sportturizmus helye a tudományok rendszerében: termékfejlesztési lehetőség a sportturizmusban. In: LŐRINCZ Z. (szerk.): *Művészet-Pedagógia-Sport: A Testnevelési és Művészeti Főiskolai Kar tudományos közleményei*. Berzsenyi Dániel Főiskola Művelődéstudományi és Kommunikáció Tanszék, Szombathely, pp. 85-109.
- BOKOR J. 2005: A sportturizmus szerepe a rekreációban. In: MÓNUS A. (szerk.): *IV. Országos Sporttudományi Kongresszus II. kötet*. Magyar Sporttudományi Tudományos Társaság, Budapest, pp. 141–149.
- BOZHUK, T. I.–BUCHKO, Z. I. 2018: *Cross-Border Ukrainian-Hungarian Cooperation in the Sphere of Tourism*. Journal of Geology, Geography and Geoecology, Vol. 27., No. 1., pp. 35–42.

- BŐSZE J.–LAKATI R. 2007: *Turisztikai fejlesztések környezeti és életmódbeli hatásainak elemzése egy megvalósult program alapján*. Magyar Sporttudományi Szemle 8. évf. 30. sz. p. 16. A VI. Országos Sporttudományi Kongresszus előadáskivonatai.
- BUJDOSÓ Z.–DÁVID L.–TOMOR T. 2002: A Bihar–Bihar Eurorégió turizmusfejlesztésének egyik lehetősége: víziturizmus a Berettyó folyón Dávid Lóránt et al. (szerk.): *Aktív turizmus*. Lifelong Learning Füzetek 3. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 47–50.
- BUJDOSÓ Z.–DÁVID L.–TOMOR T. 2002: Víziturizmus, avagy evezés a Túron. In: DÁVID L. et al. (szerk.): *Aktív turizmus*. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 51–53.
- CAPIRONA, M.–STADTHER, L.–ANRIG, P. 2006: *Veloland Schweiz Handbuch*. Stiftung Veloland Schweiz, Bern, 92 p.
- CHOLEWA, J. 2020: The Factors Deciding about the Popularity of Kayaking Tourism on Industrial Areas. In: ROCHA, Á. et al (eds.): *Advances in Tourism, Technology and Smart Systems*. Universidad Abierta Interamericana, Buenos Aires, pp. 395–404.
- CHOLEWA, J.–TOMIK, R.–ZUBER D. 2015: *Demand determinants of Kayak tourism in Upper Silesia region in Poland*. Sport Tourism. New Challenges in a Globalized World, 14. pp. 195–201.
- CZAKÓNÉ CZÉDLI J. 2004: *Csónakos bejárás az Élővíz-csatornán*. Körös-vidéki Hírlevél XIV. évf. 6. sz. pp. 4–6.
- CZICZE G.–BENKHAARD B. 2020: *Az én sátram az én váram – A vadkempingezés változása a Tisza-tó térségében*. Acta Carolus Robertus, 10. évf. 2. sz. pp. 37–45.
- CSAPÓ J.–DARABOS F. 2011: Vízi közlekedés. In: VERES L. et al.: *Turizmus és közlekedés*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 103–126.
- CSAPÓ J.–SAVELLA O.–REMENYIK B. 2011: Aktív turizmus. In: MICHALKÓ G. et al. (szerk.): *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 111–136.
- CSEMEZ A.–MAGYAR V. 2013: Teljesítménytúra = honismeret és sport? In: KONKOLY-GYURÓ É. et al. (szerk.): *Tájtudomány – Tájtervezés*. V. Magyar Tájökológiai Konferencia. Konferencia kiadvány, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, pp. 208–213.
- CSERHÁTI L. 2007: A vízitúrázás, táborozás. In: BENDINER N. (szerk.): „*Tudomány a Sportoló Nemzetért*”. *Konferencia-sorozat*. Előadáskivonat-kötet. Budapest, p. 129.
- CSOKA, G.-E. 2018: *The Cross Border Cooperation between Romania and Hungary*. Proceedings of the 9th International Conference of Doctoral Students and Young Researchers, Vol. 6, No. 1. pp. 96–99.
- DÁVID L. 2002: Ökoturizmus pp. 125–136. In: DÁVID L. (szerk.) et al. (2002): *Aktív turizmus*. Debreceni Egyetem Lifelong Learning Központ, Debrecen, 137.p.
- DÁVID L. 2007: "Köldökszínórok" a magyar-szlovák határ keleti szakaszán: határon átnyúló víziturizmus fejlesztés a Bodrog, Hernád, Ipoly folyókon. In: SÜLI-ZAKAR I. (szerk.): *Tanár úrnak tisztelettel! 56 tanulmány Dr. Korompai Gábor 70. születésnapjára*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, pp. 79–84.
- DÁVID L. et al. 2007: *Biztonság, terrorizmus, turizmus*. Gazdálkodás 51. évf. 20. külöнкиadás, pp. 160–166.
- DÁVID L.–LONTAI-SZILÁGYI ZS.–BAROS Z. 2010: Impacts of tourism and sport activities. In: SZABÓ J.–DÁVID L.–LÓCZY D. (eds.): *Anthropogenic Geomorphology. A Guide to Man-Made Landforms*. Springer, London. pp. 233–254.
- DÁVID L.–TOMOR T. 2001: *Víziturizmus a Bodrogon*. Ökógazdaság I. évf. 6. sz. pp. 42–43.

- DERMAN, E.–YILDIZ, S. 2017: *Canoe sports tourism in Manavgat*. International Journal of Multidisciplinary Thought, 06(01), pp. 121–126.
- Deutscher Kanu-Verband e. V. (DKV) 2002: *DKV – Bildungsprogramm*. Duisburg. 37 p.
- DONKA A. 2011: *A turizmus a vidéki területek fejlődésében: A vízparti települések és a vízitourizmus kapcsolatának vizsgálata*. NFA Füzetek 1. évf. 2. sz. A turizmus a vidéki területek fejlődésében, pp. 88–93.
- DONKA A. 2012: *A vízitúrázás célterületeinek természeti szempontú értékelése*. Természetföldrajzi Közlemények a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetéből 2. sz.pp. 3–40.
- DONKA A. 2016: Az aktív turizmus és az egészségturizmus kapcsolata. In: TURCSÁN J. (szerk.): *Tudomány – Egészség – Turizmus – Társadalom: Nemzetközi Hét a tudomány jegyében*. Szent István Egyetem, Gyula. pp. 14–15.
- DONKA A. 2017: A biztonság mint szolgáltatási elem az aktív turizmusban. In: NÉMETH K.–PÉTER E.–KIGLICS N. (szerk.): *II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Absztrakt kötete*. Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Nagykanizsa. p. 21.
- DONKA A.–GILA Cs. 2013: *Kísérlet az Élővíz-csatorna vízitourisztikai értékelésére*. Modern Geográfia 4. sz. pp. 9–32.
- DONKA A.–SZTRUNGA E. 2008: *Turizmus alapismeretek*. Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft., Budapest, 142 p.
- DONKA, A. 2011: *Research of the touristic potential at the borderland of the EU – Supply and demand in the Upper-Tisza Region*. Pangeea. 2011/11. Environmental Department "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia, pp. 15–23.
- DOROZ-TOMASIK H.–JANKOWSKI G. 2017: *Water tourism as a chance of rural tourism development based on the example of Mala Panew valley*. Intercathedra, 33. évf. 2. sz. pp. 14–20.
- DREYER, A. 1995: Der Markt für Sporttourismus. In: DREYER, A.–KRÜGER, A. (Hrsg.): *Sport-tourismus*. München, pp. 9–51.
- DREYER, A. 2002: *Sport und Tourismus. Wirtschaftliche, soziologische und gesundheitliche Aspekte des Sport-Tourismus*. Universitätsverlag, Wiesbaden, 376 p.
- EPLER WOOD, M. (ed.) 2002: *Principles, practices & policies for sustainability – United Nations Environment Programme*. Division of Technology, Industry and Economics, Paris, 32 p.
- EUROVELO 2012: *The European Cycle Route Network*. Study, 2012.
- Falusi Turizmus Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Szervezete 2006: *A felső-tisza–bodrogi vízi turizmus környezeti állapotának és lehetőségeinek felmérése*. Vízi- és falusi turizmus határok nélkül-projekt. 195 p.
- FEKETE M. 2006: *Hétköznapi turizmus. A turizmuselmélettől a gyakorlatig*. Nyugat-Magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Sopron, 175 p.
- FOLGADO-FERNÁNDEZ, J. et al. 2018: *Water Tourism: A New Strategy for the Sustainable Management of Water-Based Ecosystems and Landscapes in Extremadura (Spain)*. Land. 8. 2. 17 p.
- FÜLEP T. 2003: *Szelíd, öko- és természetjáró turizmus, az idegenvezetés és a túravezetés összekapcsolódása*. A Puszta 1/20. pp. 229–262.
- GELÁNYI I.–OBÁDOVICS Cs. 2014: *A ló ökológiai hasznosíthatósága*. Gazdaság és társadalom 1. sz. pp. 133–151.

- GONDA T. 2013: *A Dél-Dunántúli turisztikai régió meghatározó turisztikai termékeinek az újra pozicionálása a turisztikai klaszterek segítségével*. NFA Füzetek 3. évf. 2. sz. pp. 19–29.
- GONDA T.–CSAPÓ J. 2019: *The Role of Active Tourism and Physical Activity in the Travel Habits of the Hungarian Population. The Results of a Representative Survey*. Journal of Tourism Challenges and Trends, No.12.: DÁVID L.–BÁBA É. B.–CSOBÁN K. (eds.) Special Issue: Active tourism, sports tourism and related fields, pp. 25–46.
- GÖSSLING, S. et al. 2012: *Tourism and Water Use: Supply, Demand, and Security*. Tourism Management, 33. évf. 1. sz. pp. 1–15.
- GÖSSLING, S.–HALL, C.M.–SCOTT, D. 2015: *Tourism and Water*. Channel View Publications, Toronto. 190 p.
- GROSS, S.–SAND, M. 2019: *Adventure tourism: a perspective paper*. Tourism Review, Vol. 75 No. 1, pp.153–157.
- GRÜNKE, B.–STÖCKER D. 2007: *Kanuwandern leicht gemacht*. Pietsch, Stuttgart, 127 p.
- GYÖRFFY-VILLÁM A. 2001: *A lovasturizmus kézikönyve*. Lovasakadémia 10. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 158 p.
- GYÖRI F. 2020a: *Inter-university cooperation for the development of water tourism in Hungary and Serbia – Summary of the result of WATERTOUR project*. In: Development of water tourism on waterways connecting Hungary and Serbia. University of Novi Sad Hungarian Language Teacher Training Faculty, Subotica, Serbia. pp. 22–29.
- GYÖRI F. 2020b: *Health – Sports – Tourism with the Prospects of Hungary*. Foundation For Youth Activity and Lifestyle Szeged, ‘László Ferenc’ Sports Science Research Workshop, University of Szeged ‘Juhász Gyula’ Faculty of Education, Institute of Physical Education and Sports Science, Book VII., 160 p.
- GYÖRI F.–HORVÁTH A. 2018: *Támponatok a vízi turizmus fejlesztéséhez a Tisza dél-alföldi szakaszán és mellékfolyóin*. A sportturizmus gazdasági és társadalmi kérdései Magyarországon. Magyar Sporttudományi Szemle, Különszám. pp. 207–231.
- HALL, C. M.–PAGE, S. J. 2002: *The Geography of tourism and recreation*. Routledge, London-New York, 399 p.
- HEGYI ZS.–HERLICKSKA K.–KOMLÓS A. 2006: *Aktív turizmus Magyarországon*. In: AUBERT A. (szerk): *Magyarország idegenforgalma*. Szakkönyv és atlasz. Cartographia Kiadó, Budapest, pp. 50–55.
- HELGADÓTTIR G.–INGIBJÖRG SIGURDARDÓTTIR, I. 2008: *Horse-based Tourism: Community, Quality and Disinterest in Economic Value*. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism Vol. 8 Issue 2., pp. 105–121.
- HENNEMANN, M. 2009: *Deutschland zu Fluß: die 50 schönsten Kanurouten von List bis Oberstdorf und Selfkant bis Görlitz*. Bruckmann, München, 44 p.
- HOLLMANN, W. 2008: *„Herz, Gehirn, Körperliche Aktivität”*. In: *Tourismus Zentrale Saarland* (Hg.): *Dokumentation 1. Gesundheitskongress Wandern. „Regeneration durch Natur”*, Saarbrücken, pp. 41–62.
- HOLLÓ D. 1989: *Vízitúrázó ABC*. Sport Kiadó, Budapest, 148 p.
- HORVÁTH B. 2000: *Vízi túrák a Tiszán Tiszabecstől Tiszafüredig*. Sport Result Kft.–WellPress Kiadó Kft. 52 p.

- IJSPEERT R.–HERNANDEZ-MASKIVKER G. 2020: *Active Sport Tourists: Millennials vs Baby Boomers*. Journal of Tourism, Heritage & Services Marketing, Vol. 6, No. 2, pp. 12–20.
- JANDALA CS. 1997: *Az európai utazási szokások alakulása*. Turizmus Bulletin 1. évf. 2. sz. pp. 10–15.
- JANDALA CS. 2010: *A turisztikai felsőoktatás helyzete és kérdőjelei 2010-ben Magyarországon*. Turizmus Bulletin 14. évf. 3. sz. pp. 72–76.
- JÓNÁS-BERKI M. 2021: Betekintés a vadgazdálkodás aktuális hazai folyamataiba egy vadászatra jogosult szemszögéből. In: SZABÓ G. (szerk.): „Szubjektív élményföldrajz” – Tanulmánykötet Aubert Antal professzor tiszteletére, Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi és Földtudományi Intézet, Pécs, pp. 118–123.
- KÁLLAY GY. 1992: *Vízitúra a Kárpátalján (3.) a Máramarosi havasok völgyében az Ukrán Köztársaság területén*. Csongrád Megyei Természetbarát Egyesület, Szeged, 50 p.
- KARDOS Z.-NÉ (szerk.) 2011: *Turisztikai ismeretek*. Pannon Egyetem, Keszthely, 117 p.
- KEMÉNY A. 1930: *A Túracsonak. Vadevezősök kézikönyve*. A szerző kiadása, Budapest, 124 p.
- Kerékpárút-nyilvántartás*. Közlekedésfejlesztési Koordinációs Központ Infrastruktúra Fejlesztési Főosztály Kerékpáros Infrastruktúra Fejlesztési Osztály, www.kenyi.hu
- KIEMSTEDT, H. 1967: *Zur Bewertung der Landschaft für die Erholung. Beiträge zur Landschaftspflege*. Sonderheft 1. Stuttgart, 151 p.
- KISS R.–RÁTZ T. 2006: *A golfozás, mint aktív turisztikai tevékenység Magyarországon*. Magyar Sporttudományi Szemle 7. évf. 3. sz. pp. 22–26.
- KLEMENCZ H. (szerk.) 2011: *Interjú Juhász Ágnessel*. www.magyar-vizitúra.hu/?p=841 (utolsó letöltés: 2021. január 29.)
- KLINE, C. S. 2014: *Paddler market segments: Expanding experience use history segmentation*. Journal of Destination Marketing & Management Vol. 2. Issue 4. pp. 228–240.
- KLINE, C. S. et al. 2012: *Funding sustainable paddle trail development: paddler perspectives, willingness to pay and management implications*. Journal of Sustainable Tourism Vol. 20. Nr. 2. pp. 235–256.
- KNOP, P. 1990: *Sport for all and active tourism*. World-Leisure and Recreation 32/3. pp. 30–36.
- KORMOSNÉ KOCH K. 2013: *Bicycle tourism in Hungary*. Applied Studies in Agribusiness and Commerce Vol. 7. No. 1., Agroinform Publishing House, Budapest, pp. 68–71.
- KOTLER, P.–KELLER L. K. 2006: *Marketingmenedzsment*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 985 p.
- KOVÁCS T. A. 2007a: *A rekreáció főbb irányzatai. Civilizációs kihívások, rekreációs válaszok*. Magyar Sporttudományi Szemle 8. évf. 30. sz. pp. 3–12.
- KOVÁCS Z. 1992: A Tisza-tó településeinek társadalom-földrajzi viszonyai az idegenforgalom fejlesztése szempontjából. In: TÓZSA I.–KOVÁCS Z.: *A Tisza-tó idegenforgalmi földrajzi potenciálja*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, pp. 22–42.
- KSH Tájékoztató adatbázis, 2022.
- LAMONT, M. 2009: *Reinventing the wheel: A definitional discussion of bicycle tourism*. Journal of Sport & Tourism Vol. 14. Issue 1. pp. 5–23.
- LANE, B. 1994: *Sustainable rural tourism strategies: A tool for development and conservation*. Journal of Sustainable Tourism Vol. 2. Issue 1–2. pp. 102–111.
- LASZTOVICZA D. 2012: *Magyarország turizmusának változása az elmúlt 25 évben, különös tekintettel a sportturizmusra*. Magyar Sporttudományi Szemle 13. évf. 2. sz. „Sporttudo-

- mány az egészség és a teljesítmény szolgálatában". A IX. Országos Sporttudományi Kongresszus előadás-kivonatai, pp. 48–49.
- LENGYEL M. 2004: *A turizmus általános elmélete*. Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája–Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft., Budapest, 525 p.
- LEWANDOWICZ E.–BAC-BRONOWICZ J. 2022: *Outdoor tourism, kayaking, tourism potential and tourism operations in Central- Eastern Europe: The case of Poland*. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, Year XV, vol. 40, no. 1, pp. 232–241.
- LIELI GY. (szerk.) 1988: *A vízi túravezetés alapismeretei*. Budapesti Természetbarát Bizottság, Budapest, 168 p.
- LIELI GY. et al. 2000: *Vízitúravezetői oktatókönyv*. Budapesti Természetbarát Sportszövetség, Budapest, 126 p.
- LIPP SZ. 2004: *Az utazási motivációk változásának vizsgálata a történelem tükrében*. *Turizmus Bulletin*, 8. évf. 2. sz. pp. 48–53.
- Magyar Turizmus Rt. 2003: *Turizmus Magyarországon 1990–2002*.
[http://szakmai.itthon.hu/documents/28123/121718/640_turizmus_mo_1990–2002.pdf](http://szakmai.itthon.hu/documents/28123/121718/640_turizmus_mo_1990-2002.pdf)
 (utolsó letöltés: 2016. augusztus 28.)
- MAGYAR ZS.–SULYOK J. 2014: *Az ökoturizmus helyzete Magyarországon*. *Turizmus Bulletin* XVI. évf. 2. sz. pp. 14–23.
- MAREIK, R. 1992: *Kanuwandern*. Outdoorhandbuch. Welver, Stein, 144 p.
- MARTON G. 2015: *Sportturizmus*. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Sporttudományi és Testnevelési Intézet, Pécs. 104 p.
- MARTON G.–JÓNÁS-BERKI M. 2013: *Aktív turizmus pozíciója a Balaton térségében*. *Modern Geográfia* 1. sz. pp. 13–22.
- MARTONNÉ ERDŐS K.–BODNÁR R. 2003: A turizmus és környezet kölcsönhatásai a Tisza-tó példáján. In: CSORBA P. (szerk.): *Környezetvédelmi mozaikok*. Tiszteletkötet dr. Kerényi Attila 60. születésnapjára. Debreceni Egyetem Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék, Debrecen, pp. 307–326.
- MICHALKÓ G. 2002: Az aktív turizmus elméleti megközelítése. In: DÁVID L. (szerk.): *Aktív turizmus*. Lifelong Learning Füzetek 3. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 5–16.
- MICHALKÓ G. 2005a: *A Tisza-tó turisztikai potenciálja*. *Földrajzi Értesítő* LIV. évf. 1–2. sz. pp. 129–147.
- MICHALKÓ G. 2005b: *Turizmusföldrajz és humánökológia*. Kodolányi János Főiskola – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest–Székesfehérvár, 215 p.
- MICHALKÓ G. et al. 2011: *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 9 ív, [www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai terméktervezés és fejlesztés/book.html](http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai%20term%C3%A9ktervez%C3%A9s%20%C3%A9s%20fejleszt%C3%A9s/book.html) (utolsó letöltés: 2021. február 28.)
- MICHALKÓ G.–RÁTZ T. 2005: A kulturális turizmus élmény-gazdaságtani szempontjai, In: ENYEDI GY.–KERESZTÉLY K. (szerk.): *A magyar városok kulturális gazdasága*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, pp. 123–141.
- MOUREK, D.–BODOR, A. 2012: *European Cycle Friendly Service Network Concept*. 21 p.
- NÁDASY L Z. 2014: *A vízitúrázás hatása a folyópartokra a Bodrog hazai szakaszán*. *Acta Scientiarum Transylvanica*, 21–22/3, pp. 70–76.

- NAGY I. et al. 2019: *The Tisza River valley tourism in regional planning documents of Serbia and Hungary: Common tourism development on the external border of the EU*. Zbornik radova Departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo, br. 48-2, pp. 160–173.
- NEJEDLY, H. 1994: *Kanuwandern in Deutschland. 50 klassische Touren zwischen Rhein und Spree, Alster und Inn*. München, 239 p.
- NÉMETH A. 2004: *Lovasturizmus Magyarországon*. Gazdálkodás 9. sz. pp. 95–98.
- NÉMETH K. 2020: Turizmusbiztonság a hegyvidéki fogadóterületeken. In: MICHALKÓ G.–NÉMETH J.–RITECZ GY. (szerk.) 2020: *Turizmusbiztonság*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, pp. 359–373.
- Nemzeti Kerékpáros Konceptió 2014–2020*. Kerékpáros Kerekasztal, 2013. 14 p.
- Nemzeti Turizmusfejlesztési Konceptió 2014–2024. Erőt adó Magyarország*. Nemzetgazdasági Minisztérium Turizmusért felelős Helyettes Államtitkársága – Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal. 2013. 81 p.
- Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005–2013*. Magyar Turisztikai Hivatal, Budapest, 2015. 239 p.
- Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2020–2030*. Magyar Turisztikai Ügynökség 2017. 156 p.
- NEWSOME, D.–MOORE, S. A.–DOWLING, R. K. 2002: *Natural area tourism: Ecology, impacts, and management*. Channel View Publications, Clevedon. 480 p.
- ORMOS B.–OBÁDOVICS CS. 2013: A ló és a vidékfejlesztés, különös tekintettel a lovasturizmus hatására. In: KONKOLY-GYURÓ É. et al. (szerk.): *Tájtudomány – Tájtervezés*. V. Magyar Tájökológiai Konferencia. Konferencia kiadvány, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, pp. 221–227.
- OROSZ ZS.–GALGÓCZY-NÉMETH A. 2011: *Túlélés a lovas turizmusban*. Acta Carolus Robertus, Vol. 1, Issue 2, pp. 83–104.
- PAGE, S. 2004: Transport and tourism: cycle tourism—a model for sustainable development? In: LEW, A. A.–HALL, M. C.: *A Companion to Tourism*. Blackwell Publishing, London, pp. 146–158.
- PETROMAN I. M.–VĂDUVA L. 2021: *Forms of active tourism*. Quaestus Multidisciplinary Research Journal, Vol.1. pp. 271–279.
- PHALAVANDISHVILI, N.–ROBITASHVILI, N.–BAKHTADZE, E. 2021: *Value chain analysis of adventure tourism: A case study of Ajara Autonomous Republic (Georgia)*. Economic Science for Rural Development Conference Proceedings, Issue 55, pp. 373–380.
- POMPL, W. 2001: *Turisztikai menedzsment 2. – Minőség és ármenedzsment*. Springer, Budapest, 322 p.
- PORCUȚAN, A.–POPA, L. 2010: *Transfrontier co-operation between Romania and Ukraine and the river tourism*. Geographica Timisiensis, Vol. 19, Nr. 1, pp. 317–324.
- PRATTE, J. 2006: Bicycle tourism: on the trail to economic development. In: HALLMANN, B. C. et al. (eds.): *Prairie perspectives: Geographical essays*. Vol. 9. No. 1. pp. 62–84.
- RÁCZ SZ. 2008: A lovasturizmus, mint a területi fejlődés egyik sajátos szegmense. In: SZÓNOKY-NÉ ANCSIN G. (szerk.): *Magyarok a Kárpát-medencében*. Tudományos nemzetközi konferencia, Szeged, pp. 514–526.
- RAFFAY Z. et al. 2007: *Regionális Operatív Program (ROP) „1.1 Turisztikai fogadóképesség javítása” intézkedések javítását célzó értékelő tanulmány*. Kutatási zárójelentés. MTA Regionális Kutatások Központja Dunántúli Tudományos Intézete, Pécs, 64 p.

- REMENYIK B. 2011: Development of river tourism and tourism of the border regions. In: KOZMA G. (ed.): *New results of cross-border co-operation*. Didakt Kft., Debrecen, pp. 97–101.
- RITTLINGER, H. 1937: *Kajakosok – előre!* Franklin Társulat, Budapest, 152 p.
- ROGERS, J. 2003: *A Snapshot of the Canoeing & Kayaking Travel Market in North America*. Research Resolutions & Consulting Ltd., Prepared for the Canadian Tourism Commission, Ottawa, June, 2003. 11 p.
- RUDDLELL, E. J.–HAMMITT, W. E. 1987: *Prospect Refuge Theory: A Psychological Orientation for Edge Effect in Recreation Environments*. Journal of Leisure Research, 19/4. pp. 249–260.
- RUSZINKÓ Á.–DONKA A. 2019: Az egészségturizmus értelmezése a turizmus változó rendszerében. Turizmus Bulletin, XIX. évf. 2. sz. pp.47–57.
- SCHUETT, M. A.–HOLMES, T. P. 1996: *Using a collaborative approach to developing a regional bicycle tourism plan*. Journal of Hospitality & Leisure Marketing Vol. 4. Issue 1. pp. 83–95.
- SOMOGYI B. 2010: A kerékpáros turizmus és a vasúti személyszállítás kapcsolatrendszere, különös tekintettel a vidékfejlesztésre. In: BOKOR L. et al. (szerk.): *Földrajzi tanulmányok a pécsi doktoriskolából VII*. Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 157–169.
- STEINBACH, J. 1995: *River related tourism in Europe – an overview*. GeoJournal vol. 35. no. 4. pp. 443–458.
- SULYOK J. 2001: *Ökoturizmus*. Turizmus Bulletin 5. évf. 4. sz. pp. 17–20.
- SULYOK J. 2012: *Víz, amiért érdemes útra kelni – A táji környezet szerepe a vízparti utazás során*. Tér és Társadalom 26. évf. 4. sz. pp. 54–72.
- SULYOK J. 2014: A turisztikai termékfejlesztés helyi sajátosságai vízparti településeken. In: TÓZSA I. (szerk.). *Turizmus és településmarketing*. Tanulmánykötet. BCE Gazdaságföldrajz és Jövőkutatás Tanszék, Budapest, pp. 121–128.
- SULYOK J.–MAGYAR ZS. 2014: *Az aktív turizmus helyzete Magyarországon – Fókuszban a kerékpározás és a természetjárás*. Turizmus Bulletin 16. évf. 3–4. sz. pp. 15–26.
- SÜTŐ L. 2012: Sportturisztikai termékfejlesztés tapasztalatai a teljesítménytúrázás kapcsán. In: HANUSZ Á. (szerk.): *A turizmus területi dimenziói*. Nyíregyházi Főiskola Természettudományi és Informatikai Kar, Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Nyíregyháza, pp. 167–176.
- Szeged város idegenforgalmi koncepciója 2004-2009*. Szakértői tanulmány. Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, Szeged, 2003. 229 p.
- SZEPESI J. et al. 2012: Eltérő termékfejlesztési lehetőségek turisztikai centrum és periféria területeken. In: FRISNYÁK S.–KÓKAI S. (szerk.): *Tiszteletkötet Dr. Kormány Gyula egyetemi magántanár 80. születésnapjára*. Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Nyíregyháza, pp. 271–287.
- TEPERICS K.–BUJDOSÓ Z. 2002: A kerékpártúrák típusai Magyarországon. In: DÁVID L. (szerk.): *Aktív turizmus*. Lifelong Learning Füzetek, Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 96–112.
- TOTH B. et al. 2020: *The potentials of cross-border tourism development in the Lower-Tisa valley*. GeoJournal of Tourism and Geosites, XII, Vol. 28, No. 1, pp. 360–375.
- TÓZSA I. 1992: *A Tisza-tó természeti földrajzi viszonyai az idegenforgalmi potenciál szempontjából*. MTA FKI, Budapest, 20 p.
- TÖRÖK I.–MORVAI K. 1989: *Féltérden*. Sport Kiadó, Budapest, 116 p.
- TÖRÖK R. 1937: *Vadevezős*. Nova Irodalmi Intézet, Budapest, 208 p.
- TURCO, D. M. et al. 2002: *Sport Tourism*. Cardinal Publisher's Group, Morgatown, 280 p.

- UJVÁRI K. 2008: *Development of Water Tourism – the Prospects of the Hungarian Tisza River Basin*. Journal of Tourism Challenges and Trends, Issue 2. pp. 77–90.
- UJVÁRI K. 2009: *A Tisza-völgy vízi turizmusának fejlesztési lehetőségei*. Modern Geográfia 4. sz. 15 p.
- UMANN K. 1998: *Tippek vízitúrázóknak*. Internetes kiadvány. 89 p.
(mek.oszk.hu/00100/00154/00154.pdf, utolsó letöltés: 2021. január 23.)
- VARGA B. (szerk.) 2000: *Vízitúravezetői oktatókönyv*. Budapesti Természetbarát Sportszövetség, Budapest, 126 p.
- VASVÁRI M. et al. 2011: *A területhasználat néhány változása és következményei a Tisza-tónál*. Gazdálkodás 55. évf. 4. sz. pp. 395–406.
- VEAL, A. J. 1992: *Definitions of Leisure and Recreation*. Australian Journal of Leisure and Recreation Vol 2. No. 4. pp. 44–48.
- VEDRES L. 1971: *Gumikajakkal két tengerre*. Móra Könyvkiadó, Budapest, 150 p.
- VEDRES L. 1972: *A fáraók folyóján*. Táncsics Kiadó, Budapest, 269 p.
- VERES L. et al. 2011: *Turizmus és közlekedés*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 143 p.
- VILA, N. A.–BREA J. A. F.–ARAÚJO, A. F. DE 2020: *Health and Sport. Economic and Social Impact of Active Tourism. European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education, 10(1)*, pp.70–81.
- VÖLGYES M. 1936: *Dunai zsebkönyv*. A szerző kiadása, Budapest, 110 p.
- WERNER, S. 2014: *Canoe tourism on the river Warnow*. An analysis for an improved use of the river Warnow for canoeists, those who are travelling by canoe or kayak considering economic and nature aspects. Universitat Politècnica de València. Environmental Science. <https://riunet.upv.es/> (utolsó letöltés: 2022. március 8.)
- WRIGHT, R. K.–DICKSON–AJIEE R. O. 2021: Active Tourism in the Active Economy. In: FINCH, D J.–LEGG, D.: *Understanding the Active Economy and Emerging Research on the Value of Sports, Recreation, and Wellness*. IGI Global, Hershey, pp. 119–137.
- ZSARNÓCZKY M.–ZSARNÓCZKY-DULHÁZI F. 2019: *The Phenomenon of European Accessibility as a Special Niche in Active Tourism*. Journal of Tourism Challenges and Trends, No.12.: DÁVID L.–BÁBA É. B.–CSOBÁN K. (eds.) Special Issue: Active tourism, sports tourism and related fields, pp. 85–100.

8. Nyilatkozat a tanulmány eredetiségéről

Alulírottak,

1. név: _____

születési hely, idő: _____

szem.ig. szám: _____

2. név: _____

születési hely, idő: _____

szem.ig.szám: _____

büntetőjogi felelősségünk tudatában nyilatkozunk és aláírásunkkal igazoljuk, hogy jelen tanulmány saját, önálló szellemi munkánk eredménye.

Név:
_____

Név: _____

Aláírás:
_____

Aláírás:
_____

Kelt:
_____

Kelt:
_____